

Μακεδονικά

Τόμ. 11, Αρ. 1 (1971)

Το επικόν ποίημα του εξ Αχρίδος Γρηγορίου Σταυρίδου (Prlicen) "Σκενδέρμπεης": (ιστορικά και λογοτεχνικά πηγαι)

Τίτος Π. Γιοχάλας

doi: [10.12681/makedonika.938](https://doi.org/10.12681/makedonika.938)

Copyright © 2014, Τίτος Π. Γιοχάλας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γιοχάλας Τ. Π. (1971). Το επικόν ποίημα του εξ Αχρίδος Γρηγορίου Σταυρίδου (Prlicen) "Σκενδέρμπεης": (ιστορικά και λογοτεχνικά πηγαι). *Μακεδονικά*, 11(1), 174–259. <https://doi.org/10.12681/makedonika.938>

ΤΟ ΕΠΙΚΟΝ ΠΟΙΗΜΑ
ΤΟΥ ΕΞ ΑΧΡΙΔΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ (PRLIČEV)
«ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

(Ίστορικά και λογοτεχνικά πηγαι)

Τὸ θέμα τῆς παρουσίας τοῦ ἥρωος Γεωργίου Καστριώτου-Σκεντέρμπεη εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ἐξητάσαμεν ἀδρομερῶς εἰς σύντομον ἄρθρον τυπωθὲν πρὸ ἐτῶν ἰταλιστί¹. Ἐπειδὴ ἡ περιορισμένη ἐκείνη ἐργασία οὐδόλως ἐξήντλει τὸ θέμα, τὸ ἐκ ποικίλων ἐπόψεων ἐνδιαφέρον, ἐχρηιάσθη νὰ τὸ διευρύνωμεν καὶ ἀναπτύξωμεν δεόντως εἰς ἰδίαν μελέτην, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῇ συντόμως. Εἰς τὴν παρούσαν ἐργασίαν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἔν μόνον ἐκ τῶν εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν γραφέντων, καὶ εἰς τὸν Γ. Καστριώτην ἀφιερωμένων ἔργων, ἰδίᾳ δὲ τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν, λόγῳ τῆς ἰδιαίτερας σημασίας καὶ τοῦ πολλαπλοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποῖον ὑπεκίνησεν ἡ πρόσφατος ἐκδοσίς του ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Σόφιας.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης-Σκεντέρμπεης (†1468) (εἰκ. 1) καὶ οἱ ἀγῶνες του ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀπετέλεσαν ὡς γνωστὸν πηγὴν ἐμπνεύσεως διαφόρων λογοτεχνῶν εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν ἔχομεν μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 19^{ου} αἰῶνος τὴν τραγωδίαν τοῦ Ι. Ζαμπελίου (1818), τὸ ποίημα τοῦ Ι. Καρασούτσα (1839) καὶ τοῦ Α. Δανδόλου (1854)². Τέταρτον κατὰ σειρὰν εἶναι τὸ ἐπικόν ποίημα τοῦ ἐξ Ἀχρίδος Γρηγορίου Σταυρίδου (Παρλίτσεφ), φέρον τὸν τίτλον «Σ κ ε ν τ ἔ ρ μ π ε η ς»³.

Τὸ ἔργον τοῦτο, γραφὲν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1860-1862, παρέμενεν ἀνέκδοτον, ἕως ὅτου, εὐρεθέντος τοῦ χειρογράφου τὸ 1950, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ

---

1. T. Jochalas, Giorgio Castriota Scanderbeg nella Letteratura Neogreca, εἰς «Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata», τ. 22 (1968), σ. 57-70· ἀνετυπώθη εἰς «V Convegno Internazionale di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1969, σ. 267-281.

2. T. Jochalas, ἑ.ἀ.

3. Ἡ D. Kadach νομίζει ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο τοῦ Σταυρίδου εἶναι τὸ πρῶτον ποιητικὸν ἔργον, τὸ ὅποῖον ἐγράφη εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τὸν ἥρωα τοῦτον μέχρι τοῦ ἔτους 1862, θεωρεῖ δὲ τὸ πρᾶγμα ἀπορίας ἄξιον· βλ. D. Kadach, Die Darstellung Skanderbegs und der Albaner in Prličevs «Skenderbeis» und «O Armatolos», εἰς «Studia Albanica Monacensia», München 1969, σ. 129, σημ. 2.

Ηr. Kodon μεῖ εἰσαγωγὴν, μετὰφρασιν εἰς τὴν βουλγαρικὴν (εἰς πεζόν), καὶ ὀλίγας σημειώσεις ἐν τέλει¹.

Εἰκ. 1. Ἄνώνυμος καὶ ἀχρονολόγητος λιθογραφία τοῦ Σκεντέρμπεη ἐναποκειμένη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἱστορικὸν Μουσεῖον τῆς Ἑλλάδος

Εἰς τὴν ἀξιόλογον εἰσαγωγὴν² τοῦ Kodon λέγονται περὶ τοῦ Σταυρίδου

1. Ηr. Kodon, Gr. St. Prličev, Skenderbej, Sofija 1967¹ καὶ δευτέρα ἀνατύπωσις, Sofija 1969.

2. Ἡ εἰσαγωγή αὐτὴ τοῦ Kodon μετεφράσθη εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Ι. Λ α μ ψ ἰ δ η,

και τὰ ἐξῆς: «Ἄν θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ποιήματα τοῦ Παρλίτσεφ ἐντελῶς τυπικῶς, ἴσως πρέπει νὰ τὰ κατατάξωμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, διότι ἔχουν γραφῆ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ Παρλίτσεφ εἶναι Βούλγαρος ὡς πρὸς τὰ δημιουργικὰ κίνητρά του. Οὗτος εἶναι τέκνον τοῦ βουλγαρικοῦ δημιουργικοῦ στοιχείου καὶ ἐκφραστής τῶν βουλγαρικῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν καὶ πόθων, τῆς βουλγαρικῆς ἐθνικῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος... Συνεπῶς, ἡ θέσις τοῦ Παρλίτσεφ καὶ ὡς ποιητοῦ εὐρίσκεται ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βουλγαρικῆς λογοτεχνίας, εἶναι δὲ χρέος τῆς βουλγαρικῆς ἐπιστήμης νὰ μελετήσῃ καὶ διασαφηνίσῃ τὸ ποιητικὸν ἔργον του»¹.

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε θὰ ἐκπλαγῆ κανεὶς ἄν, παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Kodon ὑποστηριζόμενα, διαπιστώσῃ ὅτι τόσον ὁ ποιητὴς Σταυρίδης, ὅσον καὶ τὸ ἔπος του τοῦτο θεωροῦνται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γιουγκοσλαβικῆς λογοτεχνίας. Ἴδου π.χ. τί γράφει ἡ O. Jašar-Nasteva: «Auch in der mazedonischen Literatur finden wir ein Werk über diese bedeutende Persönlichkeit aus der Geschichte des albanischen Volkes, ... aus der Feder des mazedonischen Dichters Grigor Prlićev»².

Πάντα ταῦτα δεικνύουν ὅτι ἀπὸ καιροῦ προέκυψε «θέμα Σταυρίδου», εἶναι δὲ λυπηρὸν τὸ γεγονός ὅτι ὀρισμένοι ξένοι μελετηταί, παρασυρθέντες ἐξ ἔθνικῶν ἴσως συναισθηματισμῶν καὶ ὑπερβολικῆς φιλοπατρίας, δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ θέμα μὲ τὴν δέουσαν ψυχραιμίαν, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει τὸ μέγα χρέος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας.

Α'. ΠΟΙΟΣ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Γρηγόριος Σταυρίδης (εἰκ. 2) ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς τὴν Ἀχρίδα. Ἐφοίτησεν εἰς τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον διηύθυνε τότε ὁ Δημήτριος Μηλαδίνης (Μιλαντινωφ), ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐδιδάχθη ἄριστα τὴν ἑλληνικὴν³.

ἐδημοσιεῦθη δὲ εἰς τὸ «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεῦχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 25-34. Ἐφεξῆς αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Kodon θὰ νοοῦνται εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Λαμφίδη.

1. Ἐ.ἀ., σ. 26.

2. O. Jašar - Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von G. Prlićev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 35.

3. Τόσον ὁ Δημήτριος Μιλαντινωφ ὅσον καὶ ὁ νεώτερος τούτου ἀδελφὸς Κωνσταντίνος ἐσπούδασαν εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν Ἰωαννίνων. Εἶχον μάλιστα ἐξελληνίσαι τὸ ὄνομά των εἰς «Μηλαδίνης». Δυστυχῶς διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δημητρίου δὲν σφύζεται τὸ Ἄρχεῖον τῆς Σχολῆς. Ὁ Κωνσταντίνος ὁμοῦ φέρεται ἐγγεγραμμένος εἰς τὸν «Γενικὸν Ἐλεγχον τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς» τοῦ ἔτους 1846, σελ. 7ν, ὡς μαθητῆς τῆς τρίτης τάξεως, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κωνσταντίνος Μηλαδίνης Ὀχριδιανός». Ἀπεφοίτησε τῆς Σχολῆς τὸ ἔτος 1848 μὲ τὸν βαθμῖον «Ἄριστα» (αὐτόθι, σ. 21ν).

Ὡς ὁ ἴδιος ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του¹, τὸν Αὐγουστον τοῦ ἔτους 1849 ἐγκατέλειπε τὴν Ἀχρίδα καὶ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ σπουδάσῃ ἰατρικὴν. Λόγῳ ὅμως ἐξαντλήσεως τῶν οικονομικῶν του ἐξηναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ μετὰ ἓν ἔτος περίπου τὴν πόλιν καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς

Εἰκ. 2. Γρηγόριος Στ. Σταυρίδης (Prličen). Ἡ φωτογραφία ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Σκενδέριμπετη» ὑπὸ Η. Κόδου

τὴν γενέτειράν του². Εὐρίσκετο πάντως εἰς τὰς Ἀθήνας πιθανῶς τὴν 25ην Μαρτίου 1851³, ἡμέραν κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ ποιητής, ἀξιωματικὸς τότε τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, Γ. Ζαλοκώστας ἐστεφανώθη εἰς δημοσίαν τελετὴν μὲ στέφα-

1. G. S. Prličen, Avtobiografija, εἰς «Odbrani stranici», Skorje 1959, σ. 193. Ἐφεξῆς ὡς «Αὐτοβιογραφία».

2. «Αὐτοβιογραφία», ἔ.ἀ., σ. 198.

3. Ὁ Σταυρίδης λέγει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του, ἔ.ἀ., σ. 196, ὅτι παρευρέθη εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀπονομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου (τοῦ κατὰ χορῆγησιν τοῦ Α. Ράλλη προκηρυχθέντος ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ) τὴν 25ην Μαρτίου 1850 εἰς τὸν Γ. Ζαλοκώσταν. Ἄλλ' ὡς παρετήρησεν ἡδη ἡ Kadach, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft I, σ. 45, σημ. 3, τὰ ὑπὸ τοῦ Σταυρίδου λεγόμενα εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του δὲν ἀναποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι ὁ Ζαλοκώστας ἐβραβεύθη τὸ ἔτος 1851 καὶ 1853.

νον δάφνης ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὅθωνος, διότι εἰς τὸν προκηρυχθέντα ποιητικὸν διαγωνισμόν ἐβραβεύθη τὸ ποίημά του «Τὸ Μεσολόγγιον». Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς τελετῆς ἐντυπωσίασε, φαίνεται, πολὺ τὸν νεαρὸν Σταυρίδην, τὸν ὁποῖον ἡ πενία ἐξαναγκάζει δι' ἄλλην μίαν φορὰν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας. Μετὰ ἀπὸ ἀπουσίαν ὀρισμένων ἐτῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων, ὡς λέγει ὁ ἴδιος¹, διετέλεσεν ἑλληνοδιδάσκαλος εἰς Μπέλικα, Μοναστήριον, Περλεπὲν καὶ Ἀχρίδα, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1858 ἐπανέρχεται εἰς Ἀθήνας².

Ἀκριβῶς τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνέβη εἰς τὸν Σταυρίδην ἕν περιεργον ἐπεισόδιον: Ἐπισκεφθεὶς δηλ. μίαν Κυριακὴν τὸν ἐν Ἀθήναις ὀρθόδοξον ναὸν τῶν Ρώσων³, φαίνεται ὅτι ἐπεπλήχθη ὑπὸ τινος Ρώσου, διότι, ἐνῶ ὁ Σταυρίδης δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐξέλθει τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐφόρεσε τὸ καπέλλο του. Θεωρήσας τὸν ἑαυτὸν του προσβεβλημένον ἔγραψε τότε ἕν ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεῦθη εἰς τὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Ἀθηναῖς»⁴. Ἐκεῖ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἐπεισόδιον, ὁμίλησεν αὐστηρῶς περὶ τῶν Ρώσων, διότι οὗτοι ἐτόλμησαν «...Ἕλληνας νὰ προσβάλουν/ ἐντὸς ναοῦ ἑλληνικοῦ πολλῶν περιεστώτων...». Ἐδημοσιεῦθη τότε σχετικὸν ἄρθρον εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἀυγή»⁵, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἀνώνυμος ἀρθρογράφος κατέκρινε τὸν Σταυρίδην ἀποκαλέσας αὐτὸν «...οὐχὶ Ἕλληνα ὄντα, ἀλλὰ βάρβαρον καὶ Ἀλβανὸν τὸ γένος καὶ ἀγνώστου θρησκείματος, ἵνα μὴ νομίσωσι οἱ ἐνταῦθα διαμένοντες Ρῶσοι... ὅτι Ἕλλην Χριστιανὸς Ὀρθόδοξος ἔπραξε», ὅτι δηλ. ἐφόρεσε τὸ καπέλλο του εὐρισκόμενος ἀκόμη ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα ἐδημοσιεῦθη ἀργότερον ἀνώνυμον ποίημα⁶, ἴσως ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ ἢ Ὀρφανίδου, εἰς τὸ ὁποῖον κατεκρίνετο ὁ Σταυρίδης διὰ τὸ κατὰ τῶν Ρώσων ποίημά του, πρὸς τοὺς ὁποίους ὡς Μακεδῶν ὄφειλε νὰ εἶναι περισσότερον εὐγνώμων. Ἀπαντᾷ τότε ὁ Σταυρίδης εἰς ἀμφοτέρα τὰ γραπτὰ δι' ἑτέρου ποιήματος δημοσιευθέντος εἰς τὴν ἐφ. «Ἀυγή»⁷ εἰς δξύτατον, ὕβριστικὸν σχεδὸν ὕφος, κατηγορῶν τὸν ἀνώνυμον ἀρθρογράφον ὡς ἐλεινὸν καὶ μίσθαρνον ὄργανον τῶν Ρώσων, διὰ τοὺς ὁποίους λέγει:

Ἄνευ τοῦ Ῥώσου (λέγεις σὺ) ἐγὼ θὰ εἶμην τοῦρκος·
ἐπὶ αἰῶνας τέσσαρας οἱ Ἕλληνες οἱ δοῦλοι
τὴν πίστιν ἐφυλάξαμεν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ μας
πότε λοιπὸν (ὡς λέγεις σὺ) μᾶς ἔσωσ' ἡ Ῥωσία;

1. «Ἀυτοβιογραφία», ἔ.ἀ., σ. 198-199· πρβλ. D. K a d a c h, ἔ.ἀ., σ. 45, σμ. 3.

2. D. K a d a c h, ἔ.ἀ., σ. 45, σμ. 3.

3. Πρόκειται περὶ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων ἐκκλησίας Σωτείας τοῦ Λυκοδήμου παραχωρηθείσης ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ ἔτος 1847 εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ρωσικὴν παροικίαν.

4. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 29.11.1858.

5. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 24.12.1858.

6. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 27.12.1858.

7. Εἰς τὸ φύλλον τῆς 10.1.1859.

Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ὡς καὶ τὰ δύο ταῦτα ποιήματα τοῦ Σταυρίδου¹ ἀνεφέραμεν διὰ τὴν δευτέραν μάλιστα φοράν καὶ μετὰ τινος φανατισμοῦ. ὅτι εἶναι Ἑλλήν, τὴν δευτέραν μάλιστα φοράν καὶ μετὰ τινος φανατισμοῦ.

Τὸ 1860 ἀποτελεῖ διὰ τὸν Σταυρίδην ἔτος μεγάλης ἱκανοποιήσεως: ὑποβάλλει εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸ πρῶτον ποιητικὸν του ἔργον, τὸ ἔπος «Ὁ Ἄρματωλός». Μεταξὺ τῶν 14 ποιητῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τότε μέρος υποβαλλόντες τὰ ἔργα των, ὡς οἱ ὄροι τοῦ διαγωνισμοῦ ἀπήτουν, ἀνωνύμως, συγκαταλέγοντο ὁ Γ. Ὁρφανίδης καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γ. Βερναρδάκης. Τὴν 25ην Μαρτίου εἰς πανηγυρικὴν τελετὴν ὁ πρόεδρος τῆς ἑλληνοδίκου ἐπιτροπῆς Ἀλέξ. Ραγκαβῆς ἀνήγγειλε ὅτι τὸ πρῶτον βραβεῖον τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀπενεμήθη εἰς τὸ ἔπος «Ὁ Ἄρματωλός»². Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Σταυρίδης οὐδόλως εἶχε δηλώσει τὸ ὄνομά του, παρουσιασθεὶς ἀργότερον εἰς τὸν εἰσηγητὴν, ἐδήλωσε τὸ ὄνομά του καὶ τὴν πατρότητα τοῦ ποιήματος. Τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς, ἣ ὅποια ἐδημοσιεύθη ὀλόκληρος εἰς τὸ περιοδ. «Πανδώρα»³, προτάσσεται σύντομος εἰσαγωγή, εἰς τὴν ὅποιαν λέγονται περὶ τοῦ Σταυρίδου τὰ ἑξῆς: «...Μετὰ ταῦτα ὁ ποιητὴς ἐπισκεφθεὶς τὸν εἰσηγητὴν, ἐδήλωσεν ὅτι αὐτοῦ πόνημα ἦν ὁ Ἄρματωλός· ὀνομάζεται δὲ Γρηγόριος Σταυρίδης, φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς, ἐκ Μακεδονίας, τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις οὐδέποτε ἔπαυσε συνεισφέρουσα ἄφθονον καὶ γενναῖον ἔρανον διανοητικόν

1. Λεπτομερείας ἐπ' αὐτὸ ἀνέπτυξεν, ἀναδημοσιεύσασα ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα τοῦ Σταυρίδου ἡ D. K a d a c h εἰς σύντομον, λίαν δὲ ἐνδιαφέρον ἄρθρον τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: *Zwei griechische Gedichte von Grigor S. Prličen*, εἰς «Ἑλληνικά», τ. 24 (1971), σ. 107-115.

2. Πλείονα περὶ τοῦ ποιητικοῦ τούτου διαγωνισμοῦ (Ράλλεια), τῆς τελετῆς ἀπονομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου, ὡς καὶ τῆς ἀπηχήσεως, τὴν ὅποιαν εὔρεν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐπιτυχία ἐκείνη τοῦ Σταυρίδου (1860) βλ. εἰς τὴν λαμπρὰν ἐργασίαν τῆς D. K a d a c h, Grigor S. Prličens Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft I, σ. 45-62.

Ἐπισημαίνεται ἀναφέρει εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του (ἔ.ἀ., σ. 204), ὅτι διὰ τὸ ποίημα του «Ὁ Ἄρματωλός» ἀπεκλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας «δεύτερος Ὅμηρος», χαρακτηρισμὸν, τὸν ὅποιον ἐπαναλαμβάνουσι πάντες οἱ Βούλγαροι καὶ Γιουγκοσλάβοι μελετηταὶ τοῦ ποιητοῦ (π.χ. ὁ Η. Κ ο δ ο ν, εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τευχ. 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 26, ὁ V. G e o r g i e v, εἰς «Studia Albanica», 1968, τευχ. 1, σ. 235, ἡ O. J a š a r - N a s t e v a, εἰς «V Convegno Intern. di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1969, σ. 261. κ.ἀ.). Τοῦτο δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα, ὡς ἤλεγξε ἤδη ἡ K a d a c h, (ἔ.ἀ., σ. 51, σημ. 34), καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς «Αὐτοβιογραφίας» (βλ. π.χ. εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐργασίαν τῆς K a d a c h, σ. 45, σημ. 3, σ. 47, σημ. 8, σ. 50, σημ. 29, σ. 52, σημ. 39), πρᾶγμα τὸ ὅποion δεικνύει ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σταυρίδου εἶναι ἐπισημάλως, διὰ τὴν ἐξάγῃ κανεὶς θετικὰ συμπεράσματα τόσον διὰ τὴν ζωὴν ὅσον καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ.

3. «Πανδώρα», 15 Ἀπριλίου 1860, φύλλ. 242, σ. 25-34, καὶ 1 Μαΐου 1860, φύλλ. 243, σ. 49-54.

Ο ΑΡΜΑΤΩΛΟΣ

ΠΟΙΗΜΑ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ.

Τοῦ ἐξ Ἀχρίδος.

ΣΤΕΦΑΝΘΕΝ

ΚΑΤΑ

ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΙΚΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ ΤΟΥ

1860.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ.

1860.

Εικ. 3. Προμετωπίς τοῦ βραβευθέντος ἐν Ἀθήναις ἐπικού ποιήματος
τοῦ Γ. Σταυρίδου («Ὁ Ἀρματωλός»)

ποιήματος εἶναι ὁ Ἄλβανὸς ἀρματολὸς Κοσμάς, ὁ ὁποῖος φονεύεται ὑπὸ τῶν Γκέγκηδων. Ἡ μήτηρ του πληροφορηθεῖσα τὸν θάνατόν του ἐκ τῶν ἰδίων σφαγέων τοῦ Κοσμά, θρηνεῖ τὸ γενναῖον παλληκάρι, ἀλλὰ συναγείρει ταυτοχρόνως πάντας τοὺς συμπατριώτας τῆς πρὸς νέον ἀγῶνα. Ὁ τάφος τοῦ ἥρωος γίνεται προσκύνημα καὶ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' ἄς μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι ὁ Σταυρίδης εἶχε πρόθεσιν νὰ ἐξυμνήσῃ τοὺς Ἄλβανούς ὡς ἰδίαν ἐθνότητα. Διὰ τὸν Σταυρίδην οἱ Ἄλβανοὶ εἶναι Ἕλληνες¹, συνεπῶς ὁ Κοσμάς ἀποτελεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἥρωα Ἕλληνα². Κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἄλλως τε ἐξέλαβε καὶ ἡ ἐξεταστικὴ Ἐπιτροπὴ τὸν ἥρωα τοῦ ποιήματος: «Τοιοῦτον ποίημα, τόσον σπουδαῖα προτερήματα ἔχον, ἴσως ἔπρεπε ν' ἀνήκῃ οὐχὶ εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἄλβανίας, ἀλλὰ νὰ στέφῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Καὶ ὁμως οὐδεὶς φθόνος! Ἄφ' οὗ οὕτω τὸ ἠθέλησεν ὁ ποιητής, ἄς ἐπιφοιτῶσι κἂν ἐνίστε ἡμᾶς ὀμφαὶ τῶν Μουσῶν, ὑπομιμνήσκουσαι ἡμῖν ὅτι καὶ ἀλλαγῶ, καὶ μακρὰν ἡμῶν ζῶσιν ὁμογενεῖς, ὧν Ἕλληνικαὶ αἰ καρδίαι, Ἕλληνικὰ τὰ ἦθη, καὶ Ἕλληνικὸς ὁ πολιτισμὸς»³.

Ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης τοῦ πρώτου τοῦ ποιήματος ὁ Σταυρίδης ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζῃ τὸ ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ συμμετεῖχεν εἰς τὸν ἐπόμενον ποιητικὸν διαγωνισμόν. Καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο ἔργον ἦτο ἓν ἔπος· Καὶ τὸ ἔπος τοῦτο ἦτο ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ὀθωμανῶν Τούρκων, ἔφερε δὲ τὸν τίτλον, ὡς εἶπομεν, «Σκενδέρμπεης».

Ἄλλὰ τί ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὸν ποιητὴν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν περίπου δὲν ἔχει μέχρι στιγμῆς ἐξετασθῆ. Ὁ Σταυρίδης δηλ. εὐρισκόμενος ἀκόμη τότε εἰς Ἀθήνας, ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Μιλαντίνωφ ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ δηλητηριάσεως ὀργανωθείσης δῆθεν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐξὼ φρενῶν γενόμενος ὁ ποιη-

1. Εἰς τὸν «Ἀρματολόν», σ. 38, σημ. γ', σημειῖται ὁ ποιητής: «Πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἄλβανίας κατὰ τὰ φρονήματα, τὴν φυσιογνωμίαν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἐμφαίνουσι τρανῶς ὅτι εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ Ἕλληνες ... Εὐχῆς ἔργον εἶναι, ἄνδρες εἰδήμονες τῆς ἄλβανικῆς γλώσσης, νὰ παραγματευθῶσι περὶ τοῦ οὐσιώδους φιλολογικοῦ ἔργου τῆς συγγενείας τῆς Ἄλβανικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἕλληνικὴν, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀδελφότης τῶν Ἄλβανῶν, ὧν τὴν ἀπόλειαν μοιρολογεῖ ἡ Ἑλλάς, ὡς ἡ ἀρχαία Νιόβη τῶν αὐτῆς τέκνων ἐρημωθείσα».

2. Τοῦτο βεβαίως προκύπτει ἐξ ὧν λέγει εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ ποιήματος τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, καὶ ὄχι ἐκ τῆς μεταγενεστέρως «Αὐτοβιογραφίας» του, εἰς τὴν ὁποῖαν οὗτος ἐκδηλώνει παντοιοτρόπως τὸν ἀνθελληνισμόν του, διαστρεβλώνων πολλακίς γεγονότα, τὰ ὁποῖα προηγουμένως διαφόρως εἶχε χαρακτηρίσει· βλ. D. K a d a c h, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, ἔ.ἀ., σ. 47, σημ. 2.

3. «Πανδώρα», 1 Μαΐου 1860, σ. 54.

της διά τὸν θάνατον ἰδίᾳ τοῦ Δημητρίου Μιλαντίνωφ, ἀνεχώρησεν εἰς Ἄαχρίδα διὰ νὰ ἐκδικηθῆ, ὡς ἔγραψεν ἀργότερον, τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του. Εἶναι πράγματι ἐνδιαφέρουσα ἡ βαθμιαία ριζικὴ μεταβολὴ τῶν ἑλληνικῶν φρονημάτων τοῦ Σταυρίδου καὶ ἡ μεταμόρφωσις του ἐφεξῆς εἰς ἕνα φανατικὸν ἀνθέλληνα. Ἄλλ' ἡ περαιτέρω δρᾶσις τοῦ Σταυρίδου δὲν ἐνδιαφέρει πλέον τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, διότι τὸ μεταγενέστερον ἔργον του, δηλ. κυρίως ἡ «Ἀυτοβιογραφία»¹, γραφείσα εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν ἀνήκει ὄχι πλέον εἰς τὸν θερμὸν θιασώτην τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἑλληνόφρονα Σταυρίδην, ἀλλ' εἰς τὸν βουλγαρόφρονα Παρλίτσεφ, ὄνομα τὸ ὅποιον ἐφεξῆς θὰ καθιερώσῃ².

Ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἄαχρίδα ὁ Παρλίτσεφ ἤρχισε τὴν δρᾶσιν του ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ μητροπολίτου Ἄαχρίδος Μελετίου. Ἐστάλη μάλιστα τότε καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐκμάθῃ τὴν βουλγαρικὴν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν γενέτειράν του, ὡς διδάσκαλος πλέον τῆς βουλγαρικῆς καὶ ὡς ὀργανωτῆς βουλγαρικῶν σχολείων, συνελήφθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Δίβρης. Ἀπελευθερωθεὶς μετ' ὀλίγον, μετέβη ἐκ νέου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετὰ δὲ ἀπὸ μίαν περιπλάνησιν κατέληξε πάλιν εἰς τὴν Ἄαχρίδα, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 1893³.

Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ διαφόρους αἰτίας ἐδιχάσθη, παρουσιάσας ἀσυνέπειαν ἔθνικῶν φρονημάτων. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, πιστεύομεν, ὅτι θὰ πρέπει τὰ ἔργα τῶν δύο περιόδων νὰ ἐξετάζωνται κεχωρισμένως. Ἡ «Ἀυτοβιογραφία» δηλ. ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ Σταυρίδου, ὅσα ἐγρά-

1. Ἐκτὸς τῶν δύο εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραφέντων ἔργων τοῦ «Ἀρματωλός» καὶ «Σκεν-δέρμπεης», ὁ Σταυρίδης ἔγραψε μετὰ τὸ 1862 μόνον τὴν «Ἀυτοβιογραφίαν» του εἰς πεζὸν καὶ εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν, ὠρισμένα ἀνάξια λόγου διδακτικὰ ποιήματα, καὶ τὴν πολὺ ἐλευθέραν ἀπόδοσιν εἰς βουλγαρικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ πρώτου του ἔργου «Ὁ Ἀρματωλός». Βλ. D. K a d a c h, «Armatolos» und «Serdator», ἑ.ἀ., σ. 94.

2. Εἰς τὸ δημοσιευθὲν ἔγγραφον ἐκ τῆς Γραμματείας τοῦ «Ὁθωνείου Πανεπιστημίου» ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀπονομῆς εἰς τὸν Σταυρίδην τοῦ πρώτου βραβείου εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμόν τοῦ ἔτους 1860, λέγεται «...συγγραφεὺς εἶναι ὁ φοιτητῆς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς Γρηγόριος Σταυρίδης (Παράλιτσεφ) ἐξ Ἄαχρίδος (Λυχνιδού) τῆς Μακεδονίας ὀρθόμενος, (ἐφ. «Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς», 2.4.1860, σ. 924). Πάντως εἰς τὸ πρῶτον ἔργον τὸ ὅποιον ἐτύπωσεν ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς, δηλ. τὸ βραβευθὲν ποίημά του «Ὁ Ἀρματωλός» ὑπογράφηε ὡς Γρηγόριος Σταυρίδης καὶ μόνον. Δὲν ἀποκλείεται τὸ ἐπιθετὸν τοῦτο νὰ καθιέρωσεν ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ ὁ πατήρ του ἐλέγετο Σταυρός.

3. Τὰς εἰδήσεις διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Σταυρίδου μετὰ τὴν ὀριστικὴν ἀποχώρησίν του ἐξ Ἀθηνῶν ἠντλησα ἐκ κειμένου διαλέξεως τοῦ Κ λ. Τ σ ο υ ρ κ α, δοθείσης τὸν Μάϊον τοῦ 1969 εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τῆς Ἄαχρίδος καὶ ὁ πανσλαβισμὸς». Ὁ Τσοῦρκας ἠντλησε μὲ τὴν σειράν του, ὡς λέγει, τὰς εἰδήσεις ταύτας ἐκ τῆς βουλγαρικῆς ἐφημερίδος «Makedonska Tribuna» τῆς Ἰνδιανουπόλεως τῆς 8 Νοεμβρίου 1968, τὴν ὅποιαν, δυστυχῶς, δὲν ἤδυνή-θην νὰ εὑρῶ.

φησαν εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ ποιητὴς εἶχε πλέον ἀποκτήσει ὀριστικὴν καὶ σταθερὰν βουλγαρικὴν συνειδησιν δὲν ἀνήκουν εἰς ἡμᾶς. Τὰ ἔργα του ὁμοῦ τῆς πρώτης περιόδου τὰ ἐμφαίνοντα σαφῶς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν του, γραφέντα δὲ ἑλληνιστῆ καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Σταυρίδης ἠσθάνετο ὅτι ἦτο Ἕλληνας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πολλὰκις ἐξεδήλωσε γραπτῶς, νομίζομεν, ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, ἢ ὅποια ἔχει χρέος νὰ τὰ ἐξετάζη.

Β'. ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ «ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

Εἶπομεν ὅτι ὁ Σταυρίδης μετὰ τὴν βράβευσιν τοῦ «Ἀρματολοῦ» ἤρχισε γράφωμεν τὸ ἔπος «Σκενδέρμπεης», βιαζόμενος νὰ προλάβῃ νὰ υποβάλλῃ τὸ ἔργον εἰς τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους 1861. Ἄλλ' ἄγνωστον διατὶ ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ ἔτους ἐκείνου δὲν ἐπραγματοποιήθη. Συνεχίζων ἴσως τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου παρέδωσε τελικῶς τὸ χειρόγραφον εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἰωακείμ Σαπουντζίεφ μετὰ τὴν παράκλησιν νὰ τὸ υποβάλλῃ εἰς τὸν νέον ποιητικὸν διαγωνισμὸν ἀντ' ἐκείνου, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἐγκατέλειψε τὰς Ἀθήνας (πρὸ τῆς 13ης Φεβρουαρίου 1862)¹, μεταβῶν εἰς Ἀχρίδα.

Ὁ ἐκδότης τοῦ ἔπους τούτου Κοδοὺν λέγει εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐκδόσεώς του ὅτι: «Δὲν γνωρίζομεν, ἂν τὸ ἔτος 1862 ἐπραγματοποιήθη ὁ διαγωνισμὸς, ἂν τὸ ποίημα τοῦ Παρλίτσεφ «Ὁ Σκενδέρμπεης» ἐγένετο δεκτὸν εἰς τὸν διαγωνισμὸν καὶ ὅποια ὑπῆρξεν ἡ κρίσις τῆς ἐπιτροπῆς περὶ αὐτοῦ»². Ἐν τοῦτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος διαγωνισμὸς ἔλαβε χώραν τὴν 28ην Μαΐου (1862), ἐδημοσιεύθη μάλιστα καὶ ὀλόκληρος ἡ ἐκθεσις τῆς ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς³. Ὁ Α. Ραγκαβῆς, ὁ ὁποῖος, ὡς συνήθως, ἀνέγνωσε τὸ σχετικὸν κείμενον, ἀνέφερεν ὅτι «Ἀπενεμήθη δὲ τὸ γέρας καθ' ὁμόφωνον τῶν ἀγωνοδικῶν κρίσιν εἰς τὸ ποίημα, Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης...»⁴ τοῦ Α. Βυζαντίου. Διὰ τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου ὁ Ραγκαβῆς ἐπεφύλαξε μίαν δριμεῖαν κριτικὴν. Ἐψεξε τὸν ποιητὴν καὶ διὰ τὸν στίχον καὶ διὰ τὴν ἐν γένει πλοκὴν τοῦ ἔργου. Μεταφέρομεν ὀρισμένας μόνον κρίσεις ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐκθέσεως: «...Ἄλλ' ὁ ποιητὴς κακῶς, ὡς φρονοῦμεν,

1. D. K a d a c h, Grigor S. Prlicev's Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, ἐ.ἀ., σ. 54.

2. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κοδοῦν, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἐκδ. τοῦ ἔπους, μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ Ἰ. Λ α μ ψ ῖ δ η εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τεύχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 27.

3. Ἡ ἐκθεσις τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα», φύλλ. 294, 15 Ἰουνίου 1962, σ. 121-132, καὶ αὐτοτελῶς ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἐκθεσις τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1862, ἐν Ἀθήναις 1862.

4. «Πανδώρα», ἐ.ἀ., σ. 120.

έπραξε, παραδεχθείς τὸν τετράμετρον ἰαμβικόν, τὸν συνήθη δεκαπεντασύλλαβον στίχον ἄνευ ὁμοιοκαταληξίας. Ἐν ἐξ ἀδυναμίας ἀπέφυγεν αὐτῆς τὴν δυσχέρειαν, τότε προφανῶς ἐλαττοῦται ἐκείνων οἵτινες ὑπέβαλον ἑαυτοῦς εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ὑπερενίκησαν εὐχερῶς. Ἐν ὅμως, γινώσκων νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ἀπέσεισεν αὐτὴν ἐκ προθέσεως, δὲν τὸν δικαιολογοῦμεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ... Εἶναι δέ, ὡς εἶπομεν, «Ὁ Σκενδέρμπεης» ἐποποιία κατὰ τὸν τύπον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν τύπον ... Ἄλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ Σκεν. αὐτὴν μόνην σχεδὸν τὴν ξηρὰν ρίζαν μᾶς παριστᾷ ἐν στιχουργικῷ περιβλήματι ἐνευλιμένην... τῆς σκηνῆς μάλιστα οὕτω περιστελλομένης, ὁ Σκεντ. ἀντὶ διὰ τῆς ποιήσεως νὰ ἐξαρθῆ ἄλλων γιγαντιαίως, καταβιβάζεται ἐξ ἐναντίας καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὕψους ἐφ' οὐ βλέπομεν αὐτὸν ἰστάμενον ἐν τῇ ἰστορίᾳ ... Οὗτος (δηλ. ὁ ποιητὴς) σμικρύνει τὸν θεὸν τοῦ παντός, καὶ ἀποδίδωσιν αὐτῷ πάθη οὐδ' ἀνθρώπου κἂν ἄξια...»¹.

Ἐκ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους ἐν ἐξακτῆρισεν ὁ Ραγκαβῆς ὡς «ἀπαίσιον»: «Ἐν ἐξ αὐτῶν, ὁ ἀνασκολοπισμὸς τοῦ Δίγκου, ὑπερβαίνει τὰ τῆ τέχνης ἐπιτετραμμένα ὄρια τοῦ φοβεροῦ, καὶ χωρεῖ μέχρι τοῦ ἀπαισίου...»².

Ὁ Σαπουντζίεφ ἐπέστρεψε τὸ χειρόγραφον (εἰκ. 4) εἰς τὸν ποιητὴν τὸν Ἰούνιον τοῦ ἰδίου ἔτους³. Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει εἰς τὴν «Ἀὐτοβιογραφίαν» του ὅτι δὲν ἠρώτησε τὸν Σαπουντζίεφ νὰ μάθῃ ποία ὑπῆρξεν ἡ γνώμη τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ποιήμα του, διότι δῆθεν εἶχεν... ἀφοσιωθῆ πλέον εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον εἰς τὴν Ἀχρίδα⁴. Ἐν τούτοις ἐκ πικροχόλων τινῶν, ἀδικαιολογητῶν δέ⁵, παρατηρήσεων τοῦ Σταυρίδου εἰς τὴν «Ἀὐτοβιογραφίαν» του διὰ τὸν

1. «Πανδώρα», ἔ.ἀ., σ. 124.

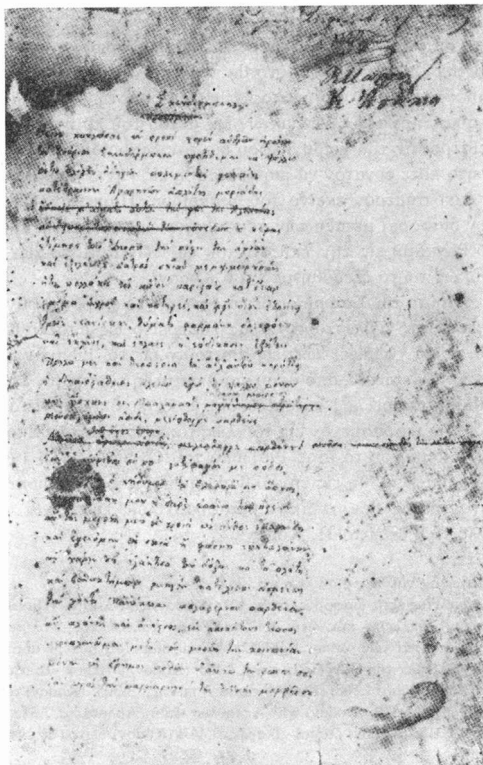
2. Αὐτόθι, σ. 125. Ἐλάχιστα περὶ τοῦ Σταυρίδου (καὶ ταῦτα δυσμενῆ) ἀνέφερον ὁ Α. Ραγκαβῆς εἰς τὸ ἔργον του, Περίληψις Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἐν Ἀθήναις, ἄ.ἔ., σ. 81. Ἐὐμενεστέραν πῶς γνώμην περὶ τοῦ ποιητοῦ διετύπωσεν ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν μετὰ τοῦ D. Sanders τυπωθεῖσαν τὸ ἔτος 1884 Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἐνθα ἀπέδωσε γερμανιστὶ εἰς πεζὸν ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἐπικοῦ ποιήματος τοῦ Σταυρίδου «Σκενδέρμπεης»: A. Rangabé und D. Sanders, Geschichte der Neugriechischen Litteratur, Leipzig 1884, σ. 108.

3. «Ἀὐτοβιογραφία», σ. 211' πρβλ. D. Kadach, Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1968, Heft I, σ. 55. Ἴσως ὅμως τὸ χειρόγραφον ἐπεστράφη ἀργότερον, διότι τὸν Ἰούλιον ἐδημοσιεύθη ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἀὐγή» τὴν 2.7.1862' βλ. D. Kadach, Zur ersten Veröffentlichung von G. S. Prličevs «Skenderbeg», αὐτόθι, 1969/70, Heft 1-2, σ. 27.

4. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Kodon εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», τευχὸς 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 28.

5. Ὁ Σταυρίδης κατηγορεῖ εἰς τὴν «Ἀὐτοβιογραφίαν» του (σ. 201) τὸν Ραγκαβῆν ὅτι δῆθεν οὗτος δὲν τὸν ἐκάλεσε κατὰ τὴν δημοσίαν τελετὴν τῆς ἀνομομῆς τοῦ πρώτου ποιητικοῦ βραβείου διὰ νὰ τὸν συγχαρῆ καὶ τοῦ ἀπονεύμῃ τὸ βραβεῖον. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀδύνατον νὰ συμβῆ, διότι ὁ Σταυρίδης δὲν εἶχε παραδώσει μετὰ τοῦ χειρογράφου τοῦ ποιήμα-

Ραγκαβὴν φανερώνεται ὅτι ἡ αὐστηρά ἐκείνη κριτικὴ κατεπίκρανε τὸν μόλις πρὸ δύο ἐτῶν στεφανωθέντα ποιητὴν, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ συνετέλεσε

Εἰκ. 4. Πανομοίωτον τοῦ χειρογράφου τοῦ Γ. Σταυρίδου μετ' ἐπικὸν ποίημά του «Σκενδέρμπεης». Ἡ εἰκὼν ἐκ τῆς ἐκδόσεως Η. Κωδον

καὶ τὸ γεγονός τοῦτο εἰς τὴν ὀριστικωτέραν καὶ παντελεῖ μεταστροφὴν τοῦ Σταυρίδου πρὸς τὸν ἀνθηλληνισμόν. Ὁ Κωδον παρασυρθεὶς προφανῶς ἐκ

τός του καὶ κλειστὸν φάκελλον, εἰς τὸν ὅποιον ὄφειλε νὰ ἐσωκλείσῃ δελτίον μετὰ τῆς ὑπογραφῆς του. Τὴν ἀνελικρίνειαν ταύτην τοῦ Σταυρίδου, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας ἀνακριβείας τῆς «Αὐτοβιογραφίας» ἤλεγξε ἡ D. K a d a c h, Grigor S. Prličens Teilnahme..., ἔ.ἀ., σ. 47-48, 50 σημ. 29.

τῶν ὄσων λέγει ὁ Σταυρίδης εἰς τὴν «Αὐτοβιογραφίαν» του γράφει: «Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὄμως ἢ σκέψις τοῦ Παρλίτσεφ ἦτο ἐστραμμένη ἄλλοῦ. Δὲν εἶχε πλέον καιρὸν νὰ ἀσχολῆται μὲ ποιήματα, ἀλλ' οὔτε καὶ διάθεσιν, δι' αὐτὸ καὶ ἴσως θὰ εἶχεν ἀφήσει κατὰ μέρος τὸ χειρόγραφον, δίχως νὰ ἐνδιαφερθῆ πλέον περὶ τούτου...»¹. Τοῦτο ἴα πρέπει νὰ δεχθῶμεν μὲ ἐπιφύλαξιν, διότι τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος γέμει διορθώσεων, διαγραφῶν, ἀφαιρέσεων καὶ συμπληρώσεων, γενομένων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ὅπως δὴποτε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ χειρογράφου εἰς τὸν Σταυρίδην ὑπὸ τοῦ Σαπουντζίεφ. Οὔτε ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἓν χειρόγραφον, ὡς ἔχει σήμερον ἐκεῖνο τοῦ Σταυρίδου. Παρατηροῦμεν ἐξ ἄλλου ὅτι ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἔπους, δημοσιευθέντων ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ εἰς τὴν ἐκθεσίν του καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν τμημάτων τοῦ κειμένου, ὡς τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Κoδoν².

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σταυρίδου δὲν ἐτυπώθη³. Τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος περιεσπῶν εἰς ἀγνώστους χεῖρας ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπολεσθέν. «Μόλις τὸ ἔτος 1950, ποῖος γνωρίζει πῶς, εὔρεθη τοῦτο εἰς τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον τοῦ Πατριωτικοῦ Μετώπου, ἀπὸ ὅπου καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν (ἐν Σόφια) Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην Κύριλλος καὶ Μεθόδιος», λέγει ὁ Κoδoν⁴. Διὰ πρώτην φοράν ἐξεδόθη μετεφρασμένον εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Σκοπίων, ἀνευ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τὸ ἔτος 1961 ὑπὸ τοῦ G. Stalev⁵. Τὸ 1967 τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου μετεφράσθη εἰς τὴν ἀλβανικὴν ὑπὸ τοῦ S. Çomor⁶. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον δὲ μὲ βουλγαρικὴν μετάφρασιν εἰς πεζὸν καὶ σημειώσεις ἐξεδόθη μόλις τὸ 1967 ὑπὸ H. Kodov⁷.

1. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κ o d o ν, ἑ.ά., σ. 28.

2. Σημειώομεν τὰς ἐξῆς διαφορὰς· στίχ. 127: (Κoδoν) τὴν Δίκην - (Πανδώρα) τὴν δίκην, 1.014: (Κoδoν) κυκλώθη - κυκλωτή· 1.428: (Κoδoν) πολύφαντος - πολύφαντος· 1.440: (Κoδoν) ἐπὶ τὰ νῶτα - ἐπὶ τῶν νῶτων· 1.451/52: οὐδὲ τις εἶδεν ἐτι/ῆ περὶ αὐτοῦ. Τὸ τμήμα τοῦτο λείπει παντελῶς ἐκ τῆς Πανδώρας· στίχ. 1.453: (Κoδoν) ὕστερον - ἐπειτα· 1.457: (Κoδoν) τὸ βλέμμα - ἐν βλέμμα· 1.508: (Κoδoν) πάντες - πάντας· 3.305: (Κoδoν) τοῦ Ἀβδουλάχου - τοῦ Ἀπουλάχ· 3.310: (Κoδoν) τοῦ Ἀπουλάχ - τοῦ Ἀβδουλάχ· 3.315: (Κoδoν) εὐθῆμως - ἐκθύμως· 3.318: (Κoδoν) ἴλαροί - ἴλαρῶς· 3.447: (Κoδoν) δεινὸς δὲ ἐνεμέσησε - δεινὸν δὲ ἐνεμέσησε.

3. Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου εἶχον δημοσιευθῆ εἰς τὴν ἐφημ. «Αὐγή» τὴν 25 καὶ 30.6.1862 ὡς καὶ τὴν 2.7.1862· βλ. D. K a d a c h, Zur ersten Veröffentlichung..., εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1969/70, Heft 1-2, σ. 26-27.

4. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Κ o d o ν, ἑ.ά., σ. 29.

5. G. P r l i č e v, Skenderbeg. Poema prepeal Georgi Stalev, Skopje 1961.

6. G. P e r l i č e v, Skënderbeu, Tirana 1967· βλ. «Studia Albanica», 1968, τευχ. 2, σ.175.

7. Ἡ ἐκδοσις αὕτη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔπους ὑπὸ τοῦ Κoδoν (ἐκδοσις τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν) ἔμεινε σχεδὸν ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κριτικὴν. Μόνον ὁ I. Λ α μ ψ ἰ δ η ς παρουσίασεν ἀπλῶς ταύτην εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας», Θεσσαλονίκη 1967, σ. 29-30, ὁ δὲ A. Θ α β ῶ ρ η ς ἔκρινεν εἰς «Ἑλληνικά»,

Τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου, γραμμένον εἰς αὐστηρὰν καθαρεύουσαν, ἀρχαΐζουσαν, ἀποτελεῖται ἐκ 3.792 δεκαπεντασυλλάβων ἀνομοιοκαταλήκτων στίχων. Ὡς ἀναφέρει ὁ ἐκδότης, τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος ἔχει σήμερον 58 φύλλα, ἀλλ' «εἰς τὸ τέλος λείπει κάτι, πιθανῶς δύο μόνον φύλλα... Ἄν υποθέσωμεν ὅτι εἰς τὰς δύο τελευταίας σελίδας, αἱ ὁποῖαι λείπουν, ὑπῆρχον περὶ τοὺς 60-80 στίχοι... πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁλόκληρον τὸ ποίημα θὰ εἶχε περίπου 3.850-3.870 στίχους»¹.

Τὸ ἔργον πάντως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς μὴ λαβὸν τὴν τελικὴν του μορφήν. Τοῦτο καταφαίνεται εἰς πολλὰ σημεῖα, ὅπου ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ἀπλῶς ὠρισμένα ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα ἐσκέπτετο ἴσως ἀργότερον νὰ ἀναπτύξῃ². Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα, ἢ ἴσως ἐν μέρος αὐτῶν, εἶχεν ὑποδηλώσει ὁ Σταυρίδης καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὑπέβαλε τὸ ἔργον του εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ ἀναφέρει ἄλλως τε ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν ἔκθεσίν του: «Ἐπεισοδίων δὲν στερεῖται μὲν τὸ ποίημα· πρόκειται μάλιστα, ὅταν συμπληρωθῆ, νὰ περιλάβῃ καὶ πλείονα, ἃ ἀναγγέλλονται μόνον· ἀλλ' εἰσὶ πάντα δευτερεύοντα, ὀλίγον τὴν πρᾶξιν διαποικίλοντα, προάγοντα, συμπλέκοντα, ἢ καθιστῶντα μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν...»³.

Γ'. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ «ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗΣ»

Ἀκολουθῶν τὸν Ὅμηρον ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ἐξ ἀρχῆς ὅτι προτίθεται νὰ ψάλλῃ «τὸν θούριον Σκενδέρμπεην» καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ὅλης ἀγωνιστικῆς του δράσεως ἐν μόνον γεγονόσι: «πῶς ἤσχυνε τὸν Μπαλαμπάν σατράπην μαιφόνον». Ἐπικαλεῖται πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τῆς Μούσης, χάριν τῆς ὁποίας λέγει ὅτι «ἐλάκτισε» καὶ πλούτη καὶ δόξαν, καὶ ὅτι ἐγκατέλειψε (στίχ. 21-22) «...βαθυκτῆμονα μνηστήν... τὴν γόητα Πανάκειαν⁴ πολυφερνον παρθένον».

τ. 22 (1969), σ. 267-272. Βιβλιογραφικὴ παρουσίασις τοῦ ἔργου τούτου ἐδημοσιεύθη καὶ ἀλβανιστὶ εἰς «Studine Filologjike», 1967, τεύχ. 4, σ. 210.

1. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ Kodon, ἑ.ἀ., σ. 29.

2. Σημειῶμεν τὰ ἐξῆς ἐμφανῆ «κενὰ» τοῦ ἔργου: Στίχ. 191: Σημειοῦται: «Ἄσμα πρῶτον» (δὲν ὑπάρχει). Στίχ. 1.404-1.405 σημειοῦται «Ἄσμα δεύτερον» (δὲν ὑπάρχει). Μετὰ τὸν στίχ. 1.618 σημειοῦται: «Ἐπεισόδιον ἀσελοῦς ὀθωμανίδος...» (ἐλλείπει παντελῶς). Μετὰ τὸν στίχον 1.702 σημειοῦται: «Ἐπεισόδιον· ἢ πῶσις τοῦ Σφετγραδίου» (ἐλλείπει), ὡς ἐπίσης καὶ ὁ σημειούμενος μεταξὺ τῶν στίχων 2.315-2.316 «Κατάλογος τῶν Τούρκων κατὰ ἡγεμόνας». Λείπει ἐπίσης ἡ σημειουμένη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀποχαιρετιστήριος σκηνὴ μεταξὺ Σκεντέρμπεη - Δωρικής (στίχ. 2.407-2.408), ἡ δημηγορία μεταξὺ Σκεντέρμπεη καὶ Μπαλαμπάν (στίχ. 2.528), καὶ ὁ σημειούμενος «Κατάλογος τοῦ Ἀλβανικοῦ στρατοῦ καὶ δημηγορία Σκεντέρμπεη καὶ Μπαλαμπάνου» (στίχ. 2.528-2.529).

3. «Πανδώρα» 15 Ἰουνίου 1862, φύλλ. 294, σ. 125.

4. Ἐὰν δὲν πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος, κακῶς ὁ Kodon γράφει (στίχ. 22): «πανάκειαν», ἀντὶ «Πανάκειαν». Εἰς τὴν φωτοτυπίαν τῆς πρώτης σελίδος τοῦ χειρο-

Ἐν συνεχείᾳ περιγράφει τὴν ἔλευσιν τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὴν «Κρούην», τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς, καὶ τὴν συμμαχίαν τοῦ Σκεντέρμπεη μετ' ἄλλων γειτονικῶν μικρῶν ἡγεμόνων (στίχ. 49-89). Μαθὼν ὁ σουλτάνος «Ἄμουράτης» τὴν ἀποστασίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐκστρατεύει αὐτοπροσώπως μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἐναντίον του. Ἄλλὰ δὲν ἴσχυσεν οὔτε τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων, οὔτε αἱ παροτρύνσεις ἢ ἀπειλαὶ τοῦ σουλτάνου πρὸς τοὺς στρατιώτας του διὰ νὰ δαμάσουν τὸν μαχόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Σκεντέρμπεη καὶ τοὺς γενναίους του συμπολεμιστὰς (στίχ. 90-109). Ὁ Μουράτ ἀποθνήσκει ἐκ λύπης, τὴν δὲ ἐξουσίαν ἀναλαμβάνει ὁ υἱὸς του «Ἀζμιοῦκ», εὐνοοῦμενος κατ' ἀρχάς τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τοῦ νέου τούτου Σουλτάνου ἀποστέλλεται ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς Ἄλβανὸς ἐξωμότης, «ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας». Ὁ ἔμπειρος οὗτος στρατιωτικὸς πρὶν δώσει μάχην, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Σκεντέρμπεη μὲ τὸν πιστόν του Ἑμὶν ὡς δῶρον ἓνα ὠραιότατον ἵππον καὶ ἓν ξίφος ἀναγγέλλων ὅτι:

- 321 ἐὰν δὲ πόλεμον ζητῆ, καὶ τοῦτον δὲν ἀρνοῦμαι·
 ἀλλ' εἴτε πόλεμον ζητεῖ εἴτε ποθεῖ εἰρήνην,
 θέλω νὰ ἔχω παρ' αὐτοῦ καὶ δῶρόν τι ὀλίγον
 ὅπερ σεμνὸν κειμήλιον κατ' οἶκον θέλει μείνῃ
- 325 ὑπόμνημα τῶν ἄθλων μου εἰς τοὺς ἐμοὺς ἐγγόνους
 καὶ τις ποτὲ ἰδὼν αὐτὸ θαυμάζων θέλει εἶπῃ:
 «ὁ θούριος Σκεντέρμπεης ἐδῶκε τοῦτο δῶρα
 εἰς τὸν Σατράπην Μπαλαμπάν ὅποτε ἐπολέμουν».

Ὁ Σκεντέρμπεης κρατῶν ὡς ὄμηρον τὸν Ἑμὶν, ἀποστέλλει διὰ τοῦ πιστοῦ του Δίνκου ὡς δῶρα εἰς τὸν Μπαλαμπάν σκαπάνην, δρέπανον καὶ ἕνιόν. Ὁ Μπαλαμπάν ἐκμαεὶς διὰ τὴν προσβολήν, διατάσσει νὰ θανατωθῇ ὁ Δίνκος δι' ἀνασκολοπίσεως. Παρὰ τὴν παρέμβασιν τοῦ Καραχάσβη, ὁ ὀποῖος διὰ μακρῶν προσεπάθησε νὰ ἀποφευχθῇ ὁ θάνατος ἐνὸς «πρέσβεως», τελικῶς ἡ διαταγὴ τοῦ σατράπου ἐπραγματοποιήθη. Ὁ γενναῖος Δίνκος παρεκάλεσεν, εἰς ἐκ τῶν γενναίων Τούρκων νὰ τὸν θανατώσῃ ἀμέσως, δίδων τιοιουτοτρόπως τέλος εἰς τὸ μαρτύριόν του:

- 717 ἐλέου δὲ ψιθυρισμὸς τοὺς οὐλαμοὺς διήλθε,

γράφου τοῦ ποιήματος, τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ Κοδὸν (σελ. 116), ὁ ποιητὴς ἔχει γράψει «Πανάκειαν», ἐννοῶν τὴν Ἱατρικὴν. Εἰς ἄλλο σημεῖον τοῦ ἔπους ὁ ποιητὴς γράφει: ἔνθα μῶν διηνεκῆς, δν φράγμα ὀνομάζει/ ἡ ἄμουσος Πανάκεια, ὀρίζει ἐνθα κ' ἔνθα (στίχ. 3.116, γραφὴ πρώτη). Ὁρισμένοι μελετῆται Βούλγαροι ἔχουν ἐκλάβει τὴν «Πανάκειαν» τοῦ Σταυρίδου, (διὰ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὴν Ἱατρικὴν, τὴν ὁποίαν, λέγει, ἐγκατέλειπε χάριν τῆς ποιήσεως), ὡς πραγματικὴν γυναῖκα, ὀνομαζομένην Πανάκειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς εἶχε μνηστευθῆ, ὅταν εὕρισκετο εἰς Ἀθήνας! (Βλ. σημειώσεις τοῦ Κοδὸν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοσιν τοῦ ἔπους, σ. 199-200, σημ. 5).

- πολλοὶ γὰρ ἐταράχθησαν, ἐνθυμηθέντες τότε
 ὅ,τι κατέλιπ' ἕκαστος ἐν τῇ πατρίδι φίλον,
 οἱ μὲν γεννήτορας δειλοῦς, οἱ δὲ συζύγους νέας,
 725 ἄλλοι δὲ τέκνα νήπια, κ' ἐδάκρυσαν ἐκθύμως.
 πολλοὶ δὲ ἄνδρες λάσιοι κατεύθυναν τὰ ὄπλα
 ὅπως συντέμωσιν αὐτοῦ τὴν ἄσχετον ὀδύνην
 ὡς τάχος· ὦ, τρισμάκαρες αὐτοὶ τῆς εὐσεβείας!
 .....
 730 ἄλλ' ὁ Ῥεζάκ ἀνένευεν ἀγριωπῶς μορφάζων,
 κ' ἐκέλευσε τῷ σαλπικτῇ ἵνα ταχὺ σαλπίσση
 σημαίνων ἀποχώρησιν τῆς στρατιᾶς ἀπάσης.

Συνέρχεται τότε πολεμικὸν συμβούλιον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Μπαλαμπάν, καὶ ἀποφασίζεται νὰ δοθῇ τὴν ἐπομένην μάχη. Ματαίως ὁ Καραχασάν προσεπάθησε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἀρχιστράτηγον ἀπὸ τὸ νὰ ἀναλάβῃ ἐν τόσον ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα. Ἐπεμβαίνουν ὁ «Ἰακούπ», «ἠγήτωρ δεύτερος τῆς στρατιᾶς ἀπάσης», ἐπιτιμᾷ τὴν ἐπιδεικνυομένην ὑπὸ τοῦ Καραχασάν δειλίαν. Ἄλλ' αἰφνης ἐμφανίζεται ὁ θεωρούμενος πλέον νεκρὸς Σινάν πασᾶς, ὁ ὁποῖος κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἀναφέρει διὰ μακρῶν τὴν φοβερὰν σφαγὴν καὶ καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ στρατὸς του ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη:

- 1.164 διότι αἰφνης οἱ ἐχθροὶ ἐφάνησαν, καὶ αὐθις
 μόνα τὰ ξίφη σείοντες ἐν στιβαραῖς παλάμαις,
 καὶ ὄρμησαν αἰμοδιψεῖς ὡς τίγρεις λυσσαεῖαι,
 ὡς λύκοι ἐπὶ ποίμνιον ἐν ὥρᾳ χειμερίῳ·
 1.168 ὦ, τότε ἤρξατο σφαγὴ, ἧς ἡ εἰκὼν θὰ μείνῃ
 κέντρον τῆς μνήμης μου πικρὸν, ἐφ' ὅσον ζῶ καὶ πνέω!
 Τότε φωναὶ βαρυαλγεῖς μ' ἐσπάραξαν τὰ σπλάγχνα,
 καὶ ἤχηραι πρὸς οὐρανὸν εὐχαὶ καὶ βλασφημίαι,
 1.172 καὶ θρῆνοι καὶ ὀλοφυρμοὶ μεστοὶ θερμῶν δακρῶνων,
 κ' ἀγωνιώντων ῥογχασμοὶ εἰς τὴν ὑστάτην ὥραν,
 καὶ οἰμωγαὶ τραυματιῶν στενονῶτων ἐν ὀδύναϊς.
 Ἄμα δὲ νύξ ταρτάρειος ἐκάλυπτε τοὺς φόνους,
 1.176 καὶ τὰ βοᾶς κρατύνουσα ἐπηύξανε τὴν φρίκην·
 ἦν δὲ κακὸν ἐπὶ κακοῦ, κ' ἀπόγνωσις μεγάλη.
 Οἱ δὲ γιαιούραι ἄφθογοὶ ἐμαίνοντο ἀσχετῶς
 ὡς φάσματα νυκτερινά, ἀπότοκα τοῦ Ἄδου.

Ὁ Καραχασάν προσπαθεῖ νὰ παρηγορήσῃ τὸν Σινάν, λέγων ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὑπέστη δεινὴν ἥταν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη, ἀπολέσας μάλιστα εἰς τὴν μάχην καὶ τὸν υἱὸν του. Ἄλλ' ὁ Μπαλαμπάν δι' ἄλλην μίαν φορὰν ὑβρίζει σκαιῶς τὸν Καραχασάν, διότι μὲ τοὺς λόγους καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν του ἀποθαρ-

ρύνει τὸν στρατόν, διακηρύσσει δὲ ὅτι τὴν ἐπομένην θὰ ἀγωνισθῆ κατὰ τοῦ «γιαοῦρ» εἰς «στάδιον ἀγῶνα», ἢ θὰ πολιορκήσουν τὴν πόλιν, ἐὰν ὁ Σκεντέρμπεης ἀποφύγη νὰ δώσῃ μάχην (στίχ. 1.266-1.337).

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σκεντέρμπεη παρατίθεται γεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρακάθηνται ὁ Κομνηνὸς Ἀριαμνῆς, ὁ Ἀνδρέας Θωπίας, ὁ Τσερνοβίκ, ὁ Παῦλος Δουκαζῖνος, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ὄμηρος Ἐμίν. Ἐκ τούτου μανθάνει ὁ Σκεντέρμπεης τὰ ὅσα διημείφθησαν εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τοῦ Ἀζμπιούκ, τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης κατὰ τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὸν Μπαλαμπάν, τὴν δὲ ὑπαρχηγίαν εἰς τὸν Γιακούπ. Ἄλλ' αἴφνης ἔρχεται ἡ εἰδήσις εἰς τὸν Σκεντέρμπεην ὅτι ὁ Δίνκος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπάν. Ὁ Σκεντέρμπεης καθησυχάζει τὸν καταπτοηθέντα Ἐμίν, ὅστις συγκινηθεὶς ἐκ τῆς γενναιοψυχίας τοῦ ἥρωος ἐζήτησε νὰ παραμείνῃ διὰ βίου ὑπέρτης του. Ἀποφασίζεται τὴν ἐπομένην νὰ δοθῇ μάχη, προσευχηθέντες δὲ πάντες κατεκλίθησαν (στίχ. 1.619-2.260).

Ἐφεξῆς περιγράφεται τὸ πολεμικὸν ἐγερτήριο ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων. Δίδεται τὸ σύνθημα τῆς μάχης καὶ οἱ δύο στρατοὶ ἐφορμοῦν σφοδρῶς ὁ εἰς ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Ὁ Γιακούπ ἀποχωρισθεὶς τῶν ἄλλων προκαλεῖ δι' ὕβρων εἰς μονομαχίαν τὸν Σκεντέρμπεην:

- 2.546 Πρὸς δὲ τὴν ὕβριν ἀπαθῆς Σκεντέρμπεης ὁ θούρος
ταχυπειθῆς ἐκέντησε Σαχὶν τὸν μελαγγαίτην
καὶ ἤλθ' ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς Ἄρης ἀνδροφόνος,
κρατῶν ρομφαίαν φοβερὰν, ἀρχαίας τέχνης ἔργον,
2.550 φονίαν, ἄθραυστον αἰεὶ ἐν τῇ αὐτοῦ παλάμῃ,
καὶ ὕψωσαν ἀμφοτέροι τὰ ξίφη τὰ μεγάλα,
καὶ ἀντετάξαντο δεινὸν προσβλέποντες ἀλλήλους.
Πρὸς δὲ τὴν θέαν ἀτενεῖς ἔστησαν πᾶς ὁ δῆλος,
καὶ ἅμα θροῦς παράτονος ἠκούσθη πανταχόθεν.
.....
2.562 Πρῶτος ἐφώρμησε λυσσῶν Ἰακούπ ὁ τολμητίας
καὶ τὴν αἰχμὴν προέτεινε τοῦ ξίφους τὴν δεξιᾶν
εὐθὺ κατὰ τῆς κεφαλῆς Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·
ὄξυ δὲ κατενόησε Σκεντέρμπεης ὁ θούρος
2.566 καὶ τὴν πληγὴν ἀπήμυνε, καὶ ὕψωσε τὴν σπάθην,
κατὰ δὲ μέσῃν τὴν ὀσφὺν ἐπάταξε τὸν νέον,
κ' ἐχώρησε διαμπερὲς ἡ φοβερὰ ρομφαία,
κ' ἔπεσαν ἅμα ὁ κορμὸς χαμαὶ ὡς πρέμνον δένδρου,
2.570 καὶ ἡ μορφή ἡ εὐειδῆς ἐμίγη μὲ τὴν κόνιν,
εἰσέτι δ' ἔσφιγγεν ἡ χεὶρ ἡ δεξιὰ τὸ ξίφος,
κ' ἐκράτει ἡ εὐώνυμος τοῦ ἵππου τὰ ἡνία...

Παρά ταῦτα ὁ ἄγων ἐπὶ πολὺ εἶναι ἀμφίρροπος, περιγράφονται δὲ ἐκτενῶς αἱ ἐκατέρωθεν ἀπώλειαι. Τελικῶς ὅμως οἱ Τούρκοι ἠττώνται κατὰ κράτος, ὁ δὲ Σκενδέρμπεης δι' ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων του, λαμβάνει νέας δυνάμεις, καὶ λαβὼν μέγα λίθον, τὸν ἐκσφενδονίζει ἐναντίον τοῦ Μπαλαμπάν, τὸν ὁποῖον φονεῦει ἀκαριαίως:

- 3.470 ὄτ' ἦψατο αὐτοῦ ἡ χεὶρ Κυρίου τοῦ ὑψίστου,
καὶ ἠὐχαρίστησεν αὐτῷ, καὶ κύψας πρὸς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀποβῶγα,
ἐγγύθεν κείμενον ἰδὼν ὀπίσω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδ' ἠθελον κινήσει
- 3.475 τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡβης,
οἴους ἐν ὄκνῳ καὶ τρυφῇ ὁ νῦν αἰὼν παράγει·
ἐκεῖνος δ' ἐπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιᾷ ἐδίνησε τὸν λίθον
εὖ διαβάς, καὶ ἤλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
- 3.480 τοῦ μαιφόνου Μπαλαμπάν, κ' ἐπλάτυνε τὸ στήθος,
συνθλάσας πάσας τὰς πλευράς, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ ἵππου,
ὡς ὄλμον ἔρριψε χαμαί· πεσὼν δὲ ὁ σατράπης
μέλος οὐδὲν ἐκίνησεν, οὐδὲ φωνὴν ἀφῆκε.
Ὡς ὅτε κέρανος πεσὼν θεόθεν ἐρειπώνει
- 3.485 δρῦν περιμήκη, ἄνασσαν δρυμῶνος πολυδένδρου,
δεινὴ δὲ ἅμα γίνεται θείου ὁσμῆ καὶ νίτρου,
οὐδὲ τις μένει ἀπαθῆς θεώμενος ἐγγύθεν,
ὄτ' εἶναι βέλος φοβερὸν Θεοῦ τοῦ ὑψιθρόνου,
ὁμοίως τότε ἔπεσεν ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας
- 3.490 λίθῳ κρούεντι βληθεὶς καὶ στιβαρᾷ παλάμῃ
καὶ ἔφριξαν τοῦ Ἰσμαῆλ αἱ φάλαγγες μεγάλως
ἅμ' ἄπνουν κατηνόησαν πεσόντα τὸν στρατάρχην,
κ' ἔστρεψαν ἅμα εἰς φυγὴν τὰ νῶτα πτοαλέοι·
καὶ δὴ ἀθρόα ἡ φυγὴ καὶ γενικὴ ἀπέβη
- 3.495 καθ' ὄλην τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀγεράχων Τούρκων.

Ἐπὶ τὴν κάλυψιν ραγδαίως βροχῆς καὶ τοῦ σκότους τῆς προφῶρος ἐλθοῦσης νυκτὸς ἐλάχιστοι Τούρκοι κατάρθωσαν, κατὰ παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ, νὰ φθάσουν μέχρι «Ραζανίου», ὅπου καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην. Ὁ ἦρωας ἀποφεύγων τὴν σκύλευσιν, αἶρει τοὺς νεκροὺς στρατιώτας του καὶ ἐπιστρέφει νικητῆς εἰς τὴν Κρόϊαν.

Δ'. ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐξέλιξις διαρκεῖ κατὰ τὸν ἀρχαῖον κλασσικὸν κανόνα τῆς τραγωδίας 24 ὥρας, ἀνταποκρίνεται κατὰ τὸ μεγα-

λύτερον μέρος εἰς τὰ ἱστορικά δεδομένα. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μπαλαμπάν κατὰ τῆς Κρόιας ἔλαβε χώραν τὸ ἔτος 1467, τόσον δὲ ἐκεῖνος ὅσον καὶ τὰ περισσότερα πρόσωπα τοῦ ἔπους εἶναι ἱστορικῶς μεμαρτυρημένα καὶ ἀληθῆ. Συνεπῶς τίθεται πρόβλημα τῶν πηγῶν ὑπὸ διττῆν ἔποσιν: θὰ πρέπει δηλ. νὰ εὐρώμεν ἱστορικά κείμενα, τὰ ὁποῖα προσέφερον εἰς τὸν Σταυρίδην τὸ ὑλικόν τοῦ ἔπους του, παραλλήλως δὲ νὰ ἀναζητήσωμεν λογοτεχνικά ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν ποιητὴν ὡς καλλιτεχνικά πρότυπα, πρὸς τὰ ὁποῖα προσήρμοσε τὸ ὑλικόν του, ἀναπλάθων ἐνδεχομένως, τοῦτο.

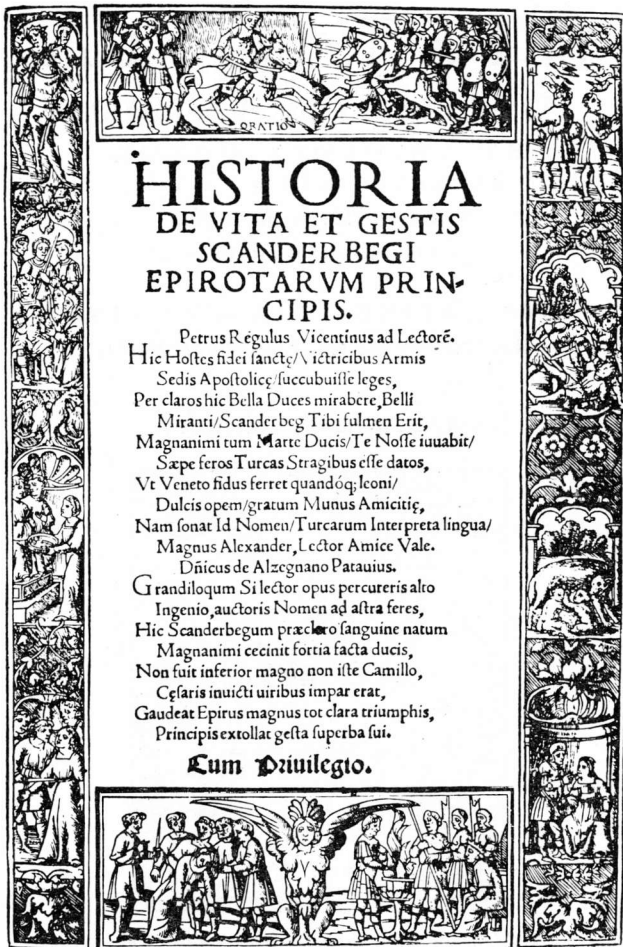
Ι. ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῶν πηγῶν, δὲν ἐξητάσθη κατ' αὐτὸν τὸν διπλοῦν τρόπον, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν εὐχερέστερον νὰ κρίνωμεν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἢ μὴ πρωτοτυπίαν, καὶ τὴν ἐν γένει ἀξίαν τοῦ ἔργου. Καὶ πρῶτον ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ἐκδότης τοῦ ἔπους H. Kodon δὲν ἠσχολήθη ὅσον ἔπρεπε μὲ τὸ θέμα τοῦτο, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ Olivera Jašar-Nasteva, ἡ εἰδικῶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο ἀσχοληθεῖσα, ἔδωσε μίαν ὀριστικὴν καὶ ἀναντίρρητον λύσιν. Ἡ γνώμη τοῦ Kodon καθ' ἦν «εἶναι λίαν δύσσκελον, σχεδὸν ἀδύνατον, δι' ἡμᾶς σήμερον νὰ ἐρευνησωμεν καὶ ἐξακριβώσωμεν πλήρως τὰς πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Παρλίτσεφ ἦντλει τὰς πληροφορίας του», θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὑπερβολικῆ. Παρὰ ταῦτα ὁ Kodon ὑποδεικνύει ὡς ἱστορικὴν πηγὴν τοῦ ἔπους τὴν πρώτην βιογραφίαν τοῦ ἥρωος γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Marinus Barletius² ἢ μίαν ἰταλικὴν μετάφρασιν αὐτῆς ὑπὸ P. Rocca³. Ἄλλ' εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ἐὰν ἐγνώριζεν ὁ Σταυρίδης λατινικά εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ χρησιμοποίησῃ τὸ κείμενον τοῦ Barletius. Ἐκτὸς τούτου ἡ βιογραφία τοῦ Barletius (εἰκ. 5) ἐξεδόθη εἰς τὴν Ρώμην τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἡ δὲ μετάφρασις τῆς βιογραφίας ταύτης εἰς τὴν ἰταλικὴν ὑπὸ τοῦ P. Rocca ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν τὸ ἔτος 1554 (εἰκ. 6). Κείμενα λοιπὸν τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον δι' ἡμᾶς σχεδὸν ἀπρόσιτα, πῶς ἦτο δυνατόν εὐχερῶς νὰ τὰ εὕρῃ ὁ Σταυρίδης τὸν παρελθόντα αἰῶνα;

1. Βλ. Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας, τεύχος 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 30.

2. (Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου): *Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis*. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐσωφύλλου: *Marini Barletii Scodrensis, De vita et rebus gestis Scanderbegi praeclarissimi Epirotarum principis, Ad don. Ferandum Castriotum eius nepotem*. Ἐν τέλει: *Impressum Romae per B.V. (=Bernardinus Venetus de Vitalibus) (1508)*. Πρβλ. καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἐν Στρασβούργῳ λατινιστὶ ἐκδοσιν: *Die vita moribus ac rebus praecipue adversus turcas, gestis Georgii Castrioti clarissimi Epirotarum principis qui propter celeberrima facinora, Scanderbegus, hoc est Alexander Magnus, cognominatus fuit, libri tredecim, per Marinum Barletium Scodrensem conscripti, ac nunc primum in Germania castigatissime aediti, Argentorati apud Cratonem Mylium, mense octobri, anno 1537*.

3. Βλ. Δελτίον Σλαβ. Βιβλιογραφίας, ἔ.ἀ., σ. 30.

Εικ. 5. Προμετωπίς τῆς πρώτης βιογραφίας τοῦ Σκεντέρμπεη
τυπωθεῖσης ὑπὸ τοῦ Μ. Barletius εἰς Ρώμην (1508;)

HISTORIA

DEL MAGNANIMO,

ET VALOROSO SIGNOR

GEORGIO CASTRIOTO,

detto Scanderbegò, dignissimo

Principe de gli Albani.

DAL LATINO IN LINGVA ITALIANA
per Pietro Rocca nouamente tradotta.

Con Gratia & Priuilegio

In Venetia, Per Francesco Rocca à San Polo.

Εικ. 6. Προμετωπίς τῆς ὑπὸ τοῦ P. Rocca εἰς τὴν ἰταλικὴν μεταφράσεως τῆς βιογραφίας τοῦ Barletius

Ἡ Olivera Jašar-Nasteva, ἡ ὁποία ἐδημοσίευσε μίαν ἐκτενή σύγκρισιν καὶ παραλληλισμὸν μεταξὺ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ τῆς βιογραφίας τοῦ Barletius, παραθέτουσα μάλιστα καὶ ὠρισμένα τμήματα ἀντιστοίχως, εὐρίσκει, λέγει, ὁμοιότητας, αἱ ὁποῖαι τὴν πείθουν ἀναμφισβητήτως ὅτι πηγή τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξεν ἡ βιογραφία τοῦ Barletius¹.

Ἄλλ' εἶναι, νομίζομεν, φυσικώτερον ὁ Σταυρίδης, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν 1849-51, 1858-62, νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του πρόσφατόν τινα, συνεπῶς δὲ εὐκόλως προσιτὴν, πηγὴν διὰ τὸν Σκεντέρμπεην, γραμμῆν δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν μόνην φιλολογικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἄλλως τε καλῶς ὁ ποιητὴς κατὰ τὴν περίοδον τῆς συνθέσεως τοῦ ἔπους. Ὅντως, κατόπιν συστηματικῆς ἐρεύνης εἴχομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1968 διαπιστώσει ὅτι ὡς πηγὴν διὰ τὸ ἔπος του ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησε τὴν ἑλληνικὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, τυπωθεῖσαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ (εἰκ. 7) τὸ ἔτος 1848². Ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησε τὸ ἔργον τοῦτο εὐρέως, ἠντλησε δὲ πληροφορίας ὄχι μόνον ἐκ τοῦ κειμένου τῆς ἑλληνικῆς ταύτης βιογραφίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ προτασομένου προλόγου τοῦ Βρετοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἐκ τῶν δύο τόμων τῆς βιογραφίας προστεθεισῶν σημειώσεών του. Τὸ κείμενον τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ ταυτίζεται μὲ τὴν ἀνώνυμον Ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου, τυπωθεῖσαν εἰς Μόσχαν τὸ 1812³, ἔργον τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μετάφρασιν ἐπιτομῆς τῆς ἱστορίας τοῦ P. Duponcet τυπωθείσης εἰς Παρισίους τὸ ἔτος 1709⁴. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Duponcet μὲ τὴν σειρὰν του ἐστηρίχθη διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας του κυρίως εἰς τὴν μονογραφίαν τοῦ Barletius⁵, εἶναι φυσικὸν νὰ εὐρίσκη κανεὶς ὁμοιότητας καὶ κοινὰ ση-

1. O. Jašar-Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prličev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 34-50.

2. Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ μετονομασθέντος Σκεντέρμπεη, ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ· μὲ πολλὰς σημειώσεις. Προσετέθη δὲ καὶ ἐκθεσις τῶν συμβάντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ τῶν ἐν τῷ Βασιλεῖῳ τῶν δύο Σικελιῶν Ἀλβανικῶν ἀποικιῶν, ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ Α. Γκαρπολά, Ἀθῆναι 1848, τόμ. Α', σσ. 166 + μ' (εἰσαγωγή), τόμ. Β', σσ. 164 + σ. 167-240 (ἐπίμετρον). Τὸ ἔργον ἐτυπώθη ἀνώνυμος, ἀλλ' ἡ εἰσαγωγή ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Α. Π. Β(ρετοῦ).

3. Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου τοῦ ἐπονομασθέντος Σκεντέρμπεη, βασιλέως τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, μετὰ προσθήκης τοῦ γενεαλογικοῦ καταλόγου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων συνερανισθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου, ἐν Μόσχᾳ 1812, ἐν τῷ τυπογραφεῖῳ Ν. Σ. Βσεβολόζσκη. Εἰς 8ον, σσ. 292' ἐφεξῆς Ἐπιτομὴ. Ὁ «Γενεαλογικὸς κατάλογος» ἀπὸ σ. 295-348. Βλ. T. Jochalas, Giorgio Castriota Scanderbeg nella letteratura neogreca, εἰς: «Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata», τ. 22 (1968), σ. 62, σημ. 25.

4. P. Duponcet, Histoire de Scanderbey roy d'Albanie, Paris 1709.

5. P. Duponcet, Ἐ.ἀ., σ. 7 τῆς ἀνευ σελιδαριθμήσεως εἰσαγωγῆς· πρβλ. καὶ

μεία μεταξύ τοῦ ἔπους καὶ τοῦ λατινικοῦ κειμένου. Ὅτι ὁ Σταυρίδης ἠκολούθησε τὸν Βρετόν, καταφαίνεται ὄχι μόνον ἐξ εἰδήσεων, τὰς ὁποίας παρέχει καὶ τὰς ὁποίας δύναται νὰ εὔρη κανεῖς μόνον εἰς τὸν Βρετόν, ἀλλὰ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ

ΜΕΤΩΝΟΜΑΣΘΕΝΤΟΣ

ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΗ

ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ· μὲ πολλὰς σημειώσεις Προετέθη
διὰ καὶ ἑκάστης τῶν συμβάντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ
τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ τῶν δύο Σικελιῶν Ἀλβανικῶν ἀποικιστῶν

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΔΑΠΑΝῆ Α ΓΚΑΡΠΟΛΑ

.....
TOMOS A'
.....

ΑΘΗΝΑΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΛΕΞ. ΓΚΑΡΠΟΛΑ

1848

*Εικ. 7. Προμετωπίς τῆς δευτέρας εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιογραφίαν
τοῦ Σκεντέρμπεη ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ*

καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ποιητὴς πολλακίς χρησιμοποιεῖ εἰς τοὺς στίχους
τοῦ αὐτοῦ τοῦτο τὸ ὕφος καὶ τὴν φρασεολογίαν τῆς ἑλληνικῆς βιογραφίας.

G. B i e m m i, I storia di Giorgio Castriotto detto Scanderbegh, Seconda edit. in Brescia 1756,
σ. 2 (τῆς εἰσαγωγῆς).

Παραθέτομεν ὠρισμένα παραδείγματα, τὰ ὅποια θὰ καταδείξουν τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Βρετοῦ:

α) Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης ἔφερον ἐπὶ τοῦ στήθους σταυρὸν, τὸν ὅποιον τοῦ εἶχε δωρίσει ὁ Πάπας Πίος. Τὴν εἶδησιν ταύτην δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὸν Barletius, ἀλλ' εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ, ὁ ὁποῖος σημειοῖ ὅτι ἦντλησεν ἐκ τοῦ Zannovich:

- 2.365 . . . . . ἐπὶ δὲ τοῦ χιτῶνος
 πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζόν, τοῦ βίου τὴν ἐστίαν,
 ἔνθ' ἀτίδιως ὑπῶθεν δονεῖται ἡ καρδία,
 χρυσοῦν ἐστήλωσε σταυρὸν διαπρεπῆ καὶ μέγαν,
 ὃν ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ τουρκομάχος Πίος,
 2.370 Πίος ὁ μέγας, ὑπατος ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης,
 ὃν εὐαγῶς ἐλάτρευε Σκεντέρμπεης ὁ θούρος . . .

Ἴδου τώρα τί λέγει σχετικῶς ὁ Βρετός εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας του: «Κατὰ μίμησιν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνοιο ἔθετεν ὑπὸ τοῦ προσκεφαλαίου τῆς κλίνης του τὴν σπάθην... τὸ περιδέριον τοῦ παρασήμου καὶ ὁ σταυρὸς (sic) τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τὸν ὅποιον ἔφερε διὰ εὐλάβειαν...» (Βρετός Α', σελ. 5).

Εἰς τὴν λέξιν «Ἰωάννου» μὲ δείκτην παραπομπῆς (α) σημειώνει ὁ Βρετός: «Ὁ Πάπας Πίος β' τοῦ ἔδωσε τὸν σταυρὸν τοῦ Τάγματος τῆς Μελιτῆς, ὡς προστάτης τοῦ Τάγματος, δι' αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους του. Le grand Castriotto Histoire» (Βρετός, Α', σ. ζ').

β) Λέγει ἐπίσης ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του «κόρυθα» ἐκ πτερῶν «ἐρωδίου»:

- 2.387 Κόρυθα τέλος ἤρμοσε περὶ τὴν κεφαλὴν του
 . . . . .
 Ταύτην ὁ ἦρωο ἤρμοσε περὶ τὴν κεφαλὴν του,
 ἦν δὲ πτερὸν ἐρωδίου ἐπὶ τὸν ἄκρον λόφον,
 2.401 ἀρχαῖον σύμβολον σεμνὸν Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·

Τὴν εἶδησιν ταύτην παρέχει ὁ Βρετός: «...εἰς τὸ στρατόπεδον ἐσυνήθειζε νὰ φέρῃ μίαν μεγάλην σκούφιαν στολισμένην μὲ πτερά Ἐρωδίου...» (Βρετός, Α', σ. ζ')

γ) Ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἥρωος ἀκολουθεῖ ὁ ποιητὴς τὸν Βρετόν. Ἐρωτᾷ ὁ Ἐμὶν τὸν Θανούσην περὶ τοῦ Σκεντέρμπεη:

- 413 ἀλλ' ἄγ' ἐφ' ὅσον μένομεν εἰπέ μοι τίς ἐκεῖνος
 ὁ εὐρυμέτωπος, γρυπὸς καὶ βαθυπῶγων γίγας
 ἐν πᾶσι μέγας καὶ καλός . . .
 . . . . .

- 417 ἐμπρέπει γάρ ἐν ἥρωσιν ὡς δρυὸς ἐν μέσφ δάσει·
πολλοὶ μὲν πέριξ ἴστανται χρυσοῦ κεκοσμημένοι
λαῶν ποιμένες· ἀλλ' αὐτὸς καὶ κεφαλὴν καὶ ὄμους
ἐν πᾶσι εἶναι ἔξοχος . . .

Μεταξὺ ἄλλων ἀφορώντων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ παράστα-
σιν τοῦ Σκεντέρμπεη ἀναφέρει ὁ Βρετὸς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας
του καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὸ ἀνάστημά του ἦν γιγαντιαῖον, ἡ κεφαλὴ του ἐφαί-
νετο ἐπάνωθεν τῶν ὑψηλοτέρων του στρατιωτῶν, εἶχε τὴν ρῖνα γρυπὴν, ... τὸ
μέτωπον πλατὺ. Εἶχαν τὰ γένεα μακρά, ...» (Βρετὸς Α', σ. δ')

δ) Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι ὁ Σταυρίδης ἀπ' ἀρχῆς
μέχρι τέλους τοῦ ἔπους ὀνομάζει πάντοτε τὸν Σουλτάνον Μεχμέτ Β' ὡς
«Ἀζμπιούκ», οὐδέποτε δὲ ὡς Μωάμεθ ἢ Μεχμέτ :

Παραλαβὸν δ' ὁ Ἀζμπιούκ τὸ σκῆπτρον τὸ πατρῶον
ἐπάτησε πρὸς ἔκστασιν τῆς ὑψηλίου πάσης (στίχ. 117).

ὁ Ἀζμπιούκ, κατὰ βουλὰς Θεοῦ τοῦ βαρυθύμου,
ἐπήρθη μέγας καὶ πολὺς . . . (στίχ. 163).

Τόσην ὁ μέγας Ἀζμπιούκ ὑπέμεινε αἰσχύνην (στίχ.
190) κ.λ.

Τὴν δευτέραν ταύτην ὀνομασίαν τοῦ Μεχμέτ εὐρίσκομεν εἰς τὸν Βρε-
τόν: «Ἐπολέμησε... μὲ τὸν Μωάμεθ τὸν Β' τὸν ἐπονομασθέντα «Ἀσβιούκ»,
δηλαδὴ ἥρωα ἀκούραστον» (Βρετὸς, Α', σελ. β').

ε) Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔπους τοῦ ὁ Σταυρίδης λέγει ὅτι ἀνέλαβε «χα-
λεπὸν ἀγῶνα» μὲ τὸ νὰ θελήσῃ νὰ ψάλῃ τὴν κατὰ τοῦ Μπαλαμπάν νίκην
τοῦ Σκεντέρμπεη, τὸν ὁποῖον πλείστοι «ἐκελάδησαν»:

- 30 ὅτι βαρὺν ἀνέλαβον καὶ χαλεπὸν ἀγῶνα
νὰ ψάλλω μάκαρα, οὐ ἄφθαρτον τὸ κλέος,
οὐτινος μόνον τ' ὄνομα κλονεῖ τὸν Ἑλικῶνα,
ὃν πλείστοι ἐκελάδησαν ἐν πόλεσι καὶ κώμαις
λάτρεις Μουσῶν καλλιπεῖς . . .

Τὰς εἰδήσεις ταύτας βεβαίως ὁ ποιητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ
Barletius, ὁ ὁποῖος, σύγχρονος περίπου τοῦ Σκεντέρμπεη, δὲν ἦτο δυνατὸν
νὰ προβλέψῃ εἰς τὴν βιογραφίαν του ὅτι ὁ Γ. Καστριώτης καὶ ὁ ἀγὼν του
ἐναντίον τῶν Τούρκων θὰ ἐγίνετο πηγὴ ἐμπνεύσεως μεταγενεστέρων ποιητῶν
καὶ συγγραφέων. Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ σημεῖον ἐλήφθη ἀπὸ σχετικῶς εἰδή-
σεις, τὰς ὁποίας παρέχει ὁ Βρετὸς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βιογραφίας του
διὰ τὸν Σκεντέρμπεην:

«Ἡ δόξα ὁμοῦ τοῦ θαυμαστοῦ Σκεντέρμπεη δὲν εὐχαριστεῖτο νὰ αἰωνι-

σθῆ ἀπὸ τὴν Κλειῶ μόνην· ἐζήτηα νὰ λάβῃ μέρος καὶ ἡ εὐγενὴς Καλλιόπη, ἐπαινοῦσα μὲ τοὺς ὕμνους τῆς τὰ μεγάλα κατορθώματά του. Μὲ τοιοῦτον σκοπὸν ἡ Μαργαρίτη Σαβρόκη... ἐσύνθεσε τὴν Σκεντερμπείδα (la Scanderbeide), ποίημα ἐπικὸν εἰς εἶδος ἀσμάτων περὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Σκεντέρμπεη... 'Επομένως δὲ μετετυπώθη ἐν Νεαπόλει ἀπὸ τὸν Βουλιρόην τὸ 1701...».

«Προσέτι ὑπάρχουν δύο ἄσματα τοῦ ἱστορικοῦ ποιήματος τοῦ Σκεντ., γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Βαλδασσάρου Σκαραμέλλη... καὶ ἐν ποίημα εἰς λατινικὸς στίχους ὑπὸ Ἰωάννου Βουσιγιέρ (Jann. Bussiers) τυπωθὲν ἐν Λιόνι τὸ 1675».

«Ἄλλὰ ἐὰν οἱ ποιηταὶ ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ θαυμαστοῦ βίου τοῦ Σκεντ., οἱ μυθιστοριογράφοι ἐπίσης ἠθέλησαν νὰ ἐρανισθῶσιν ὕλην ἀπὸ τὸν μέγαν τοῦτον πολεμιστὴν, ἵνα μᾶς διηγηθῶσι τοὺς ὑποθετικοὺς ἔρωτάς του...».

«Ἄλλὰ δὲν ἠθέλαμεν δώσῃ ποτὲ τέλος..., ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ κάμωμεν τὴν ἀπαριθμησὶν ὄλων τῶν συγγραφέων, οἵτινες ἢ ἐν ἐπιτομῇ ἢ ἐν παρόδῳ ὅμιλησαν, ὡς ἐκφράζεται ὁ Βολατεράνος, περὶ τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Πύβρου καὶ τοῦ ἐπονύμου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο» (Βρετὸς Α', σ. λζ' - λθ').

στ) Ἄφοῦ ὁ Σκεντ. ἐγκατέλειπε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐκυρίευσε δὲ τὴν Κροίαν, συνηνῶθησαν περὶ αὐτὸν διάφοροι μικροὶ ἡγεμόνες. Τὸ τμήμα τοῦ ἔπους εἰς τὸ ὅποιον ὁ Σταυρίδης ἀναπτύσσει τὸ γεγονός τοῦτο, εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ ὅποιον χρησιμοποιοεῖ ἡ Olivera Jašar-Nasteva διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ποιητοῦ ἐκ τοῦ Barletius¹. Ἐκ τῆς παραθέσεως δὲ τῶρα καὶ τοῦ σχετικοῦ τμήματος ἐκ τοῦ Βρετοῦ θά φανῆ, νομίζομεν, ἢ ἐκ τούτου ἐξάρτησις τοῦ Σταυρίδου καὶ ὄχι ἐκ τοῦ Barletius:

- 60 ..... καὶ πρῶτος μὲν ἠνώθη
Ἄριαμνης ὁ ἡγεμὼν τῶν ποντοκλύστων τόπων
ὀπόσοι ἔνθεν πέπτανται καὶ ἔνθεν τοῦ Καττάρου
βουνώδεις, τὸ δὲ Κάτταρον, ἐν πᾶσι διαπρέπει
πόλις καλὴ καὶ εὖορμος· Ἄνδρέας ὁ Θωπίας
- 65 ὑπέροπλος κυρίαρχος τῆς χώρας τῆς τραχείας
ὀπόσῃν διατέμνουσι τῶν Ἄκροκεραυνίων
τὰ ὄρη τ' ἀστρογεῖτονα, ὅπου τῶν Ἰαλύγων
οἰκεῖ ἡ μάχμιος φυλὴ· ὁ Παῦλος Δουκαζίνος
ὅστις διεῖπεν ἥμισυ τῆς λαοτρόφου χώρας
- 70 ὅσῃν παιίνων διαῤῥεῖ ὁ Δρυῖμος ὁ βαθύρρους,
οὐ μόνος, ὅτι κοινωνὸν τῆς βασιλείας εἶχε
τὸν ἀδελφὸν Νικόλαον, εἰς ὃν ὁ Παῦλος πᾶσαν
ἀναχωρῶν ἀνέθηκε τοῦ κράτους τὴν φροντίδα·
ὁ τουρκοφόνος Τσερνοβίκ Δεσπότης Μαυροβούνου . . .

1. O. Jašar-Nasteva, ἔ.ἀ., σ. 43.

Ἴδου τώρα ἡ σχετικὴ περικοπή ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Βρετοῦ, προερχομένη μάλιστα ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐκδότου καὶ ὄχι ἐκ τοῦ κειμένου τῆς βιογραφίας: «Ἴδου τὰ ὀνόματά των: Ἀριανήτης Κομνηνός, ὅστις ἐξουσίαζε τοὺς τόπους κειμένους πλησίον τῆς πόλεως Κάταρο. Ἀνδρέας Θεοπίας, ἡγεμὼν τῶν ὀρέων τῆς Χειμάρρας· οἱ ἀδελφοὶ Παῦλος καὶ Νικόλαος Δουκαζῖνοι, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῶν ὄχθων τοῦ Δρύνου ποταμοῦ... Στέφανος Ζερνοβίκ, ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου (Montenegro), καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρίγκιπες...» (Βρετός, Α', σ. 154, σημ. 26).

Ὁ Barletius οὐδόλως ἀναφέρει τὸ Κάταρον, οὔτε διευκρινίζει τίνος περιοχῆς ἦτο ἡγεμὼν ὁ Ζερnovichius: «Ariamnites Thopia Golemus, sive Latiniore vocabulo Commatus, magni vir nominis et autoritatis... Secundus est eum Andreas Thopia, clarus vir genere... cum duobus filiis, Comino et Musachio, Tanusioque nepote, quorum maiores fundatores Croiae... Quinetiam magnanimi praesto fuere principes Nicolaus, et Paulus Ducaginus, spectatis armis ambo, sed eximio quodam prae caeteris religionis cultu notior Paulus,... Progrediebatur non longe post hos Stephanus Zernovichius cum Georgio et Iohanne filiis tanto patre nihil indignis...» (M. Barletius, Historia de vita et gestis Scanderbegi... (ἐφεξῆς ὡς Historia), ἐκδοσις Στρασβούργου, 1537 (ἔνθα καὶ αἱ ἐφεξῆς παραπομπαί), σ. 37).

ζ) Εἰς δύο σημεῖα τοῦ ἔπους ὁ Σταυρίδης ὁμιλεῖ περὶ τῆς δηλητηριάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ:

- 6 καὶ ἐξιλέωσε σκιὰν πατρός μεμψιμοιροῦσαν,
ἦτις πολλάκις εἰς αὐτὸν παρίστατο κατ' ὄναρ,
φάσμα ὠχρὸν καὶ κατηφές καὶ τρεῖς υἱοὺς ἐθρήνει
τρεῖς νεανίσκους, θύματα φαρμάκου δολοφόνου,
10 καὶ ἐκλαιε, κ' ἐκδίκησιν ἐζήτει.

Ἦ ἄλλαχού :

- 366 Θανούσης ὄνομα ἐμοί, Θανούσης δὲ καλοῦμαι,
φίλος δ' εἰμι ἀνεψιὸς Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·
ἐξ εὐγενοῦς ἐμὲ μητρός, ἐν Ἀδριανουπόλει
Ἰθωμανίδος, ἔσπειρε Ῥηπόσιος ὁ ἦρωσ,
370 ὃν ἔκτεινεν ὁ Ἀμουράτ φαρμάκῳ ὀλεθρίῳ
οὐ μόνον· ὅτι μετ' αὐτοῦ καὶ δύο ἄλλοι νέοι
ᾔλοντο θύματα οἰκτρά τοῦ δολεροῦ φαρμάκου,
ὁ μὲν Στανίσης τ' ὄνομα, Κωνστάντιος ὁ ἄλλος.
πάντες δὲ ἦσαν ἀδελφοὶ Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου·

Τὰ περὶ δηλητηριάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη εὕρισκομεν εἰς τὸν Βρετόν: «Διάφοροι συγγραφεῖς βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Ἀμουράτης, διὰ τὴν ἀποφύγη τούσ δικαιούς ὄνειδισμούς τῶν υἱῶν τοῦ Καστριώτου, διότι δὲν

τοὺς ἀποκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλβανίας, ὡς ὑπεσχέθη εἰς τὸν πατέρα των, διέταξε νὰ φαρμακεύσουν τοὺς μεγαλητέρους τρεῖς...» (Βρετός, Α', σ. 17, πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 16-17).

Τὴν εἶδισιν ταύτην τῆς δηλητηριάσεως παρέχει βεβαίως καὶ ὁ Barletius: «Amurathes... fratres primum Scanderbegi (ut fama est) ...veneno absumptos, sustulit de medio» (Barletius, Historia, σ. 12).

η) Τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ἀδελφῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, Ῥηπόσιος, Κωνστάντιος καὶ Στανίσης, τὰ ὁποῖα ἀνέφερε προηγουμένως ὁ Σταυρίδης, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ Ρηπόσιος εἶχε νυμφεθῆ με Μωαμεθανήν, παρέχει καὶ ὁ Βρετός: «Οἱ ἕτεροι τρεῖς ἀδελφοὶ του ὀνομάζοντο Ῥηπόσιος, Στάνισος καὶ Κωνσταντίνος...» (Βρετός, Α', σ. 150, σημ. 5). «Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Ἀμέσης, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν ὁ ἀδελφός του Ῥηπόσιος (ἐπνομασθεῖς ὑπὸ τῶν Τούρκων Καραγούσιος) ἀφοῦ ἐνυμφεῦθη με τούρκισσαν...» (Βρετός, Α', σ. 153, σημ. 21). πρβλ. τὸ τοῦ Barletius: «Amesa nepos fuit... quem Reposius postea Caragusius dictus... suscepat» (Barletius, Historia, σ. 15).

θ) Ἀναφέρει ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης, πληροφορηθεὶς τὸν θάνατον τοῦ Δίνκου, ἐξωργίσθη τόσο, ὥστε νὰ δημιουργηθῆ φλύκταινα εἰς τὸ χεῖλος τοῦ στόματός του, καὶ νὰ διαρραγῆ. Σημειώνει δὲ ὁ ποιητὴς ὅτι τοῦτο τοῦ συνέβαινε, ὡσάκις ὠργίζετο:

- 2.122 Αἴφνης δ' ἐπρήσθ' ὑπερφυῶς τὸ ἄνω τῶν χειλέων
 τοῦ ἄνακτος Σκενδέρμπεη κατὰ τὸ ἄκρον φίλτρον,
 διηνεκῶς δ' ὀγκούμενον ἐμεγεθύνη σφόδρα,
 ἕως οὗ αἴφνης βρίθουσα ἢ φλύκταινα ἐρράγη
 2.126 καὶ αἶμα μέλαν παρευθὺς ὡς πίσσα διεκρεῦσαν
 τὰς καρυῖνας ἔβαψε σανίδας τοῦ ἐδάφους.

Σημειώνει δὲ ὁ ποιητὴς δι' ἀστερίσκου εἰς τὴν λέξιν φίλτρον: «ἔπασχε τοῦτο συνήθως ὁ Σκενδέρμπεης ὅτε ὠργίζετο».

Τὴν λεπτομέρειαν ταύτην παρέχει καὶ ὁ Βρετός: «Ἡ εἰδησις τῆς συμφορᾶς ταύτης (ὀμιλεῖ διὰ πολεμικὴν ἀποτυχίαν τῶν Ἀλβανῶν) ἔφθασεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τὸ ἄνω χεῖλος τοῦ ἐφούσκωσε τόσο, ὥστε ἐσχίσθη εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐχύθη ἀρκετὸν αἶμα· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τῷ συνέβαινε πάντοτε ὅταν ἐκυριεύετο ἀπὸ τὸν θυμόν» (Βρετός, Β', σ. 23· πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 172).

ι) Εἶναι ἱστορικῶς γνωστὸν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδος ἐδώρισεν εἰς τὸν Σκεντέρμπεην καὶ δύο¹ πόλεις τῆς Ἀπουλίας εἰς

1. Παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Barletius γραφόμενα καὶ ὑπ' ἄλλων κατόπιν ἐπαναληφθέντα ὁ Σκεντέρμπεης ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδου Α' ὡς «φέουδον»

ἀνταμοιβὴν τῆς παρασχεθείσης εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη στρατιωτικῆς βοήθειας. Τὴν εἶδησιν ταύτην ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του:

- 2.391 καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγυῖους πόλεις·
Σιπουντά τε καὶ Τράνειαν, καὶ Σάντον Ἰωάννην,
ἵνα ὁ ἥρωσ νέμηται αὐτάς κ' οἱ ἐγγονοὶ του,

Ὁ Α. Παπαδόπουλος - Βρετὸς σημειώνει εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος: «Αἱ τρεῖς πόλεις αὗται ὀνομάζοντο Τράνη, Σίποντος καὶ Ἅγιος Ἰωάννης Ῥοτόνδος, καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀπουλίας: Οἱ δὲ ἀπόγονοι τοῦ Σκεντέρμπεη, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ προσθήκῃ, ἀπελάμβανον μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων τούτων» (Βρετὸς, Β', σ. 159, σημ. 21).

Πρβλ. καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Cui praecipuo amore, ac singulari benevolentia, preter ingentem auri atque argenti copiam, equosque Italicos loricated, cataphractus, ceteraque arma, dona militaria egregia ac preciosa, urbem Trani, et duo nobilissima, ac munitissima oppida in regno Appuliae dono dedit¹. Quorum alterum mons Garganus dictus, ubi praeclara urbs Simpontum, ac venerabile templum in divi Michaelis honore conditum est. Alterum vero quod divi Iohannis Rotundi appellatur. Quam quidem urbem et oppida Rex Scanderbego, et eius filijs ac posteris, cum omni agro libere dedit, atque perpetuo possidenda fruendaque concessit.» (Barletius, «Historia», σ. 306).

ια) Τὰ δῶρα ταῦτα τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου πρὸς τὸν Σκεντέρμπεη ἐδόθησαν, ὡς εἶπομεν, διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γ. Καστριώτου στρατιωτικὴν βοήθειαν. Εἶναι βεβαίως γνωστὸν ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης, ὁ ὁποῖος ἠγήθη προσωπικῶς εἰς τὰς δοθείσας εἰς Ἀπουλίαν μάχας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Φερδινάνδου, διὰ τῶν νικῶν του κατώρθωσε νὰ στερεώσῃ τὸν βασιλεῖα εἰς τὸν θρόνον του, ἐξασφαλίσῃ δὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν ὑπηκόων του. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης ἀκροθιγῶς εἰς τὸ ἔπος του:

- 2.394 ὄθ' ὑπερπόντιος ἐλθὼν πρὸς τὴν φωνὴν του πάλαι
τῆς Ἰταλίας ἔξωσε τοὺς μεγαθύμους Κέλτας,
οὓς ἤγεν ἄρχων συνετὸς ὁ ἥρωσ Πικινίνος,
νίκην ἀράμενος διπλῆν ἐν Βάρη καὶ Νοκέρφ,
2.398 κ' ἐστήριξε τοῦ ἀνακτος κλονούμενον τὸν θρόνον.

δύο μόνον πόλεις, Monte S. Angelo καὶ S. Giovanni Rotondo, ὅχι δὲ καὶ τὴν Trani, ὡς ἀπέδειξεν ἤδη ὁ G. Monti, La spedizione in Puglia di G. Castriota Scanderbeg, εἰς «Jari-gia», anno X (1939), τευχ. 3, σ. 306.

1. Παρὰ τὴν ρητὴν ταύτην μαρτυρίαν τοῦ Barletius, παραδόξως ὁ Kodon σημειώνει: «Ὅμως ἡ διήγησις τοῦ Παρλίτσεφ διὰ δῶρον τρεῖς πόλεις (Σίπουντ, Τράνη, καὶ Σάντο Τζοβάνη) εἶναι ποιητικὴ ὑπερβολή· ὁ Barletius ἀνακοινώνει μόνον διὰ τὴν πόλιν Τράνη»(!). (H. Kodon, Gr. St. Pürliczev, Skenderbej, Sofija 1967, σ. 202, σημ. 31).

Ὁ Βρετὸς διὰ μακρῶν ἀναφέρει τὰ τῆς ἤττης τοῦ κόμητος Πικινίνου, καὶ τὰ τῆς στρατιωτικῆς δραστηριότητος τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς Ἰταλίαν. Μεταφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τόσα ὅσα ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης: «Ἀκολουθῶς ἦλθον ὁμοῦ (δηλ. ὁ Σκεντέρμπεης καὶ ὁ Φερδινάνδος) εἰς τὴν πόλιν τῆς Βάρης, ἣτις εἶχε μείνη πιστὴ εἰς τὸν Φερδινάνδον». (Βρετὸς, Β', σ. 67). «Ὁ κόμης Πικινίνος, ὅστις ἐδιοῖκει τὸ συμμαχικὸν στράτευμα τῶν πολεμιῶν...» (αὐτόθι, Β', σ. 69). «Ὁ δὲ Σκεντέρμπεης... ὑπήγε νὰ ἐνταμώσῃ τὸν Φερδινάνδον, διατρίβοντα τότε εἰς τὴν Οὐρσάραν, μικρὰν πόλιν τῆς Ἀπουλίας, καὶ ἀπέχουσαν τῆς Νοκέρας περὶ τὰ ὀκτῶ μίλλια» (αὐτόθι, Β', σ. 73).

Ἡ μάχη τῆς Νοκέρας καὶ ἡ ἤττα τοῦ Πικινίνου ἀναπτύσσονται εἰς τὴν σελίδα 74 (τόμ. Β') τῆς Ἱστορίας Γεωργίου Καστριώτου τοῦ Βρετοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιλέγει: «Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ Σκεντέρμπεης ἀπεκατέστησε τὸν Φερδινάνδον εἰς τὸν θρόνον του, καὶ ἐπανήγαγεν ὄλον τὸν λαὸν εἰς τὴν ὑποταγὴν του» (αὐτόθι, Β', σ. 76).

ιβ) Ὁ Σταυρίδης πρὶν ἀκόμη παρουσιάσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ Σκεντέρμπεη πρὸς τὸν Μπαλαμπάν, ὀμιλεῖ ὀλίγον διὰ τὰ στρατιωτικὰ χαρίσματα καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ Τούρκου σατράπου. Λέγει λοιπὸν ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Μπαλαμπάν ἦτο πρὶν υἱὸς ἀγρότου Ἀλβανοῦ, συνελήφθη δὲ ὅτε ἦτο ἀκόμη μικρὸς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ, ὁ ὁποῖος διείδε τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τοῦ νεαροῦ Ἀλβανοῦ, καὶ τὸν ἐξεπαίδευσεν στρατιωτικῶς, ὥστε μετ' ὀλίγον νὰ διαπρέπῃ εἰς μάχας. Αὐτὸς μάλιστα ἀνέβη πρῶτος εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐμπήξας εἰς τοῦτο τουρκικὴν σημαίαν:

- 194 καὶ ὑπὸ Κρούην ἡγεμῶν βαρβάρων δισμυρίων
ἦλθεν ἀνὴρ πελώριος ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας
ἀπόλυτος κυρίαρχος πολέμου καὶ εἰρήνης
νῦν μὲν σατράπης κραταιός, ἀλλ' ἀφανὴς τὸ πρόφην,
198 υἱὸς ἀγρότου Ἀλβανοῦ, . . .
τοῦτον ἐν κώμῃ συλλαβῶν μεράκιον εἰσέτι, . . .
ἀπήγαγεν ὁ Ἀμουράτ αἰχμάλωτον μετ' ἄλλων,
ὁπότε μὲ στρατὸν πολὺν τὴν γῆν τῆς Ἀλβανίας
ἐπέδραμε λεηλατῶν, ἐθαύμαζε δὲ μέγα
τοῦ νεανίσκου καθορῶν τὴν ρώμην καὶ τὸ κάλλος
. . . . .
210 καὶ σπεύσας ἤσκησεν αὐτὸν εἰς Ἀρηίους πόνους·
οὐδ' ἔψευσε τοῦ Ἀμουράτ ὁ νέος τὰς ἐλπίδας·
ὅτι πολλάκις στρατηγῶν ὠδήγησεν εἰς νίκην
τὰ στίφη τῶν Σαρακηνῶν . . .
. . . . .
216 πρῶτος δ' ἀνέβη τὸ σαθρὸν τοῦ Βυζαντίου τεῖχος
κ' ἡμισελήνου ἔστησε βροτοστρυγῆ σημαίαν.

Ὁ Βρετὸς εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη ἀναφέρει τὰ ἐξῆς διὰ τὸν «Μπαλαμπάνη»: «Ὁ παστῆς Μπαλαμπάνης ἐκατάγετο ἐκ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ ζευγηλάτης καὶ ὑπῆκοος τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου πατρὸς τοῦ Σκεντέρμπεη. Νήπιον ὦν αἰχμαλωτίσθη ἀπὸ τοῦς Τούρκους...» (Βρετὸς, Β', σ. 160, σημ. 26).

«...οὗτος (δηλ. ὁ Μπαλαμπάν) κατὰ τὴν ἐφοδὸν ἐστάθη ὁ πρῶτος νὰ πηδήσῃ εἰς τὰ τεῖχη καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν [=Κωνσταντινούπολιν]» (αὐτόθι, Β', σ. 161).

Ἰδοὺ καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Nam hic ea tempestate, qua urbs Constantinopolitana a Mahumete expugnata fuit, prius muros urbis ascendit, urbemque ipsam ingressus est. Propterea Mahumetes ipsum ad praefecture dignitatem ex infimo gradu promuerat. Erat enim Ballabanus Epiro oriundus, genere et parentibus obscuris... Qui cum admodum puer esset, a Turcis captus, in servitutum deductus est...» (Barletius, Historia, σ. 334).

γ) Ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Μπαλαμπάν, θέλων νὰ τιμῆσῃ τὸν Σκεντέρμπεη, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς δῶρον διὰ τοῦ πιστοῦ του Ἐμῖν ἕνα ὠραιότατον ἵππον καὶ ἕν σπαθίον. Ἠξίωσε δὲ νὰ λάβῃ καὶ ἐκ τοῦ Σκεντέρμπεη ἀνάλογον δῶρον, διὰ νὰ τὸ μνημονεύῃ μεθ' ὑπερηφανείας εἰς τοὺς μεταγενεστέρους (στίχ. 259 κ.έ.). Ἀλλ' ὁ Σκεντέρμπεης ἀντὶ πολυτίμων δῶρων ἀπέστειλεν εἰς τὸν Τοῦρκον πασᾶ διὰ τοῦ Δίνκου ἐν δρέπανον, ἐν ὕννιον ἀρότρον καὶ μίαν σκαπάνην:

458 Πορεύου Δίνκο τέκνον μου εἰς τοῦ Ἀνδρέα Ζάρκου
σκαπάνην ζήτηι παρ' ἐμοῦ καὶ δρέπανον καμπύλον
πρὸς δὲ ἀρότρον παλαιοῦ ὕννιον γεωτόμον
ἄν που κατ' οἶκον εὔρη τι . . .

464 εἶτα δὲ σπεῦσον τέκνον μου νὰ ἐγχειρίσῃς ταῦτα
εἰς τὸν σατράπην Μπαλαμπάν, καὶ ταῦτ' ἀνάγγειλέ τον·
«Ἐμίσησα τὰ δῶρ' αὐτοῦ, ἐμίσησα κ' ἐκείνον,
ὅτι ἠρνήθη τὸν Χριστὸν κ' ἠσπᾶσθη τὸν Μωάμεθ
καὶ σπάθην εἴλκυσε ἔχθρικήν κατὰ πατρίδος φίλης,
πατρίδος φίλης, ἦν ποτε ἐκεῖνος ἐγεώργει

475 ἀφ' οὗ δὲ δῶρον παρ' ἐμοῦ σεμνὸν ἐκεῖνος θέλει,
ἅς λάβῃ δῶρον ἄξιον αὐτοῦ καὶ τῶν προγόνων.

Εἰς μίαν σημείωσιν τῆς βιογραφίας τοῦ Σκεντέρμπεη ὁ Βρετὸς γράφει σχετικῶς μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν δῶρων τοῦ Σκεντέρμπεη πρὸς τὸν Μπαλαμπάν: «Ἐξ ἐναντίας ὁ Μπαλαμπάνης ἐγνώριζε καλῶς τὰ πλεονεκτήματα

τοῦ ἥρωος (δηλ. τοῦ Σκεντέρμπεη) τοῦ τόπου τῶν γενεθλίων του καὶ εἶχε δι' αὐτὸν ὄλον τὸ σέβας. Τὸ ἀπέδειξεν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας του πέμπων πρὸς αὐτὸν διάφορα δῶρα. Ὁ δὲ Σκεντέρμπεης ἀνταπέδωκεν αὐτῷ, πρὸς χλευασμὸν, μίαν σκαπάνην, ἐν ἄροτρον, καὶ ἐν δρέπανον, προσκαλὼν αὐτὸν νὰ ἐπανεῖλθῃ εἰς τὴν τέχνην τῶν γονέων του, καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων εἰς ἄνδρας γεννηθέντας διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διοικοῦνται τὰ στρατεύματα ἀπὸ ζευγηλάτην, ὡς αὐτόν» (Βρετός, Β', σ. 161, σμ. 27).

Ἴδου καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Barletius: «Verum Scanderbegus, quem insidiae, astus, et Barbara fraus non latitabat, eius amicitiam, dona et munera respiciens, eidem ligonem, vomerem, falcem, aliaque, instrumenta Rusticana dono remisit, mandavitque ei, ut omissis rebus bellicis (cum ea curatio altior esset fastidio suo) ruralia et agrestia officia, paterno ac maiorum suorum more exerceat, qui vilem ac paganam vitam semper excoluerant...» (Barletius, Historia, σ. 334).

ιδ) Μία ἄλλη περιγραφὴ τοῦ Σταυρίδου, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ εἶναι καὶ ἡ μονομαχία Ἰακουλ-Σκεντέρμπεη, ὁ ὁποῖος διὰ μιᾶς μόνον πληγῆς τοῦ ξίφους του ἀπέκοψεν εἰς δύο τὸ σῶμα τοῦ ἀλαζόνος ἀντιπάλου του:

2.565 ὄξυ δὲ κατενόησε Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος
καὶ τὴν πληγὴν ἀπήμυνε, καὶ ὕψωσε τὴν σπάθην,
κατὰ δὲ μέσην τὴν ὀσφὴν ἐπάταξε τὸν νέον,
κ' ἐχώρισε διαμπερὲς ἡ φοβερὰ ῥομφαία,

2.569 κ' ἔπεσεν ἅμα ὁ κορμὸς χαμαὶ ὡς πρέμνον δένδρου,

Καὶ ὁ Βρετός κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον περιγράφει τὸν θάνατον τοῦ «Γιακούπη»: «Ὁ δὲ Σκεντέρμπεης θέλων νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν νίκην, παρατηρεῖ ποῦ εὐρίσκετο ὁ Γιακούπης, ὀρμᾶ κατ' αὐτοῦ, καὶ διασκορπίσας τοὺς περὶ αὐτόν, τὸν φθάνει, καὶ μὲ τὸ ξίφος τὸν χωρίζει εἰς δύο.» (Βρετός, Β', σ. 117).

ιε) Ἄλλὰ καὶ ἡ περιγραφή τῆς συνεπείᾳ τραυματισμοῦ τοῦ ἵππου πτώσεως τοῦ Σκεντέρμπεη (μολονότι τὸ συμβάν ἐλευθέρως ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ φανταστικοῦ προσώπου τοῦ Χαλίλ), ἐν τούτοις καὶ αὕτη φαίνεται ἐξηρητημένη ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ:

2.962 καὶ ἅμ' ἀνέτρεψεν αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀναβάτου.
Ἵρμηθή δ' ὅμοιος φλογὶ ὁ Μπαλαμπάν ὁ μέγας,

.....
2.967 καὶ ἄλλοι ἕκαστος ζητῶν ἐσθλὸν νὰ λάβῃ κλέος,
ἐάν πως βλάβῃ κείμενον τὸν φρικαλέον ἄνδρα,
.....

- 2.969 Ἴδου κατίσχυσεν οὐδεις ἐγγύθεν ἐφορμήσας
 βαρὺς βαρεῖαν κατ' αὐτοῦ νά ἐπιβάλλῃ χεῖρα,
 διότι πρὶν, νοήσαντες τὸν ἄνακτα πεσόντα,
 οἱ ἄριστοι τῶν Ἄλβανῶν, σεμνοὶ λαῶν ποιμένες,
 ἔστησαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, κραδαίνοντες τὰ ξίφη

Ἴδου πῶς περιγράφει καὶ ὁ Βρετός τὸ δυσάρεστον τοῦτο συμβάν τοῦ Καστριώτου: «Ὁ ἵππος τοῦ Σκεντέρμπεη πληγωθεὶς θανατηφόρος, κατέπεσε, καὶ συναπέσυρε βιαίως τὸν ἡγεμόνα... Οἱ Τοῦρκοι αὐτόπαι τοῦ τοιούτου συμβεβηκότος, τὸν ἐνόμησαν ἤδη νεκρόν, καὶ ἐπροχώρουν νά κόψουν τὴν κεφαλὴν του. Ἰδὲ οἱ σωματοφύλακές του... περετάχθησαν (sic) περὶ τὸν πρίγκιπά των» (Βρετός, Β', σ. 108).

Ἄναφέροντες τρία ἀκόμη σημεῖα τοῦ ἔπους, τὰ ὁποῖα ὁ ποιητὴς ἠδύνατο νά λάβῃ ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ. Ταῦτα εἶναι ὁ ἐκ θλίψεως θάνατος τοῦ Μουράτ, ἡ σύλληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀκτώ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ τὰ περὶ πλαστῆς ἐπιστολῆς του, παρεμπιπτότως σημειούμενα.

ιστ) Ἄναφέρει ὁ Σταυρίδης ὅτι ὁ σουλτάνος Μουράτ, ἰδὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατεύματός του ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς Κρόας, κατεβλήθη ψυχικῶς καὶ ἐκ τῆς μεγάλης του θλίψεως ἀπέθανεν «ἀράς προφέρων φοβεράς»:

- 106 Ἐτάκη Τούρκων κατιδὼν πεσόντων μυριάδας
 εἰς συμπλοκάς νυκτερινὰς κ' ἐφόδους αἰφνιδίας,
 τῆς Κρούης τὰ καλλίπυργα τείχη ὀρθὰ ἀφήκεν
 ὁ γέρων· οὐ δ' ἐπέζησεν εἰς τηλικαύτην θλίψιν·
 110 τὰ κεκηκότα μέλη του ἐμάρανει (sic) ἡ λύπη
 οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔγκοιλοι ἤστραψαν ἐν ταῖς κόγχαις.
 Ὡς δὲ ἐνόησεν ἐγγὺς τὸ ψῦχος τοῦ θανάτου,
 παρέδωκεν εἰς τὸν υἱὸν τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ μῖσος
 ἀράς προφέρων φοβεράς, κ' ἐξέπνευσεν ὁ τάλας·

Τὸ σχετικὸν τμῆμα ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: «...καὶ ἀπὸ τὴν λύπην του (ὁ Μουράτ) ἠῤῥησεν ἔτι μᾶλλον ἢ ἀσθένειά του, καὶ αἰσθανόμενος ἤδη ὅτι τὸ τέλος του ἐπλησίαζεν,... εἶπεν... Ἔπειτα στραφεὶς πρὸς τὸν υἱὸν του, εἶπε: «...θέλω νά διαδεχθῆς ἐν ταῦτῳ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἐκδίκησίν μου». Ἡθέλησεν ἀκόμη νά ἐξακολουθήσῃ, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ του ἤδη ἐβαρύνθησαν, καὶ δὲν ἠνοιξε πλέον τὰ χεῖλη του εἰμὴ νά ἐξέλθῃ ἡ τελευταία πνοή του...» (Βρετός, Α', σ. 143-144).

ιζ) Σχετικῶς μὲ τὴν σύλληψιν ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπάν ὀκτώ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ γενναιότατος Μωῦσῆς, ἐπανειλημμένως ὠμίλησεν ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀναφέρει ἐπτά καὶ ὄχι ὀκτὼ στρατηγούς, ἐξαιρῶν, φαίνεται, τὸν Μωῦ-

σῆν, διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ὀμιλεῖ ἰδιαιτέρως. Παραγγέλλει ὁ Σκεντέρμπεης νὰ λεχθῆ εἰς τὸν Μπαλαμπάν:

472 . . . . . ἢ νομίζει
 ὅτι ἐδάμασεν ἐμὲ τὸν Μωῦσῆν ζωρήσας;
 (βλ. καὶ στίχ. 541)

Ὁ Σουλτάνος ἐξ ἄλλου πλήρης χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας λέγει εἰς τὸν Μπαλαμπάν κολακευτικῶς:

1.915 ὦ ἄνθος τῶν ἡρώων μου, ὦ Μπαλαμπάν υἱέ μου,
 διότι σὺ ἐτίμησας ἐν μάχαις τὴν θρησκείαν,
 σὺ δέ μοι ἐταπεινώσας Σκεντέρμπεην τὸν θυῶρον,
 προσαγαγὼν αἰχμάλωτον δεσμώτην πρὸ ποδῶν μου
 1.919 τὸν στρατηγὸν τοῦ Μωῦσῆν, ὅπερ πολλοὶ σατράπαι
 δὲν ἴσχυσαν νὰ πράξωσιν' . . .

Ἐξ ἴσου κολακευτικῶς ὀμιλεῖ πρὸς τὸν Μπαλαμπάν καὶ ὁ Καραχασάν διὰ τὴν σύλληψιν τῶν ἐπτὰ στρατηγῶν τοῦ Σκεντέρμπεη:

837 μόνος δὲ σὺ μεγάλυμε ἐκ τῆς εὐπύργου Κρούης
 ἄνδρας ἐζώγησας ἐπτὰ μετὰ βαρὺν ἀγῶνα
 καὶ αἰχμαλώτους ἤγαγες' . . .

Διὰ τὸ κατόρθωμά του τοῦτο ἐπαίρεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπαλαμπάν λέγων:

761 πάντως ἐμάνη ὁ θνητὸς αὐτός, οὐδ' ἐνθυμεῖται
 ὅτι ἐμάρανα ἐγὼ τὰς δάφνας του πρὸ ἔτους
 καὶ αἰχμαλώτους ἤγαγον ἐπτὰ τῶν στρατηγῶν του.

Διὰ τὴν σύλληψιν ταύτην τῶν στρατηγῶν τοῦ Καστριώτου ὀμιλεῖ καὶ ὁ Βρετός: «Ὅκτὼ ὄμως τῶν Ἀλβανῶν, παραφερόμενοι ἀπὸ τὴν θερμότητα τῆς συμπλοκῆς, ἐπροχώρησαν... ἀλλὰ τέλος περικυκλωθέντες... ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἦσαν οἱ ἀνδρειότεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀλβανῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκετο καὶ ὁ Μωῦσῆς... Οἱ ἄλλοι ἐπτὰ εἶχον ἀποκτήσει ἐξ ἴσου μεγάλην φήμην διὰ τὴν γενναιοψυχίαν των, καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ πολεμικὰ ἀξιότητα καὶ ἐμπειρίαν των» (Βρετός, Β', σ. 102-103).

Παρατίθενται δὲ ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ, ἐν ὑποσημειώσει, τὰ ὄνόματα καὶ τῶν ἐπτὰ συλληφθέντων στρατηγῶν.

1η) Ὁ Σταυρίδης ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης οὐδέποτε ἐψεύσθη, εἰ μὴ μόνον ἅπαξ διὰ πλαστής ἐπιστολῆς, ὅτε κατέλαβε τὴν Κροΐαν:

3.195 Οὐδὲ γὰρ ἔχρανέ ποτε τὴν γλῶσσαν μου τὸ ψεῦδος,
 ἢ ἅπαξ ὅτι πρότιστα κατέλαβον τὴν Κροῦην.

Σημειώνει δὲ δι' ἄστερίσκου ὁ ποιητὴς εἰς τὴν λέξιν Κρούην: «διὰ πλαστοῦ γράμματος ὁ Σκεντέρμπεης κατέλαβε τὴν Κρούην».

Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς ἔχομεν ἤδη παρατηρήσει, ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ, ὑπάρχει μάλιστα καὶ τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ὑπηγόρευσε ὁ Σκεντέρμπεης εἰς τὸν σφραγιδοφύλακα τοῦ Σουλτάνου: «...οἱ δὲ Πασάδες ἐνεπιστεύοντο εἰς τοὺς μυστικούς των γραμματεῖς διὰ νὰ σφραγίζουσι τὰ παρ' αὐτῶν διοριζόμενα γράμματα. Ὁ Σκεντέρμπεης λοιπὸν ἐβίασεν αὐτὸν τὸν μυστικὸν νὰ γράψῃ ὡς ἐκ μέρους τοῦ Πασᾶ ἐν διάταγμα πρὸς τὸν κυβερνήτην τῆς Κροΐας, διαλαμβάνον ὡς ἀκολούθως» (Βρετός, Α', σ. 26).

ιθ) Ἐν ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ σημειωθῆ εἶναι καὶ ἡ μεγάλη θρησκευτικότης, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει ὁ ποιητὴς εἰς τὸν Σκεντέρμπεην. Τὸν παρουσιάζει νὰ χοροστατῆ εἰς τὴν λειτουργίαν, νὰ ἀποδίδῃ εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεὸν μετὰ τὴν νίκην, νὰ προσεύχεται:

- 171 ὁ δὲ ὑψίθρονος θεὸς ἠγάπησεν ἐκεῖνον
ἀπὸ θεοῦ γὰρ ἤρχετο πρὶν ἢ συνᾶν μάχην
καὶ εἰς θεὸν ἀπέληγεν, οὐδὲ ἐμεγαλαύχει·
.....
- 408 σεβάζομαι μὴ κατ' ἐμοῦ ὁ ἥρωες νεμεσήση
ἐὰν ταράξω θορυβῶν τὴν τελετὴν τὴν θεῖαν,
εἶναι δὲ λίαν εὐσεβῆς . . .
.....
- 2.236 Ἐστράφη δὲ ὁ θούριος Σκεντέρμπεης πρὸς ἔω,
ἐνθα ἀγία ἤρτητο εἰκὼν τῆς Θεοτόκου,
καὶ λύχνος ἔμπροσθεν αὐτῆς διέλαμπεν ὡς ἄστρον,
καὶ ἤρε πρὸς τὸν ὕψιστον τὰς χεῖρας ἰκετεύων.
Ὡς δὲ εὐράνθη πρὸς θεὸν εὐχόμενος ὁ ἥρωες
ἐκάθευδε' . . . . .
.....
- 2.459 κ' ἐγονυπέτησε χαμαὶ Σκεντέρμπεης ὁ θυρὸς
πρῶτον, κατόπιν δὲ εὐθὺς οἱ ἄλλοι ἠγεμόνες,
καὶ ἅπανα ἢ στρατιά, πεζοὶ τε καὶ ἵπποται,
παρὰ τοὺς ἵππους ἀσκεπεῖς, ἐν κατανύξει πάντες.

Εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Βρετοῦ ἀναφέρεται ὅτι, μετὰ τὴν νίκην τοῦ Σκεντέρμπεη κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, «...Ἡ πρώτη φροντίς αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀνδρός, μετὰ τὴν εἰσοδὸν του εἰς τὴν πόλιν, ἦν νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθείαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν διὰ νὰ ἀποδώσῃ ὕμνους εὐχαριστηρίους τῷ Ὑψίστῳ, διότι ἠξιώθη παρὰ τῆς θείας του εὐσπλαγχνίας νὰ κερδίσῃ τοιαύτην λαμπρὰν καὶ πληρεστάτην νίκην κατὰ τῶν ἀσεβῶν. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν ἐκ-

κλησίαν, πρῶτος αὐτὸς ἤρχισε τὴν δοξολογίαν, καὶ οἱ συνακολουθοῦντες αὐτὸν ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται συνῆψαλλον μὲ ἐνθουσιαστικὴν εὐλάβειαν» (Βρετός, Α', σ. 54. Πρβλ. Ἐπιτομήν, σ. 52-53).

Παρὰ ταῦτα, νομίζομεν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Σταυρίδης δυνατὸν νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ σχετικὸν ἀπόσπασμα καὶ ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Γ. Καστριώτου, τῆς προσφάτως τότε τυπωθείσης ὑπὸ τοῦ Δραγούμη, τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς πιθανώτατα εἶχε προλάβει νὰ λάβῃ συμπληρωματικῶς ὑπ' ὄψιν του: «Ἦν δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ εὐλαβέστατος περὶ τὰ θεῖα. Ἐσπέρας καὶ πρῶτῃ προσήνετο εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν προστασίαν καὶ ἐπικαλούμενος τὴν περαιτέρω ἀντίληψιν αὐτοῦ. Ποτὲ δὲ δὲν ἐξεστράτευσεν πρὶν ἢ ψαλῶσι δοξολογίαι, οὐδ' ἐπεχείρησε μάχην πρὶν ἢ ἐπικαλεσθῆ τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν. Μετὰ δὲ τὴν νίκην προσέταττεν ἀμέσως ν' ἀναπεμφθῶσιν ἐπισήμως εὐχαριστίαι πρὸς Θεὸν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν». Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Σταυρίδης ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ συμπληρωματικῶς καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ Δραγούμη ἐνισχύεται καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς σημείου:

Εἰς τὸν στίχον 51 τοῦ ἔπους ὁ Σταυρίδης ὑποσημειώνει: «τὴν ἄλλοτε πρωτεύουσαν τῆς Ἀλβανίας, νῦν δὲ κωμόπολιν, καλοῦσιν οἱ ἱστορικοὶ οἱ μὲν Κροῖαν, οἱ δὲ Κροῦαν. Τὸ ἀληθὲς ὄνομα εἶναι (sic) Κρούη· τοῦλάχιστον οἱ Ἀλβανοὶ οὕτω προφέρουσιν αὐτό».

Παρομοίαν σημείωσιν παρέχει μόνον ὁ Δραγούμης εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος: «Οἱ μὲν Σκυπητᾶροι προφέρουσιν αὐτὴν Κρούϊαν, ὃ ἔστι μεθερμηνευόμενον πηγὴ ἢ βρύσις, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ ἔγραφον ὡς ὁ Ἀκροπολίτης, Ἱστρ., σελ. 50 καὶ Χρονικῶν, σελ. 136 «τὸ ἐν Ἀλβανῶν φρούριον τῆς Κρούας», καὶ οἱ Τοῦρκοι Ἀκ-σεράϊ, ἤτοι Λευκὸν παλάτιον»².

Ὅτι ἡδυνάμεθα νὰ συνεχίσωμεν ἀριθμοῦντες καὶ ἄλλα ἀκόμη στοιχεῖα τοῦ ἔπους, φανερόντα τὴν ἐξάρτησίν του ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Βρετοῦ, ἀλλὰ κατέστη, νομίζομεν, φανερόν πλέον ὅτι ὁ Σταυρίδης ἐχρησιμοποίησεν ὡς πηγὴν τοῦ ἔπους του, βασικῶς, τὴν Ἱστορίαν Γ. Καστριώτου, τὴν τυπωθεῖσαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ τὸ ἔτος 1848. Ἀλλὰ προκειμένου ὁ ποιητὴς νὰ συνθέσῃ τὸ ἐκ τοῦ Βρετοῦ ληφθὲν τοῦτο ἱστορικὸν ὕλικόν εἰς ἔργον τέχνης, καὶ μάλιστα ἔπος, ἐχρησιμοποίησε καὶ πάλιν ἐν ἑλληνικὸν ἔργον, κλασσικὸν αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς τὸ εἶδος του, τὴν Ὅμηρου Ἰλιάδα!

Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο θέμα τῶν πολλαπλῶν δανείων τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὅμηρου δὲν ἀπασχόλησεν ὅσον ἔπρεπε τὸν Κοδὸν, ὁ ὁποῖος μάλιστα,

1. Ν. Δραγούμη, Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ ἐπιλεγμένου Σκεντέρμπεη, ἐπεξεργασθεῖσα κατὰ Παγανέλ, ἐν Ἀθήναις 1861, σ. 97.

2. Ν. Δραγούμη, ἔ.ἀ., σ. 7, σημ. 2.

νομίζομεν, έσφαλμένως ύποστηρίζει ότι «εις τὸ ποίημα τοῦτο οὐδέν περι Θεῶν ἀναφέρεται, μηδὲ περί πεπρωμένου καὶ ἀπολύτου προορισμοῦ· δὲν ὑπάρχουν θρύλοι περί Ὀλυμπίων Θεῶν καὶ ἄλλαι τοιοῦτου εἶδους ἀφελεῖς ἀφηγήσεις. Τὰ νήματα τῆς κινήσεως εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι τῶν Θεῶν»¹.

Ἐκ μιᾶς προσεκτικωτέρας μελέτης τῶν δύο κειμένων, τῆς Ἰλιάδος δηλ. καὶ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου, θὰ φανῆ καθαρῶς τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλ. ὁ ποιητὴς ἐδανείσθη ὄχι μόνον λέξεις καὶ φράσεις καὶ εἰκόνας, ἀλλ' ὅτι προσεπάθησε προσέτι νὰ χρησιμοποιήσῃ, ὅσον τοῦ ἐπέτρεπον αἱ δυνάμεις του, τὴν βαθυτέραν δομὴν τοῦ ὁμηρικοῦ ἔργου, μιμούμενος τὸν ἀθάνατον ποιητὴν ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικώτατον τοῦτο γνῶρισμα τῆς Ἰλιάδος, τὴν παρεμβολὴν δηλαδή τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἡρώων τοῦ ἔργου, καὶ γενικῶς τῶν ἀνθρώπων.

II. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ
ΔΑΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

I. Λέξεις

Ἐν πρῶτον δάνειον τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὀμήρου εὐρίσκομεν εἰς τὸ λεξιλόγιον τοῦ ποιήματός του. Ὄντως ὁ ποιητὴς ἐχρησιμοποίησεν ὁμηρικὰς λέξεις, ἰδίᾳ ἐκ τῆς Ἰλιάδος, τῶν ὁποίων, κατὰ κανόνα, διετήρησε τὴν σημασίαν. Εἶναι βεβαίως γνωστὸν ὅτι αἱ περισσότεραι τῶν λέξεων τούτων εἶχον ἤδη καθιερωθῆ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὀμήρου ἐπὶ τὸν Σταυρίδην, ὡς θὰ εἶδομεν, εἶναι πολλαπλῆ, θεωροῦμεν βέβαιον ὅτι καὶ τὰς λέξεις ταύτας ἔλαβεν ὁ ποιητὴς οὐχὶ ἐμμέσως ἀλλ' ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου:

ἄμειβομαι - ἀμειβόμενος: ἀποκρίνομαι, ἀπαντῶ.

πικρὰ δ' ὁ Δίνκος μειδιῶν ἡμείβετο πρὸς ταῦτα (στίχ. 509).

Εἶπε· πρὸς ταῦτα δὲ Σινὰν ἡμείβετ' ὁ σατράπης (στίχ. 1.337).

Εἶπε πειράζων· ὁ δ' Ἐμὶν ἡμείβετο πρὸς ταῦτα (στίχ. 1.729).

καὶ μειδιῶν ἡμείβετο Θανούσης ὁ χαρίεις (στίχ. 2.209· ἰδὲ ἐπίσης στίχ. 2.358, 2.413, 2.432).

Πρὸς ταῦτα δ' ἀμειβόμενος ἐλάλει ὁ Θανούσης· (στίχ. 357, 1.572, 1601).

... Πρὸς ταῦτα δ' ὁ σατράπης/ἐλάλει ἀμειβόμενος... (στίχ. 1.943).

καὶ εἶπεν ἀμειβόμενος Σκενδέρμπεης ὁ θούρος (στίχ. 3.192).

1. Βλ. εἰσαγωγὴν Κοδόβ εἰς «Δελτ. Σλαβ. Βιβλιογραφία», τεύχ. 25, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 33.

Ἡ λέξις ἡμείβετο - ἀμειβόμενος ἀπαντᾷ, ὡς γνωστόν, πλειστάκις εἰς τὸν Ὅμηρον:

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς· (Α 121, 172, 544, 551).
τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειθ' Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα. (Γ 199· ἐπίσης Δ 50, 317, Ε 381, 825, Θ 145, 151, Κ 86, 102, 128, 426, Ν 231, Ξ 103, Ο 471).

᾽Ὡς φάτο, χήρατο δ' Ὑπνος, ἀμειβόμενος δὲ προσηύδα· (Ξ 270, Ψ 557, 794).

Ἀντίνοος δὲ μιν οἷος ἀμειβόμενος προσέειπε· (β 84, δ 394, 464, 471, 554, κ 270, λ 79, 138, 163, 404, 435, 440, 477).

Συνηθέστερος εἶναι βεβαίως παρ' Ὀμήρῳ ὁ τύπος ἀπαμειβόμενος:

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς· (Α 84, ἰδὲ ἐπίσης 215, 285, 560, Β 369, Ε 764, 814, Ζ 520, Η 283, Θ 469, Ι 606, 643, Κ 42, 382, 423, Λ 607, Ν 76, Ξ 242, 312, 341, Σ 187, Τ 145, 154, 215, Υ 86, Φ 222, Χ 182, Ψ 93, 794, Ω 64, 299).

Τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς· (α 63 ἐπίσης δ 147, 168, 203, 265, 824, ε 21, 214, η 207, 240, 302, θ 152, 412, 463, ι 1, κ 270, μ 384, ν 139, 153, 311, 382, 416, ξ 55, 165, 191, 360, 390, 401, 442, 507, ο 380, π 60, 135, 201, 308, 464, ρ 16, 192, 272, 311, 353, 380, 512, 579, σ 124, 365, τ 41, 106, 164, 220, 261, 335, 382, 499, 554, υ 168, 226, χ 105, 169, 430, 490, ψ 129, 263, ω 302, 330, 356, 406, 477).

ἀναλκις: ἀνίσχυρος, ἀπόλεμος.

ἐγὼ δὲ γέρων ἀναλκις, ἀλλ' ἐν βουλαῖς ἰσχύω (στίχ. 804).

᾽Ὡ, αἰσχὴ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀνάλκιδες σατράπαι, (στίχ. 1.762).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς τὰ ὀμηρικὰ κείμενα:

...σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἀναλκις,

οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος οὔτ' ἐνὶ βουλῇ· (Β 201).

ἢ οὐχ ἄλις ὄττι γυναικας ἀνάλκιδας ἠπεροπέυεις; (Ε 349).

εἰ περ γάρ σ' Ἐκτώρ γε κακὸν καὶ ἀνάλκιδα φήσει, (Θ 153· ἐπίσης Ι 41, Λ 390, Ν 104, 777, Ξ 126, Ο 62, 326, Π 355, 656, Φ 555).

ἦ τοι ὁ τον κτείνας δαίνυ τάφον Ἄργείοισι

μητρὸς τε στυγερῆς καὶ ἀνάλκιδος Αἰγίσθοιο· (γ 310, 375, δ 334, ι 475, ρ 125).

ἀντίος: ἀντίθετος, ἀντίπαλος, ἐχθρικός, ἐναντίος.

Εἰπέ μοι Μοῦσα λίγεια, τίς ἦρως θαρσαλέος

πρὸς τὸν μελάγχολον Σινάν ἔσθη ἀντίος τότε; (στίχ. 2.821).

ὅστις τῶν Τούρκων κατ' αὐτῶν ἀντίος ἦθελ' ἔλθει. (στίχ. 2.975).

τόσον ὑπόθεν σμαραγεῖ, ὅτε πνοαὶ ἀντία

πρὸς ἄλληλα συμβάλλουσι τὰ ὀμβροφόρα νέφη, (στίχ. 3.500).

Ἡ λέξις εἶναι συχνοτάτη εἰς τὴν Ὅμηρου Ἰλιάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

τὸν κτάμεναι μεμαῶς ὃς τις τοῦ γ' ἀντίος ἔλθοι, (E 301).

ἀντίος ἦλθε θεῶν, καὶ ὁμοκλήσας ἔπος ἠῦδα· (Z 54).

εἰ μὴ τις Δαναῶν νῦν Ἐκτώρος ἀντίος εἴσιν. (H 98· ἐπίσης Λ 94, 216, 219, 594, M 44, N 146, 221, 254, 259, 266, 274, 311, O 584, 694, Π 619, P 8, 31, 67, 69, 257, 662, T 70, Y 175, 197, 352, 371, 373, 422, 463, Φ 144, 150, 539, X 113, 195, 253, Ψ 482, Ω 333).

... ὁ δ' ἀντίος ἐκ ξυλόχοιο,

.....

στή ρ' αὐτῶν σχεδόν·... (τ 445· ἐπίσης α 213 (*ἀντίον*), 230, 306, 388, 399, 412, β 129, ξ 79, ο 154, 179, π 14, χ 90).

ἀργαλέος: σκληρός, ὀδυνηρός.

ἄσθμ' ἀργαλέον πνέοντες, κελεύοντες ἀλλήλοις

ἵνα ταχέως φεύγωσι... (στίχ. 1.144).

πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀργαλέους, (στίχ. 1.843).

Καὶ τὸ ἐπίθετον τοῦτον χρησιμοποιεῖ πολλάκις ὁ Ὅμηρος:

... ἀργαλέος γὰρ Ὀλύμπιος ἀντιφέρεσθαι· (A 589).

ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν

ἀργαλέους πολέμους, ὄφρα φθιόμεσθα ἕκαστος. (Ξ 86· ἐπίσης Δ 471, K 107, 521, Λ 4, 278, 812, M 63, 176, 410, N 85, 667, 795, Ξ 87, 105, 254, O 10, 121 (*ἀργαλεώτερος*), 140, Π 109, 528, P 252, 385, 544, 667, Σ 119, T 214, Y 356, 368, Φ 386, 498, X 61, Ψ 791).

οὐ γὰρ πρὶν παύσεσθαι ὄϊομαι υἱᾶς Ἀχαιῶν

μνηστῆρος ἀργαλέης, ... (β 199· ἐπίσης 244, δ 393, 397, 483, 698, ε 175, 367, η 241, λ 101, 293, 400, 407, μ 119, 161, ν 15, 312, ο 232, 444, π 88, τ 221, φ 169, χ 137, ω 110, 531).

ἀρήϊος: ἄρειος, πολεμικός.

καὶ σπεύσας ἤσκησεν αὐτὸν εἰς Ἀρηΐους πόνους· (στίχ. 210).

πορεύεσθε ἀρήϊοι τῶν Τούρκων ἡγεμόνες (στίχ. 1.385· ἐπίσης δὲ στίχ. 1.569, 1.583, 1.737, 1.955, 3.269).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδεται, παρ' Ὅμηρον, εἰς διαπρεπεῖς ἥρωας:

τῶν αὐτῶν Πρωτεσίλαος ἀρήϊος ἡγεμόνευε (B 698, 708).

ὡς δ' αὐτῶς Μενέλαος ἀρήϊος ἔντε' ἔδυνεν. (Γ 339· πρόσθετος Δ 98, 114, 115, 195, 205, Z 340, K 407, Λ 487, 501, 800, N 499, Ξ 381, O 540, Π 42, 166, 179, 193, 311, P 79, 352, Σ 200, Y 317, Φ 376).

ἔνθα μὲν Αἴας κεῖται Ἀρήϊος, ἔνθα δ' Ἀχιλλεύς, (γ 109, 167).

εἰ ἤδη ὁ μιν αὐτίς ἀρήϊοι υἱᾶς Ἀχαιῶν (ψ 220, 368, ἐπίσης δὲ π 284, τ 4, ω 219).

ἄτη: ταραχή, σύγχυσις φρενῶν, ὄλεθρος, καταστροφή.

Τότε ὡς εἶδε φοβερὰν ἐπικειμένην ἄτην (στίχ. 581).

ὄτι μανία ἢ ὀργή καὶ ἄτην ἐπιφέρει· (στίχ. 626).

ὦ τότε, πάντως θέλομεν ἐκφυγεῖ πασαν ἄτην (στίχ. 792).

διότι εἶδεν ἄφυκτον ἐπικειμένην ἄτην. (στίχ. 955· ἐπίσης στίχ. 2.895, 3.534).

Ἡ λέξις, γνωστοτάτη εἰς τὴν γραμματείαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, χρησιμοποιεῖται εὐρέως καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου:

γῶν δὲ καὶ Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων

ἦν ἄτην, ὃ τ' ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτεισεν. (Α 411).

Ζεὺς με μέγα Κρονίδης ἄτη ἐνέδησε βαρείη (Β 111· ἰδὲ ἐπίσης Ζ 356, Θ 237, Ι 18, 115, 505, 512, Κ 391, Π 274, 805, Τ 88, 91, 126, 129, 136, 270, Ω 28, 480).

ἦ με μάλ' εἰς ἄτην κοιμήσατε νηλεῖ ὕπνῳ, (μ 372· ἐπίσης δὲ δ 261, ο 233, φ 302, ψ 223).

ἄφθιτος: ἄφθατος.

κλέος δὲ ἔχει ἄφθιτον τοῦ οἴκου ὁ δεσπότης. (στίχ. 1.559).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου ὀρισμένα παραδείγματα:

εἴλετο δὲ σκήπτρον πατρώιον, ἄφθιτον αἰεὶ· (Β 46, 186).

χρῦσα μαρμαίροντα τετεύχεται, ἄφθιτα αἰεὶ. (Ν 22).

δῶρα δέ τοι δώσω καλὸν θρόνον, ἄφθιτον αἰεὶ, (Ξ 238· πρόσθετος Ε 724, Ι 413, Σ 370, Ω88).

... μάλ' αἰετὸν ἄφθιτο ἄμπελοι εἶεν. (ι 133).

ἀχλὺς: ὀμίχλη, σκότος, ζόφος.

ἄμα δ' ἀχλὺς ταρτάρειος ἐπηύξανε τὴν φρίκην (στίχ. 1.069)

ἐντείνοντες τὰ βήματα διὰ πυκνῆς ἀχλὺς, (στίχ. 1.156)

ὄτε βαθεῖα ἡ ἀχλὺς καὶ εἶναι μέσαι νύκτες, (στίχ. 2.280, 2.282).

πυκνὴ δὲ ἐπεπόλασεν ἀχλὺς ἐπὶ τὴν χθόνα, (στίχ. 3.640· ἐπίσης 1.188, 1.223, 3.640, 3.649, 3.661).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται παρ' Ὀμήρου:

ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἀπ' ὀφθαλμῶν ἔλον... (Ε 127).

τὸν δὲ λίπε ψυχῇ, κατὰ δ' ὀφθαλμῶν κέχυτ' ἀχλὺς· (Ε 696· πρόσθετος Ο 668, Υ 321, 421).

..... ἦ ῥά οἱ ἀχλὺν

θεσπεσίην κατέχευε φίλα φρονέουσ' ἐνὶ θυμῷ. (η 41, προσέτι δὲ υ 357, χ 89).

γηθόσυνος: πλήρης χαρᾶς, εὐφρόσυνος, εὐτυχής.

καὶ ἔλεγε γηθόσυνος ἑταῖρος πρὸς ἑταῖρον· (στίχ. 1.160).

καὶ ἔβρεξε γηθόσυνον τὰς παρεΐας του δάκρυ, (στίχ. 2.151).

γηθόσυνος δὲ ὄρθωσεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐδάφους (στίχ. 2.168).
ἐπέπησαν γηθόσυνοι νοήσαντες ὀξέως (στίχ. 2.425).

- Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν χρησιμοποιοεῖ καὶ ὁ Ὅμηρος τὴν ὡς ἄνω λέξιν:
Ἵως ἔφατ', Ἄτρεΐδης δὲ παρῴχετο γηθόσυνος κῆρ· (Δ 272, 326).
..... τοῦ μὲν ἔπειτα
γηθόσυνοι θεράποντες ἅπ' ὤμων τεύχε' ἔλοντο· (Η 121).
Ἵως οἱ μὲν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἀγόρευον,
χάρμη γηθόσυνοι, ... (Ν 81).
σκῆπτρον ἔχων ἐστήκει ἐπ' ὄμου γηθόσυνος κῆρ. (Σ 557· πρβλ.
γηθοσύνη Ν 29, Φ 390, λ 540).
γηθόσυνος δ' οὐρφ πέτασ' ἰστία διὸς Ὀδυσσεύς. (ε 269).

δυσμενεῖς: οἱ ἐχθροί.

πρὶν καταστῶ τῶν δυσμενῶν χάρμα ὁμοῦ καὶ γέλως· (στίχ. 998).
πλὴν μεταξὺ τῶν δυσμενῶν ἐχρόνησεν ὁ Δίνκος, (στίχ. 2.081).
ἀλλὰ οὐδεὶς τῶν δυσμενῶν κατόκτειρε τὸν Δίνκον, (στίχ. 2.107·
ἐπίσης 3.385, 3.742).

- Μὲ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν χρησιμοποιοεῖται ἡ λέξις καὶ παρ' Ὀμήρω·
ἀνδράσι δυσμενέεσσιν ἔλωρ καὶ κύρμα γένησθε· (Ε 488).
ἀνδρας δυσμενέας σκοπιαζέμεν οἶος ἐπελθῶν (Κ 40, ἐπίσης δὲ 100.
193, 221, γ 90, δ 246, 319, 822, ζ 184, 200, θ 217, ε 85, 218, π 121, 234).

ἐνερθεν: κάτω.

Ἐνερθεν πρῶτος ὄροφος, ἔνθα ἰδία ᾤκουν
τοῦ ἀνακτος Σκενδέρμπεη θεράποντες μυριοί. (στίχ. 1.535).
Ἄναξυρίδα ἔπειτα καλὴν περὶ τὰ σκέλη,
ἔγχρυσον, ἐνερθεν στενήν, ὕπερθεν δὲ εὐρεΐαν· (στίχ. 2.377).

- Εἰς τὸν Ὅμηρον ἀπαντᾷ τόσον ὁ τύπος *ἐνερθε(ν)* ὅσον καὶ οἱ τύποι *νέρθε(ν)* καὶ *ὑπένερθε(ν)*:

Ἰφιδάμας δὲ κατὰ ζώνην θώρηκος ἐνερθε/νύξ' . . . (Λ 234, 252).
μάρτυροι ὄσ' οἱ ἐνερθε θεοὶ Κρόνον ἀμφὶς ἐόντες, (Ξ 274).
ὄς μιν λᾶαν θῆκε καὶ ἐρριζώσεν ἐνερθε (ν 163).
..... νέρθε δὲ ποσσὶν
ἦτε μακρὰ βιβάς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος. (Η 212, ἐπίσης δὲ
Λ 282, Ξ 204, Υ 57, 500, Χ 452, λ 302, υ 352).

ἐννύχιος: νυκτερινός.

ὡς φάσματα δ' ἐννύχια κατώπτειον ἀλλήλους. (στίχ. 1 072).

- Καὶ ἡ λέξις αὕτη γνωστὴ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:
καὶ τὰ μὲν ἠλασάμεσθα Πύλον Νηληΐτον εἶσω
ἐννύχιοι προτὶ ἄστυ· . . . (Λ 683, 716 (*ἐννυχος*)).
ἦγε λαβῶν ἐκ πατρὸς ἀλωῆς οὐκ ἐθέλοντα,

ἐννύχιος προμολών' . . . (Φ 37, γ 178).

ἐπίκαρ: ὀρθοκέφαλα.

Οὐδὲ εἰσήκουον αὐτοί, ἀλλ' ἔτρεχον ἐπίκαρ (στίχ. 1.131).

. . . . . καὶ ἔφευγον ἐπίκαρ. (στίχ. 3.523).

Παρ' Ὀμήρω εὐρίσκομεν:

ἐς δ' ἄλλα πορφυρέην μεγάλην στενάχουσι ῥέουσαι

ἐξ ὀρέων ἐπικάρ, ... (Π 392).

ἔπος: λόγος, ποίημα.

περίβαλε τὰ ἔπη μου τὴν πάλαι ἁρμονίαν. (στίχ. 48).

. . . . . ποῖον δ' ἔπος

ἐξέφυγε τῶν ἀραιῶν ὀδόντων σου τὸ ἔρκος; (στίχ. 917).

Περὶ ττὸν βεβαίως καὶ νὰ σημειώσῃ κανεὶς τὴν εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου:

ἦ μὲν μοι πρόφρων ἔπεσιν καὶ χερσὶν ἀρήξειν' (Α 77· πρόσθεσ 108, 150, 211, 223 304, 361, 419 κ.λ., Β 164, 180, 189 κ.λ., Γ 83, 204, 249, 398, Δ 6, 233, Ε 30, 170, 372, κ.λ. Η 108, 375, Θ 8, Ι 100, 113, Κ 461, 540, 542, Λ 137, Ν 619, 768, Ξ 44, Ο 198, 206, 210, 398, 552, Π 628, Ρ 537, 701, Σ 273, 324, 384, Τ 7, 121, Υ 200, 204 κ.λ., Φ 98, 183, 286, 356, Χ 329, 454, Ψ 102, 363, Ω 56, 75, 92, κ.λ. α 64, β 189, 240, 272, 302, κ.λ., γ 99, 148, 226, 230, δ 137, 420, κ.λ., ε 22, 96, 181, ζ 254, η 330, 341, θ 91, 141, 170, κ.λ., ι 258, 282, κ.λ., ἐφεξῆς δὲ ἐτέρας 51 φορὰς τοῦλάχιστον).

ἔρρε: (προστ. τοῦ ρ. ἔρρω=χάνομαι, καταστρέφομαι), «πήγαινε κατὰ διαβόλου».

Ἄλλ' ἔρρε, οὔτε παρ' ἡμῖν τιμῶνται αἱ βουλαί σου, (στίχ. 939).

Σὺ δ' ἔρρε εἰς Βυζάντιον, ἄν τρέμῃς τοὺς κινδύνους (στίχ. 934).

Εἰς Κρούην ἔρρ' εὐέστιε, καὶ ζῆθι μεθ' ἠρώων, (στίχ. 1.312).

Ἄλλ' ἔρρετε! Ἐγὼ αὐτὸς πετῶ κατὰ τῆς Κρούης. (στίχ. 1.795).

Ἐπὶ τὸν τύπον τῆς προστακτικῆς εὐρίσκομεν τὴν λέξιν εἰς τὸν Ὀμηρον, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου σημασίαν:

ἔρρε, κακὴ γλῆνη, ἐπεὶ οὐκ εἴξαντος ἐμεῖο

πύργων ἡμετέρων ἐπιβήσῃαι, . . . (Θ 164).

ἔρρ' οὕτως οὐ σὸς γε πατὴρ μεταδαινύται ἡμῖν. (Χ 498).

ἔρρ', ἐπεὶ οὐ σ' ἔτυμόν γε φάμεν πεπνῦσθαι Ἀχαιοί. (Ψ 440).

ἔρρετε, λωβητῆρες ἐλεγχέες. . . (Ω 239· ἰδὲ ἐπίσης κ 72, 75).

ἑταῖρος: σύντροφος, συμπολεμιστής.

. . . . . Ἐμὶν δὲ με καλοῦσι

μήτηρ πατὴρ καὶ ἀδελφαὶ καὶ πάντες οἱ ἑταῖροι' (στίχ. 354).

ἐταῖροι δὲ μ' ἐκράτησαν στενάζοντα βαρέως (στίχ. 1.228 καὶ 735).
Ἡ λέξις ἐπανερχεται συχνότατα εἰς τὸ ὁμηρικὸν κείμενον:

ἦτε σὺν τε Μενoitιάδῃ καὶ οἷς ἐτάροισιν· (Α 307, 345, 349).

ἄψ δ' ἐτάρων εἰς ἔθνος ἐχάζετο κῆρ' ἄλειώνων. (Γ 32, 378, ἐπίσης δὲ Δ 266, 373, Ε 469, 514, 574, 692, 695, Θ 332, Ι 205, Κ 84, 151, Μ 49, Ν 165, 211, 213 κ.λ., Ξ 408, 428, Ο 9, 64, κ.λ., Π 170, 195, 204, κ.λ., Ρ 114, 129, 150, κ.λ., Σ 80, 81, 102, 129, κ.λ., Τ 5, 210, 212, 305, 315, Φ 32, Χ 492, Ψ 5, 6, Ω 123, 591, 643, α 5, 6, 182, 237, β 174, 212, 254, κ.λ., καὶ ἐφεξῆς ἐτέρας 42 φορές).

εὐκρηδemos: ὁ φέρων ὠραῖον κεφαλόδεσμον.

. . . . . πολλῶν δ' Ὀθωμανίδων

τάς εὐκρηδέμους κορυφάς ἐκάλυψε μὲ πένθος. (στίχ. 38).

Παρ' Ὀμήρῳ ὡς *λιπαροκρήδemos* καὶ *κρήδemon* - *κρήδεμα*, ἔχον καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐπάλξεων:

τὴν δὲ ἶδε προμολοῦσα Χάρις λιπαροκρήδemos (Σ 382).

τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς βάλε δέσματα σιγαλόεντα,

ἄμυκα κεκρυφάλόν τε ἰδὲ πλεκτὴν ἀναδέσμη

κρήδemon ὄ, δ. . . . . (Χ 468, ἐπίσης δὲ Ξ 184, γ 392, ε 346, 351, 373, 459).

ᾄφρ' οἷοι Τροίης ἱερά κρήδεμα λύωμεν. (Π 100· πρόσθετος α 334, ζ 100 ν 388, π 416, σ 210, φ 65).

εὔξεστος: καλῶς κατειργασμένος.

ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἅπαντες ἐπὶ εὔξέστων δίφρων, (στίχ. 1.623).

καὶ ἴδρυσεν τὸν πρεσβευτὴν ἐπὶ εὔξέστου δίφρου (στίχ. 1.550).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἅπαντ' παρ' Ὀμήρῳ ὡς ἐπίσης καὶ τὸ *ξεστός*:

ἐκ θαλάμου δὲ φέροντες εὔξέστης ἐπ' ἀπήνης (Ω 275, ἐπίσης δὲ 271, 280, 578, 590, Η 5, Κ 576, Σ 276, δ 48, ζ 75).

ἦατ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοις ἱερῶ ἐνὶ κύκλῳ, (Σ 504, ἐπίσης δὲ Υ 11, Ζ 243 γ 406, η 174, θ 6).

εὐρυάγνια: ἡ ἔχουσα εὐρείας ὁδοὺς πόλεις.

καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐρυαγνίους πόλεις· (στίχ. 2.391).

Καὶ παρ' Ὀμήρῳ ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον πόλεως:

. . . νῦν γάρ κεν ἔλοι πόλιν εὐρυάγνιαν (Β 12, 66, 141, 329).

Ἄργός τε Σπάρτη τε καὶ εὐρυάγνια Μηκλήνη· (Δ 52· πρόσθετος Ξ 88).

εὔτμητος: καλῶς κεκομμένος.

ἔνθεν καὶ ἔνθεν θύσανοι τοὺς λώρους τοὺς εὔτμητους

περικόσμου πορφυροῖ καὶ ρόμβοι ἐξ ἀργύρου, (στίχ. 278).

Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὁ Ὀμηρὸς προσδιορίζει κυρίως ἱμάντας ἢ τελαμώνας:

ἵππους μὲν κατέδησαν ἐϋτμήτοισιν ἱμάσι (Κ 567, Φ 30, Ψ 684).
 σὺν κολεῷ τε φέρων καὶ ἐϋτμήτῳ τελαμῶνι· (Η 304, Ψ 825).

ζώγρει: (προστ. τοῦ ρ. ζωγρέω=εὐσπλαγχνίζομαι τινα), εὐσπλαγχνίσου.
 Ζώγρει, ὃ ἄνερ κραταιέ, φείδου δ' ἀνδρῶν ἀθώων,
 πολλὰ καὶ ἄξι' ἀνθ' ἡμῶν θέλουσι πέμψει λύτρα, (στίχ. 3.713).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκομεν τρεῖς τὸ ἀνωτέρω ρῆμα χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν αὐτὴν ὡς καὶ παρὰ Σταυρίδην εἰκόνα:

ζώγρει, Ἄτρεός υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα· (Ζ 46, Κ 378, Λ 131).

ἡίθεος: νεανίας.

περὶ τὰ μέλη πάντοθεν χρυσοῦ κεκαλυμμένον,
 ἡίθεον περικαλλῆ, ἀνύμφευτον νυμφίον. (στίχ. 3.282).

Παρ' Ὀμήρῳ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

Ἐνθ' ἔβαλ' Ἀνθεμίωνος υἷον Τελαμώνιος Αἴας,
 ἡίθεον θαλερὸν Σιμοεῖσιον . . . . . (Δ 473, ἐπίσης δὲ Λ 60, Χ 127,
 128, γ 401, ζ 63, λ 38).

θέμεθλα: θεμέλια, βάσις.

βοαὶ ὑπόκωφοι σεισμῶν ὠρύοντο ἀπαύστως
 ὑπὸ τὰ θέμεθλα τῆς γῆς, ... (στίχ. 2.248).

Καὶ ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου:

τὸν τόθ' ὑπ' ὀφρύος οὔτα κατ' ὀφθαλμοῖο θέμεθλα, (Ξ 493).
 ἄψ δ' ἀναχαζομένοιο κατὰ στομάχοιο θέμεθλα (Ρ 47).

θοῦρος καὶ *θούριος:* ὀρητικὸς, ἀκατάσχετος, Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδει ὁ ποιητὴς μόνον εἰς τὸν Σκεντέρμπεην:

καὶ προσελθὼν ἐνώπιον Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου (στίχ. 307).
 ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὸ ζῆν Σκεντέρμπεης ὁ θούρος (στίχ. 394), προ-
 σέτι δὲ στίχ. 810, 1.428, 1.564, 1.594, 1.620, 1.692, 1.845, 1878, 2.342,
 2.372, 2.376, 2.401, 2.432, 2.459, 2.546, 2.555, 2.565, 2.595, 2.633, κ.λ.,
 (θούριος) στίχ. 250, 260, 327, 362, 388, 399, 431, 510 κ.λ.).

Ἄξιοσημειώτον εἶναι ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦτο ὁ Ὅμηρος ἀποδίδει μόνον εἰς τὸν Ἄρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου:

χειρὸς ἐλοῦσ' ἐπέεσσι προσηῦδα θοῦρον Ἄρηα· (Ε 30).
 εὔρεν ἔπειτα μάχης ἐπ' ἀριστερὰ θοῦρον Ἄρηα (Ε 355, 454, 507,
 830, 904, Φ 406, Ω 498).

ἱππόδαμος: ὁ δαμάζων τοὺς ἵππους.

Πονοῦντας δὲ ἐνόησε λαοὺς τοὺς ἱπποδάμους (στίχ. 2.681).

παρόρμα σὺ εἰς πόλεμον λαοὺς τοὺς ἱπποδάμους (στίχ. 3.021).

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀποδίδει ὁ Ὅμηρος εἰς τοὺς Τρῶας:

Τρώων θ' ἵπποδάμων καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων· (Γ 131).
 Τρώας θ' ἵπποδάμους καὶ ἐυκνήμιδας Ἀχαιοῦς· (Δ 80, ἐπίσης δὲ
 Β 60, 230, Γ 131, 251, 343, Δ 80, 333, 352, 355, 370, 509, Ζ 461, Η
 361, 404, Θ 516, Λ 568, Π 717, Ρ 24, 230, 418, Τ 237, 318, Υ 180,
 Χ 161).

ἴφθιμος: ἰσχυρός, εὐπρεπής, χαριεῖς. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο συνοδεύει πάν-
 τοτε εἰς τὸ ἔπος τὴν σύζυγον τοῦ Σκεντέρμπεη Δωρικήν:

Ἄριαμνῆ τοῦ Κομνηνοῦ ἴφθιμη θυγατέρα (στίχ. 1.513).

ἐνθα κατῴκει ἔπειτα ἡ ἴφθιμος Δωρική, (στίχ. 1.532).

οἱ βασιλεῖς οἱ ἴφθιμοι, γενναῖοι στρατηλάται (στίχ. 1.524).

Καὶ ὁ Ὅμηρος διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου χαρακτηρίζει πολλὰκις ἦρωας καὶ
 ἡρωίδας, ὡς π.χ. τὴν σύζυγον τοῦ Διομήδους, τοῦ Σθενέλου, τοῦ Ἄλκινούου,
 ἢ αὐτὴν τὴν Πηνελόπην:

ἴφθιμη ἄλοχος Διομήδεος ἵπποδάμοιο. (Ε 415, Τ 116).

ἦδη γάρ τοι χθιζὸς ἐμυθεόμην ἐνὶ οἴκῳ

σοὶ καὶ ἴφθιμη ἄλόχῳ· . . (μ 451· ἰδὲ ἐπίσης κ 106, λ 287, ο 364, π
 332, ψ 92).

ἴφθιμοι Λυκίων ἠγήτορες ἠδὲ μέδοντες· (Μ 376, ἐπίσης δὲ Α 3, Γ
 336, Δ 534, Ε 625, 675, 695, Θ 114, 144, Λ 55, 290, 373, Μ 410,
 417, Ο 480, 547, Π 620, 659, Ρ 554, 749, Σ 204, Υ 356, Ψ 260, 511, δ
 365, κ 119, 534, λ 47, π 89, 244, τ 110, υ 20, χ 123, ψ 313).

καρκαίρουσαι: (μτχ. τοῦ ρ. καρκαίρω=σειομαι).

βρονταὶ δὲ ἐρισμάραγοι καρκαίρουσαι ἀντήχουν (στίχ. 3.641).

Παρ' Ὅμηρῳ εὐρίσκομεν μόνον ὑπὸ τὸν ρηματικὸν τύπον *καρκαίρει*:

. . . κάρκαϊρε δὲ γαῖα πόδεσσιν (Υ 157).

κόρυς: περικεφαλαία.

Κόρυθα τέλος ἤρμοσε περὶ τὴν κεφαλὴν του (στίχ. 2.387).

ἐπὶ τὴν ἄκραν κόρυθα Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου, (στίχ. 3.460).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὅμηρου οἱ στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ ἡ λέξις:

πλήξεν ἀνασχόμενος κόρυθος φάλον· . . (Γ 362, 369).

τον ῥ' ἔβαλε πρῶτος κόρυθος φάλον ἵπποδασείης, (Δ 459, ἐπίσης
 δὲ Ε 4, Ζ 470, 472, Η 62, Λ 351, 375, Μ 160, 184, Ν 131, 132, 188,
 265, 341, 614, 714, Ξ 372, 420, Ο 125, Π 70, 214, κ.λ. Ρ 269, 295,
 Σ 611, Τ 359, Υ 162, 289, 398, Φ 50, Χ 112, τ 32).

κότος: ὄργη, μῆνις.

χωνεύων κότον ἄσχετον, διότι ἐφοβεῖτο (στίχ. 910).

ὁ θούριος Σκεντέρμπεης τὸν κότον χαλινώσας, (στίχ. 2.941).

ἐὰν δὲ κότον ἄσχετον εἰσέτι ὑποθάλης, (στίχ. 3.723).

Ἡ λέξις ἀπαντᾷ συχνότερον εἰς τὴν Ἰλιάδα, σπανιότερον δὲ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

ἀλλά τε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσση, (Α 82).
 . . . τοῖσιν κότον αἰνὸν ἔθεσθε. (Θ 449, ἐπίσης δὲ Ν 517, Ξ 111, Π 449, λ 102, ν 342).

λαός: στρατός.

ὡς εἶδεν ἦδη ἄπλετον λαὸν ὑπὸ τὴν Κρούην· (στίχ. 263).
 σενεκλονοῦντο οἱ λαοὶ . . . (στίχ. 3.201).

Ἄκουόντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ γέροντος τοὺς λόγους,
 ἐν τῇ καρδίᾳ ἐβαλλόν καὶ ὠτρυνόν ἀλλήλους (στίχ. 3.258, ἐπίσης δὲ 2.489, 2.491, 2.586, 3.202, 3.229, 3.238).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ παρ' Ὀμήρου:

νοῦσον ἀνά στρατὸν ὄρσε κακὴν, ὀλέκοντο δὲ λαοί, (Α 10, 16, 54, 117, 126, 226, 313, 454).

αὐτὰρ ὁ αὐτὴ Πέλοψ δῶκ' Ἀτρεί, ποιμένι λαῶν· (Β 105, προσέτι δὲ 25, 86, 96, 120, κ.λ., Ε 473, 486, 573, Ζ 80, 223, 327, Η 177, 469, Θ 58, 67, 76, Ι 22, 118, Κ 14, 79, Λ 85, Ν 47, 108, 349, Ξ 34, 93, Ο 15, 56, 319, Π 38, 237, 368, 778, Ρ 226, 251, 390, Σ 153, 301, 452, Τ 139, 171, Φ 295, 458, Χ 54, 104, 107, Ψ 53, 162, 258, Ω 1, 28, 658, 665, 777, β 234, 252, γ 140, 144, 155, ι 265, ω 428).

λάσιος: δασύτριχος, δασύς.

καὶ θάλπ' εἰς στήθος λάσιον φρονήματα γενναῖα (στίχ. 708).

πολλοὶ δὲ ἄνδρες λάσιοι κατεύθυναν τὰ ὄπλα (στίχ. 722).

Ὁ Κώνστας ὁ βαρύφθογγος κ' ὁ λάσιος Ἀνέστης (στίχ. 1.658, 1.710).

καὶ πρὸς αὐτὴν ἐκτίθησι τὸ λάσιόν του στέρνον (στίχ. 1.905).

ὑπὸ σκιᾶν ἀμφιλαφῆ λασίων φυλλωμάτων (στίχ. 1.490).

Ἐκ τοῦ Ὀμήρου σημειώνομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

στήθεσσι λασίοισι διάνδιχα μερμήριζεν, (Α 189).

Παφλαγόνων δ' ἠγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ (Β 851).

τοῦσι δ' οἷς λάσιος μέγας ἐν κλισίῃ ἱέρευτο. (Ω 125).

λαοσσός: ὁ ἐξεγείρων τοὺς στρατιώτας.

Ἐπάρας δὲ ὁ ἱερεὺς σταυρὸν τὸν λαοσσόον (στίχ. 2.468).

Καὶ παρ' Ὀμήρου ἡ λέξις μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐξεγείροντος, διεγείροντος τοὺς λαοὺς.

. . . οὐτ' ἂν κεν Ἄρης ὀνόσαιτο μετελθὼν

οὔτε κ' Ἀθηναίη λαοσσός . . . (Ν 128).

. . . οὐδὲ κ' Ἄρης λαοσσός οὐδὲ κ' Ἀθήνη (Ρ 398, ἐπίσης δὲ Υ 48, 79, ο 244, χ 210).

λήϊον: χωράφιον, σπαρτά.

ὡς δὲ ἐργάται μύρμηκες πυκνοὶ ἐν ὄρα θερούς
εἰς πυρηφόρον λήϊον φοιτῶσιν ἔνθα κ' ἔνθα (στίχ. 244).
μινύθει λήϊα χλωρὰ καὶ ποιμνας πολυήχους, (στίχ. 2.734, 795).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὅμηρου τρία παραδείγματα:

ὡς δ' ὅτε κινήση Ζέφυρος βαθὺ λήϊον ἐλθὼν, (B 147).
κείρει τ' εἰσελθὼν βαθὺ λήϊον· . . . (A 560, ι 134).

λιπαρός: ἔξοχος, πλούσιος, εὐφορος.

οὐδ' ἐμελέτα λιπαρὰν εἰρήνην νὰ προτείη (στίχ. 231).
σπονδὰς προτείων λιπαράς, πείραν αὐτοῦ λαμβάνων (στίχ. 261,
1.749, 1.562).
εἰς Ἐλβασάν τὴν λιπαρὰν κ' ἐλαιοφόρον πόλιν, (στίχ. 3.045).

Παρ' Ὅμηρον μὲ τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Σταυρίδην ἔννοιαν:

καὶ οἱ ὑπὸ σκήπτρῳ λιπαράς τελέουσι θέμιστας. (I 156, ἐπίσης δὲ
298, K 22, 132, Ξ 241, α 334, ν 388, π 416, φ 65).

λύθρος: ρύπος, ἀκάθαρτον αἷμα.

πεπαλαγμένος αἷματι καὶ λύθρῳ τὰς παλάμας, (στίχ. 3.231).
ὡς εἶδε μαινώμενα ἐν αἷματι καὶ λύθρῳ (στίχ. 3.402, 3.114).

Εἰς τὸν Ὅμηρον εὐρίσκομεν ὄχι μόνον τὴν λέξιν λύθρον, ἀλλ' ὀλόκληρον τὴν φράσιν *πεπαλαγμένος αἷματι καὶ λύθρῳ*:

. . . οὐδέ πη ἔστι κελαινεφέι Κρονίωνι
αἷματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάσθαι. (Z 267, A 169).
αἷματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον ὡς τε λέοντα, (χ 402, ψ 48).

μαζός: μαστός.

πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὠθήσας, (στίχ. 2.631).
Πρώτιστον ἄνω τοῦ μαζοῦ ἐκέντησε τὸν Βάσον, (στίχ. 2.796,
3.285).

Εἰς τὰ ὀμηρικὰ ἔπη συχνάκις ἀπαντῶμεν καὶ τὴν λέξιν ταύτην:

νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον. (Δ 123, 480, 528).
τὸν μὲν ὑπὲρ μαζοῖο βαλὼν χαλκῆρῃ δουρί, (E 145, Θ 121, 313, A
108, λ 448, τ 483, χ 82).

μινύθω: φθείρω, καταστρέφω.

μινύθει (ὁ ποταμὸς) λήϊα χλωρὰ καὶ ποιμνας πολυήχους, (στίχ. 2.734).
ἵνα ἀνθρώπων ἀσεβῶν τὰ ἔργα μινυθίσῃ, (στίχ. 3.600).

Ἴδου καὶ τοῦ Ὅμηρου οἱ στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαντῶμεν τὸ ρῆμα τοῦτο:

ἦδ' ὅτινας μινύθει τε καὶ οὐκ ἐθέλησιν ἀμύνειν, (O 492, 493).
. . . μινύθει δὲ τε ἔργ' ἀνθρώπων· (Π 392, ἐπίσης δὲ P 738, Y 242,
δ 374, 467, μ 46, ξ 17).

μῦθος: ὁμιλία, λόγος.

ἴσως δὲ καὶ τι ὄφελος κυοφορεῖ ὁ μῦθος (στίχ. 993).

Καὶ παρ' Ὁμήρῳ, ὡς γνωστόν, εἶναι λίαν συχὴ ἢ χρῆσις τῆς λέξεως εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν:

. . . κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε· (Α 339, ἐπίσης δὲ 388, 552, 545, Β 16, 59, 199, Γ 76, 87, 303, Δ 25, 323, 357, Ε 420, 449, Ζ 343, 381, Η 47, 54, 277, Θ 29, 209, 280, Ι 55, 56, 62, Κ 81, Λ 186, 643, Ν 306, 748, Ξ 91, 127, Ο 202, 284, Π 83, 440, 631, Ρ 141, Σ 252, 361, Τ 84, 85, Υ 114, 248, Φ 287, 339, 393, Χ 167, 281, Ψ 68, 157, 204, Ω 103, 200, 571, κ.λ., α 28, 271, β 77, 83, γ 23, 68, 94, δ 214, ε 96, η 47, 72, κ.λ.).

ὀδίτης: ὀδοιπóρος.

ὅσον ὀδίτης ἄτρυτος ἀνύει ἐφ' ἡμέραν. (στίχ. 1.028).

Μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ παρ' Ὁμήρῳ:

τοὺς δ' εἶ περ παρὰ τίς τε κίων ἄνθρωπος ὀδίτης
κινήσῃ ἀέκων, . . . (Π 263).

παννύχιος: ὀλονύκτιος.

παννύχιος δὲ ἤστραπτε δεινὰ θεὸς ὁ μέγας, (στίχ. 2.255).

Ἐκ τοῦ Ὁμήρου σημειώνομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

εὐδὸν παννύχιοι, Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος, (Β 2, 24, 61).
παννύχιοι μὲν ἔπειτα κάρη κομώντες Ἀχαιοὶ/δαίνυντο... (Η 476, ἐπίσης δὲ 478, Θ 508, 554, Κ 2, Σ 315, 354, Ω 678, α 443, μ 429).

πάννυχος: παννύχιος.

Ἴν' ἀγρυπνώσι πάννυχοι κατ' ἐνεδρῶν δολίων. (στίχ. 1.394, 1.403).

Καὶ ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ παρ' Ὁμήρῳ:

ἔγρευο, Τυδέος υἱέ· τί πάννυχον ὕπνον ἀωτεῖς; (Κ 159).
οἱ τέ μιν οὐκ εἰῶσι βοῶν ἐκ πίᾱρ ἐλέσθαι
πάννυχοι ἐγρῦσσοντες... (Λ 550, ἐπίσης δὲ Ρ 660, Ψ 218, ξ 458, υ 53).

πίον: λιπαρός, παχύς.

Πίονα εἶτα μυελὸν ἀνέλαβεν ἐκ μέσου (στίχ. 1.681).

Παρ' Ὁμήρῳ καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ παχύς, εὐφορος, πλούσιος:

ἢ εἰ δὴ ποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα (Α 40, ἐπίσης δὲ Β 403, 549, Ε 710, Ι 207, Μ 319, Ο 373, Π 437, 514, Υ 385, Χ 501, Ψ 750, β 56, δ 65, 318, ι 217, 237, 312, ν 322, ξ 329, 419, τ 366, 399, υ 250, ω 66).

πόντος: θάλασσα.

Ἦς δὲ ὁ πόντος σμαραγεῖ ἀνέμων μαινομένων, (στίχ. 1.073).

ἢ εἶθε νὰ κατέδυν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ πόντου (στίχ. 1.777, ἐπίσης δὲ στίχ. 1.246, 2.590, 3.249).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὅμηρου ὠρισμένα παραδείγματα τῆς λέξεως ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν:

. . . ὀρόων ἐπ' ἀπείρονα πόντον· (Α 350, ἐπίσης δὲ Β 210, 613, 665, Γ 47, Δ 276, 278, Ε 771, Η 6, 63, 88, Ι 4, 72, Λ 298, Ξ 229, 254, Ο 27, 219, Π 746, Τ 375, 378, Ψ 143, 214, 230, 744, Ω 79, α 4, 183, β 263, 295, γ 15, 105, 158, δ 354, 359, 381, ε 132, 140, ζ 170, 204, η 79, 109, θ 14, ι 69, 83, 285, κ 48, 51, 131, λ 107, 253, μ 253, 285, 293, ν 134, 150, 168, ξ 304, π 229, ρ 289, τ 172, 274, 277, ψ 234, 317, ω 48, 118).

πότμος: μοῖρα, κακὴ μοῖρα, «τὸ τυχερό».

. . . . . ἦν γὰρ πικρὸς ὁ πότμος (στίχ. 704).

μετέπειτα ὡς ἤκουσαν τὸν στυγερόν του πότμον (στίχ. 3.128, 3.256).

Συχνάκις ἀπαντῶμεν καὶ τὴν λέξιν ταύτην τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

ὄφρα πρόσθ' ἄλλων θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπη (Β 359· πρόσθεσ Δ 170, 396, Ζ 412, Η 52, Λ 263, Ο 495, Π 857, Σ 96, Υ 337, Φ 588, Χ 39, 363, Ω 255, 388 (*ἄποτμος*), 493 (*πανάποτμος*), α 219 (*ἀποτμότατος*), β 250, γ 16, δ 196, 339, 340, 562, 714, ε 308, κ 245, λ 372, 389, μ 342, ξ 274, ρ 130, 131, τ 550, χ 317, 416, ω 22, 31).

σμαραγῶ: ἀντηχῶ, βροντῶ.

οὐδ' ἠ βαρύβρομος βροντῆ, τῶν νεφελῶν θυγάτηρ,
τόσον ὑπόθεν σμαραγεῖ, . . . (στίχ. 3.499).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκομεν δις τὸ ρῆμα τοῦτο:

ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα περὺργεσι,
κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών, (Β 463).
. . . . . ὄτ' ἀπ' οὐρανόθεν σμαραγήσει (Φ 199).

συνθεσία: διευθέτησις, συμφωνία.

καὶ συνθεσίας δέχεται εἰρήνης λαοτρόφου (στίχ. 318).

καὶ πρότεινον εἰς τὸν ἐχθρὸν εἰρήνης συνθεσίαν. (στίχ. 1.937).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος παραθέτομεν τὰ ἐξῆς δύο παραδείγματα:

πῆ δὴ συνθεσία τε καὶ ὄρκια βήσεται ἡμιν; (Β 339).

οὐδ' υἱὸς Καπανῆος ἐλήθετο συνθεσιῶν

τάων ἄς ἐπέτελλε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης, (Ε 319).

τρητός: διάτρητος (;).

κατάρρητοι ἀναβολεῖς ἀπὸ τρητῶν ἱμάντων (στίχ. 285).

Ἡ λέξις ἀπαντᾷ τόσον εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

Τὼ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατεύασθεν λεχέεσσιν, (Γ 448).

τρητοῖς ἐν λεχέεσσι θέσαν, . . . (Ω 720, Ξ 182, (*ἐτρητος*)

γ 399, η 345, κ 12, ν 77, α 111 (*πολύτρητος*), 440).

ὑπέρευθε(ν): κάτωθεν, ὑποκάτω.

δύω δ' αὐτοῦ δεξαμεναὶ ἐδέχοντο τὸ ὕδωρ,
περίξεστοι καὶ εὐκυκλοι, ἢ ὑπερθεν ὀλίγη,
εὐρεῖα δ' ἢ ὑπέρευθεν . . . (στίχ. 1.499).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου τρία παραδείγματα:

ἔδειςεν δ' ὑπέρευθεν ἄναξ ἐνέρων Ἄιδωνεύς, (Υ 61).
πορφύρεα καθύπερθ', ὑπέρευθε δὲ λίθ' ὑπέβαλλεν' (κ 353, μ 242).

ὑπέροπλος: ὑπερήφανος, ἀλαζών.

ὑπέροπλος κυρίαρχος τῆς χώρας τῆς τραχείας (στίχ. 65).
ἐν ἵπποις καὶ ἐν ἄρμασι ὑπέροπλοι καὶ γαῦροι (στίχ. 1.790, ἐπίσης
δὲ στίχ. 1.855, 2.208, 2.836, 1.382 (*ὑπέροπλα*), 2.532 (*ὑπερόπλος*),
2.669, 2.826).

Παρέχομεν ἐκ τοῦ Ὁμήρου δύο παραδείγματα:

ὦ πόποι, ἦ ῥ' ἀγαθὸς περ ἐὼν ὑπέροπλον ἔειπεν, (Ο 185).
Γλαυκε, τίη δὲ σὺ τοῖος ἐὼν ὑπέροπλον ἔειπες; (Ρ 170).

ὑψόροφος: ὁ ἔχων ὑψηλὰ τὴν ὄροφὴν.

εὐρεῖα καὶ ὑψόροφος, καὶ θαυμαστὴ τὴν ὄσιν, (στίχ. 1.409).
τὸν οἶκον τὸν ὑψόροφον Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου. (στίχ. 1.564).
πάντων τῶν φίλων τῶν ἐμῶν τοὺς ὑψωρόφους οἴκους. (στίχ. 2.185).

Συχνὴ εἶναι γενικῶς ἡ χρῆσις καὶ ταύτης τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου:

πατριδ' ἐμὴν ἄλοχόν τε καὶ ὑπερεφές μέγα δῶμα, (Ε 213, Τ 333).
αὐτὸς δ' ἐς θάλαμον κατεβήσεται κηῶντα
κέδρινον ὑψόροφον, . . . (Ω 191, 317, ἐπίσης δὲ β 337, δ 121, η 77,
δ 15 (*ὑπερεφές*), 46, 757, η 85, 225, κ 111, ν 5, ο 241, 424, 432,
τ 526).

φρένες: καρδιά, νοῦς, λογικόν.

ὅτι τὸ ἄλγος τὸ δριμύ τοῦ ἔφαγε τὰς φρένας, (στίχ. 115).
οὕτω τοῦ νέου τοῦ θερμοῦ ἰάνθησαν αἱ φρένες (στίχ. 1.907).
Πρῶτος, ἀλκὴν ἐνδεδυκὼς τὰ μέλη καὶ τὰς φρένας, (στίχ. 2.616, ἐπί-
σης δὲ στίχ. 1, 241, 259, 551, 561, 563, 751, 775, 801, 948, 984, 1.022,
1.222, 2.625, 2.895, 3.507).

Ἡ λέξις αὕτη εἶναι, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν συχνοτέρων εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλι-
άδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν:

. . . μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφὶ μέλαιναί / πίμπλαντ', . . . (Α 103, ἐπίσης
δὲ 115, 193, 297, 342, 362, 555, Β 241, 301, Γ 45, 108, Δ 39, 104, 163,
Ε 259, 493, 671, Ζ 234, 352, 355, Η 120, 360, Θ 169, 202, 218, Ι 184,
186, Κ 4, 10, 139, Λ 89, Μ 234, Ν 55, 115, 788, Ξ 92, 95, Π 36, 61,
Ρ 111, 173, 260, Σ 73, 88, Τ 19, 29, Υ 35, 116, Φ 19, 61, 145, Χ 296,

357, 475, Ω 40, 105, 563, α 89, 115, β 34, 93, 117, γ 26, 76, δ 264, 661, ζ 140, η 111, ι 11, 301, ξ 88, 178, σ 158, 215, 220, ω 194, 353, 357).

2. Φράσεις

Ἐκτὸς τῶν λέξεων ὁ Σταυρίδης ἔλαβεν ἐκ τοῦ Ὅμηρου καὶ δλοκλήρους φράσεις, τὰς ὁποίας συνήθως ἐπαναλαμβάνει. Ἀναφέρομεν ὠρισμένα παραδείγματα :

νήδυμος ὕπνος :

καὶ ἔφυγεν ὁ νήδυμος τὰ βλέφαρά μου ὕπνος (στίχ. 16).

καὶ ἔγειρον τοὺς μαχητὰς ἐκ τοῦ νηδύμου ὕπνου (στίχ. 1.056).

ὄτε ὁ ὕπνος νήδυμος ἐπὶ βλεφάρων πίπτει (στίχ. 2.245, Ψ 2.270),

Ἡ φράσις εἶναι γνωστὴ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐκ τῆς Ὀδύσσειας :

... Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος, (B 2).

... ἐπεὶ οὐ μοι ἐπ' ὄμμασι νήδυμος ὕπνος / ἰζάνει, ... (K 91, 187, Ξ 242, 253, 354, Π 454, Ψ 62-63, δ 793, μ 311, ν 79).

φόβος κρυερός :

ἐνσπείρων φόβον κρυερὸν εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς τάξεις (στίχ. 37).

διότι φόβος κρυερὸς τὰς φρένας τῶν ἐπτόει (στίχ. 1.134).

Παρ' Ὅμηρῳ ἀπαντῶμεν τὴν φράσιν καὶ μετὰ τοῦ *κρυερός :*

θεσπεσίη ἔχε φύζα, φόβου κρυόεντος ἑταίρη, (I 2).

ἀλκῆς μνησαμένα, μηδὲ κρυεροῖο φόβοιο (N 47).

τολυπεύω πολέμους (ἀργαλέους) :

πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀργαλέους, (στίχ. 1.843).

πολλοὺς δὲ ἐτολύπευσα πολέμους ἀνδροφόνους (στίχ. 806).

Εὐρίσκω ἄπαξ τὸ *τολυπεύω πολέμους ἀργαλέους*, τετράκις δὲ τὸ *τολυπεύω πολέμους* εἰς τὸν Ὅμηρον :

ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν

ἀργαλέους πολέμους, ... (Ξ 86).

... ἐπεὶ πόλεμον τολύπευσε. (α 238, δ 490, ξ 368, ω 95).

ὀπλίζω δεῖπνον :

καὶ εἶπεν εἰς τὸν Μιχαῆλ τὸ δεῖπνον νὰ ὀπλίση (στίχ. 1.644).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἀπηχεῖ τὴν αὐτὴν ἢ παρεμφερῆ παρ' Ὅμηρῳ ἔκφρασιν :

ἄλλ' ἄγε λαὸν μὲν σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι

ὀπλεσθαι . . . . . (T 171).

νῦν δ' ἀπὸ πυρκαϊῆς σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι

ὀπλεσθαι . . . . . (Ψ 158, Λ 86, β 20 (*δόρπον ὀπλίσατο*), δ 429,

574, ι 291, 311, 344, κ 116, μ 292, π 453, τ 419, ω 360, (*δεῖπνον ἐφο-*

πλίσσωσι) Δ 344 (*δαῖτα ἐφοπλίζωμεν*), Θ 503 (*δόρπα*), I 66).

εὔδετε παννύχιοι:

Τί εὔδετε παννύχιοι, ὦ ἄνδρες βουληφόροι; (στίχ. 2.326).

Παρ' Ὀμήρῳ ἐκτὸς τῆς φράσεως *εὔδον παννύχιοι ἢ παννύχιος* εὐρίσκω καὶ τὸ *παννύχιον εὔδειν βουληφόρον ἄνδρα*:

οὐ χρῆ παννύχιον εὔδειν βουληφόρον ἄνδρα, (B 24, 61).

Ἄλλοι μὲν ῥα θεοὶ τε καὶ ἀνέρες ἵπποκορυσταὶ

εὔδον παννύχιοι, . . . (B 1, K 2).

εὔδον παννύχιος καὶ ἐπ' ἧῶ καὶ μέσον ἡμαρ' (η 288).

σελήνη πλήθουσα:

ὡσεὶ σελήνη πλήθουσα περὶ τὰς μέσας νύκτας, (στίχ. 2.707).

Ἴδου καὶ ἐκ τῆς Ὀμήρου Ἰλιάδος:

Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν,

ἠελίον τ' ἀκάμαντα σελήνην τε πλήθουσαν, (Σ 484).

ἔρκος Ἀλβανῶν (Ἀλβανίας) - ἔρκος ὀδόντων:

. . . ποῖον δ' ἔπος

ἐξέφυγε τῶν ἀραιῶν ὀδόντων σου τὸ ἔρκος; (στίχ. 917).

διότι ἔρκος μέγιστον τῶν Ἀλβανῶν ὑπάρχεις. (στίχ. 3.097).

Στέλλει πρὸς σὲ Σκενδέρμπεη, τῆς Ἀλβανίας ἔρκος, (στίχ. 435).

Τοῦ πρώτου παραδείγματος ἀντίστοιχον εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν. Τὸ *ἔρκος Ἀλβανῶν* ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ *ἔρκος Ἀχαιῶν*, λεχθὲν διὰ τὸν Αἴαντα τὸν Τελαμώνιον ἢ τὸν Ἀχιλλέα:

Ἄτρεϊδῆ, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἔρκος ὀδόντων; (Δ 350, Ξ 83).

τέκνον ἐμόν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἔρκος ὀδόντων. (α 64, γ 230, ε 22, τ 492, φ 168, ψ 70).

. . . ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἔρκος ὀδόντων. (Ι 409, κ 328).

λίσσομ' Ἀχιλλῆϊ μεθέμεν χόλον, ὃς μέγα πᾶσιν

ἔρκος Ἀχαιοῖσιν πέλεται πολέμοιο κακοῖο. (Α 284).

οὗτος δ' Αἴας ἐστὶ πελώριος, ἔρκος Ἀχαιῶν' (Γ 229, Ζ 5, Η 211).

κατὰ μοῖραν εἶπες:

Ναί, γέρον, συνετῶς καὶ κατὰ μοῖραν εἶπες (στίχ. 643).

Ἡ φράσις ἐπανερχεται συχνάκις εἰς ἀμφοτέρω τὰ ὁμηρικὰ ἔπη:

ναὶ δὴ ταῦτά γε πάντα, γέρον, κατὰ μοῖραν ἔειπες' (Α 286, Θ 146, Ι 59, Κ 169, Ο 206, Ψ 626, Ω 379).

. . . σὺ δ' οὐ κατὰ μοῖραν ἔειπες. (β 251, γ 331 (*κατέλεξας*), 457, δ 266, 783, η 227, θ 54, 141, 397, 496, ι 245, 309, 342, 352, κ 16, μ 35, ν 48, 385, ο 170, 203, π 385, ρ 326, 580, σ 170, φ 278, χ 486).

πτερωτοὶ λόγοι:

λόγους νὰ εἶπω πτερωτοὺς πρὸς Μπαλαμπάν τὸν μέγαν, (στίχ. 511).

λόγους νὰ εἶπω περωτοὺς καὶ δῶρα νὰ προσφέρω· (στίχ. 512, 1.718, 2.190, 3.737).

Ἡ φράσις ἀποτελεῖ ὅπωςδῆποτε μετάφρασιν τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπεα πτερόεντα καταστάντος, ὡς γνωστόν, κοινοῦ τόπου:

καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα· (Α 201, Β 7).

ἦκα πρὸς ἀλλήλους ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευον· (Γ 155, Δ 69, 92, 203, 312, 369, Ε 242, 713, Η 356, Ν 94, 462, 480, Ξ 2, 138, 356, Ο 35, 48, Π 6, 537, 706, Ρ 74, Σ 72, 169, Τ 20, 341, Υ 331, 448, Φ 73, 121, Χ 81, 215, Ψ 535, 557, 601, Ω 142, 517, α 122, β 269, 362, δ 25, 77, ε 117, 172, η 236, θ 346, 407, ι 409, κ 265, 324, λ 56, 154, μ 296, ν 58, 165, ξ 114, ο 208, 259, π 7, 22, ρ 40, 349, σ 9, 104, τ 3, υ 198, χ 100, 150, ψ 34, 112, ω 372, 399, 494).

τίνα πρῶτον τίνα δ' ἀνεῖλεν ὕστατον:

. . . δὴ τότε τίνα πρῶτον,

τίνα δ' ἀνεῖλεν ὕστατον ὁ ἄγριος σατράπης; (στίχ. 2.794).

Εἰς τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκω τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν:

Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξαν

Ἐκτωρ τε Πριάμοιο πάϊς καὶ χάλκεος Ἄρης; (Ε 703)

Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξεν

Ἐκτωρ Πριαμίδης, . . . (Λ 299).

Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξας,

Πατρόκλεις, . . . (Π 692, πρβλ. καὶ Θ 273).

γέρας γερόντων:

. . . τοῦτο γὰρ τὸ γέρας τῶν γερόντων. (στίχ. 938).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου δύο παραδείγματα:

ἀλλὰ καὶ ὡς ἱπεῦσι μετέσσομαι ἠδὲ κελεύσω

βουλῆ καὶ μύθοισι· τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων. (Δ 323).

ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἰόντες ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν

ἀγγελίην ἀπόφασθε — τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων — (Ι 422).

λαίνεται θυμὸς - φρένες:

ὡς δὲ λαίνεται θυμὸς ἀτρύτου ὀδοιπόρου (στίχ. 1.898).

οὕτω τοῦ νέου τοῦ καλοῦ ἰάνθησαν αἱ φρένες (στίχ. 1.907).

καὶ ἅμα τοῦ Σκενδέρμπεη ἰάνθησαν αἱ φρένες, (στίχ. 3.734).

Ἀμφότεραι αἱ ἐκφράσεις εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:

. . . τοῖο δὲ θυμὸς

ἰάνθη. . . (Ψ 597, 600, Ω 119, 147, 176, 196, 321, δ 549, 840 (ἦτορ), ο 165, ψ 47).

. . . ἵνα πάντες Ἀχαιοὶ

ὀφθαλμοῖσιν ἴδωσι, σὺ δὲ φρεσὶ σῆσιν ἰανθῆς. (Τ 173).

λαῶν ποιμένες:

τῶν περιχώρων βασιλεῖς σεμνοὶ λαῶν ποιμένες (στίχ. 400).

πολλοὶ μὲν πέριξ ἴστανται χρυσοῦ κεκοσμημένοι
λαῶν ποιμένες . . . (στίχ. 418).

οἱ ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων, σεμνοὶ λαῶν ποιμένες, (στίχ. 2.972).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη, ὡς γνωστόν, εἶναι ἐκ τῶν συχνοτέρων εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν:

οἶον Πειρίθοόν τε Δρύαντά τε, ποιμένα λαῶν, (A 262, ἐπίσης δὲ B 85, 105, 243, 772, Δ 296, 413, E 144, 513, Z 214, H 230, 469, I 81, K 3, 73, 406, Λ 92, 187, N 411, 600, Ξ 22, 423, Π 2, P 348, T 35, 251, Y 110, X 277, Ψ 389, 411, Ω 654, γ 156, 469, δ 24, 532, ξ 497, ο 151, ρ 109, σ 70, υ 106, ω 368, 456).

τέρπομαι τὰς φρένας:

συνάμα δὲ ἐπράυναν τὴν θυμοβόρον πείναν

οἱ δαιτυμόνες ἅπαντες, κ' ἐτάρπησαν τὰς φρένας (στίχ. 1.704).

Ἦδη μὲν πάντες ὡς εἰκὸς ἐτάρπημεν τὰς φρένας (στίχ. 2.181, 241).

Ἰδοῦ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν παραδείγματα:

τὸν δ' εὖρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείη, (I 186).

αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἦσι τετάρπετο δαίδαλα λεύσσω, (T 19, ἐπίσης δὲ A 474, T 312 (θυμῶ), Y 23, θ 131, 368, ρ 174).

μέλαινα γῆ - μέλαινα νύξ:

ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν ἐρῶεν αἴμ' ἀτμίζον, (στίχ. 3.165).

ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν κατέβαλ' ἐπαλλήλους (στίχ. 3.392, 3.772).

καὶ ἤδη μὲν νύξ μέλαινα τὸν πέπλον τῆς ἐκτείνει (στίχ. 767).

Ἄμφοτεροι αἱ ἐκφράσεις ἀπαντῶνται παρ' Ὀμήρω:

. . . τότε δ' ἤδη ἔχεν κάτα γαῖα μέλαινα. (B 699).

. . . ῥέε δ' αἵματι γαῖα μέλαινα. (O 715, P 416, Y 494· πρβλ. καὶ Π 384).

ἔλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζεῖδωρον ἄρουραν. (Θ 486).

βάν' ῥ' ἴμεν ὥς τε λέοντε δύο διὰ νύκτα μέλαιναν, (K 297, 394, ἐπίσης δὲ E 310, 659, Θ 502, I 65, 474, K 478, N 425, 580, Ξ 439, O 324, X 466, Ω 366, 653, η 253, λ 365, 587, μ 291, ξ 314, τ 111).

τὸν . . . δὲ σκότος ἐκάλυψε τοὺς ὀφθαλμούς:

. . . τὸν δὲ πεσόντα σκότος

ἐκάλυψε τοὺς ὀφθαλμούς . . . (στίχ. 2.804, πρβλ. καὶ 3.417).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὴν Ἰλιάδα:

. . . τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυπεν, (Δ 461)

. . . τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψε, (Δ 503, 526, ἐπίσης δὲ Z 11, Ξ 519, O 578, Π 316, 325, Y 393, 471, 476, Φ 181, πρβλ. E 47, 82, 310, 659, Π 333, 502).

ροδοδάκτυλος ἦώς:

καὶ δι' αὐτῆς διήλασε τὸ πάγχρυσόν της ἄρμα
ἢ ροδοδάκτυλος ἦώς, . . . (στίχ. 2.263).

Ἡ φράσις αὕτη, συχνὴ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἐπανέρχεται συχνότερον εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ροδοδάκτυλος Ἥώς, (Α 477).
ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτη ἐφάνη ροδοδάκτυλος Ἥώς, (Ζ 175, ἐπίσης δὲ
Ι 707, Ψ 109, Ω 788, β 1, γ 404, 491, δ 306, 431, 576, ε 121, 228, ι
152, 170, 307, 437, 560, κ 187, μ 8, 316, ν 18, ο 189, ρ 1, τ 428, ψ 241).

ἐδοῦπησε (πεσών):

ἔως ἐδοῦπησε χαμαὶ πεσών ἀπὸ τοῦ ἵππου (στίχ. 2.718, 2.846, 3.123).
Ἐκ τοῦ Ὀμήρου παραθέτομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα μὲ τὴν αὐτὴν φράσιν:
δοῦπησεν δὲ πεσών, ἀράβησε δὲ τεύχ' ἐπ' αὐτῷ. (Ν 187).
δοῦπησεν δὲ πεσών ὁ δ' ἐπεύξατο φώνησέν τε. (Ν 373, ἐπίσης δὲ
442, Δ 504, Ε 42, 540, 617, Λ 449, Ο 421, 524, 578, Π 325, 401, 822,
Ρ 50, 311, 580, Υ 388).

μέλαν αἷμα:

καὶ αἷμα μέλαν παρευθὺς ὡς πίσσα διεκρεῦσαν (στίχ. 2.126).
. . . μέλαν δ' ἀνέβλυσ' αἷμα· (στίχ. 2.843).
Καὶ τὴν φράσιν ταύτην ἀπαντῶμεν συχνάκις εἰς ἀμφοτέρα τὰ ὁμηρικὰ ἔπη:
. . . μέλαν δ' ἀνεκῆκίεν αἷμα. (Η 262).
. . . διὰ τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα. (Κ 298, ἐπίσης δὲ Λ 813, 829, 845,
Ν 655, Π 529, 667, Σ 583, Υ 470, Φ 167, Ψ 806, γ 455, λ 36, 98, 153,
228, 232, 390, τ 457).

ρήγνυμι φάλαγγας:

καὶ ἔρρηξαν τὰς φάλαγγας τῶν ἐναντίων πρῶτοι, (στίχ. 3.158, πρβλ.
3.262, 3.365).
Ἐκ τοῦ Ὀμήρου σημειοῦμεν τοὺς ἐξῆς στίχους μὲ τὴν ὡς ἄνω φράσιν:
τῆμος σφῆ ἀρετῇ Δαναοὶ ῥήξαντο φάλαγγας, (Λ 90).
ταρφέα βάλλοντες Τρώων ῥήγνυντο φάλαγγας. (Ν 718, Ζ 6· πρβλ.
Ο 615, 617).

Παραθέτομεν προσέτι ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ ὠρισμένας φράσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς κατὰ λέξιν μετάφρασις ἀντιστοιχῶν ὁμηρικῶν:

ἀνακυκλῶ (ἀνελίσσω) ἐν φρεσί:

ἐν ταῖς φρεσὶν ἀνακυκλῶν ὅσα ὁ ἄναξ εἶπε· (στίχ. 502)
μεγάλας ἀνελίσσουσα ἐν ταῖς φρεσὶ μερίμνας (στίχ. 1.687)

ὄτι ἠγρῦπνει, ἐν φρεσὶ μερίμνας ἀνελίσσων (στίχ. 2.318).

Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν σημειοῦμεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:
ἦος ὁ ταῦθ' ὄρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν, (Α 193, Λ 411, Ρ 106, Σ 15, δ 120, ε 365, 424, ζ 118, κ 151, ω 235).

τοσαῦτα εἶπε· πάντες δὲ ἐπήνεσαν τοὺς λόγους:

τοσαῦτα εἶπε· πάντες δὲ ἐπήνεσαν τοὺς λόγους, (στίχ. 779).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη ἀπηχεῖ τὴν ἐξῆς ὁμηρικὴν:

᾽Ως ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἐπήνεσαν βασιλῆες. (Η 344)

᾽Ως ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἐπίαχον υἴες Ἀχαιῶν, (Η 403, Ι 50).

βουλεύομαι τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω:

ὅπως βουλεύομαι νοῶν τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω, (στίχ. 596).

Νῦν δὲ βουλεύεσθε ὑμεῖς, τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω,

ὅ,τι φανῆ τὸ ἄριστον . . . (στίχ. 1.373).

ὅπως βουλεύηται νοῶν τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω

ἵνα ὡς ἄριστ' ἀποβῆ . . . (στίχ. 2.014).

Ἴδου καὶ ἐκ τοῦ Ὅμηρου ἡ ἀντίστοιχος φράσις:

. . . ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω

λεύσει, ὅπως ὄχ' ἄριστα . . . γένηται. (Γ 109).

. . . ὁ γὰρ οἶος ὄρα πρόσω καὶ ὀπίσω· (Σ 250, ω 452).

μειδιάσας ἐλάλησεν:

Καὶ μειδιάσας πρὸς αὐτοὺς ἐλάλησεν ὁ ἄναξ· (στίχ. 2.500).

Ἄνάλογος φράσις ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

Τὸν δ' ἐπμειδήσας προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων, (Δ 356).

χειρ βαρεῖα:

οὐδείς βαρεῖαν ἐπὶ σὲ θά ἐπιβάλη χειρα (στίχ. 2.145).

. . . καὶ Γῶγον ἔκτεινεν, πλήξας χειρὶ βαρεῖα (στίχ. 2.775).

βαρὺς βαρεῖαν κατ' αὐτοῦ νά ἐπιβάλη χειρα, (στίχ. 2.970, πρβλ.

καὶ στίχ. 2.725, 3.490, 3.566).

Καὶ ἡ φράσις αὕτη εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:

. . . ἀπὸ δ' ἔξεσε χειρα βαρεῖαν· (Ε 81).

νύξ', ἐπὶ δ' αὐτὸς ἔρεισε, βαρεῖν χειρὶ πιθήσας· (Λ 235, πρβλ. Α

89, Γ 376, Η 264, Ν 410, Ξ 385, Ρ 48, 296, Υ 261, Φ 175, 403, 424,

590, Ψ 687, ζ 128, σ 56, τ 448, υ 299, φ 6, χ 326).

ἐπὶ τὰ ὄψα ὄρεγον τὰς χεῖρας:

κ' ἐπὶ τὰ ὄψα ὄρεγον τὰς χεῖρας ἀρπαλέοι. (στίχ. 1.685).

Συχνάκις συναντᾶ κανεῖς καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον τὴν ἀκόλουθον φράσιν, τῆς ὁποίας φαίνεται μετάφρασις ἡ ὡς ἄνω τοῦ Σταυρίδου:

οἱ δ' ἐπ' ὀνειάθ' ἐτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἱαλλόν. (Ι 91, 221, Ω 627,

α 146, δ 67, 218, ε 200, θ 71, 484, ξ 453, ο 142, π 54, ρ 98, υ 256).

μυρίας εὐγενεῖς ψυχάς . . . ἔμελλεν εἰς Ἄδου νὰ προπέμψῃ:

ὅτι μυρίας εὐγενεῖς ψυχάς ἀνδρῶν ἡρώων

τὴν ἐπιούσαν ἔμελλεν εἰς Ἄδου νὰ προπέμψῃ (στίχ. 2.256).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἡ ἀντίστοιχος φράσις:

. . . οὐνεκ' ἔμελλε

πολλὰς ἰφθίμους κεφαλὰς Ἄϊδι προΐαψεν. (Λ 54).

πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν. (Α 3).

ὄψῃ ὑπεφώνησε:

ὄψῃ δὲ ὑπεφώνησε Καραχασὰν ὁ γέρον (στίχ. 1.829).

Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ὁμηρικόν:

ὄψῃ δὲ δὴ Μενέλαος . . . μετέειπε (Η 94, 399).

ὄψῃ δὲ δὴ μετέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη· (Θ 30, ὡς καὶ Ι 31, 432, 696, η 155).

ὁ χόλος ἐξοιδάνει τὸ στήθος:

ἀλλ' ἄγριος τὸ στήθος μου ὁ χόλος ἐξοιδάνει, (στίχ. 644).

Εἶναι δυνατόν ἡ φράσις αὕτη νὰ εἶναι μετάφρασις τῆς ὁμηρικῆς:

ἀλλ' ὅτε δὴ Μελέαγρον ἔδου χόλος, ὅς τε καὶ ἄλλων
οἰδέναί ἐν στήθεσσι νόον . . . (Ι 553).

ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλω, . . . (Ι 646).

3. Εἰκόνας

Ἡ βαθυτέρα ἐπίδρασις τὴν ὁποῖαν ἐξήσκησεν ὁ Ὅμηρος, ἰδίᾳ μὲ τὴν Ἰλιάδα, ἐπὶ τὸν Σταυριδὴν καταφαίνεται καὶ ἐξ ὠρισμένων εἰκότων, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ ἔπος του. Πολλοὶ τούτων ἀποτελοῦν κατὰ λέξιν μετάφρασιν τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου.

Ἡ εἰκὼν τῆς κλυδωνιζομένης λέμβου καὶ τοῦ φόβου τῶν ἐπιβαινόντων ναυτῶν.

3.220 Ἐν δ' ἔπεσε Σκενδέρμπεης, ὡς ὅτε κῦμα λάβρον
ἐμπίπτει ἀνεμοτραφὲς πρὸς ναῦν χειμαζομένην,
αὕτη δὲ κατακρύπτεται ὑπὸ τὴν ἄχνην πᾶσα
ἅμα δ' ἀνέμου θύελλα πρὸς τὰ ἱστία βρέμει
καὶ πάντες ὀδυρόμενοι προσεύχονται οἱ ναῦται·

ἀποτελεῖ κατὰ λέξιν μετάφρασιν ἀντιστοίχου εἰκότος ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

ἐν δ' ἔπεσ' ὡς ὅτε κῦμα θοῆ ἐν νηὶ πέσῃσι
λάβρον ὑπαὶ νεφῶν ἀνεμοτρεφές· ἡ δὲ τε πᾶσα
ἄχνη ὑπεκρύφθη, ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης
ἱστίῳ ἐμβρέμεται, τρομέουσι δὲ τε φρένα ναῦται
δειδιότες . . . (Ο 624)

Ἄκριβῆς ἀντιγραφὴ ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθος εἰκὼν τῆς ἀναδροσίσεως στάχεων ἐν ὥρᾳ θέρους:

καὶ ἄμα τοῦ Σκενδέρμπεη ἰάνθησαν αἱ φρένες,
καθὼς λαίνει πίπτουσα τοῦ οὐρανοῦ ἡ δρόσος
στάχους ληϊτοῦ φρίσσοντος, ὅπερ πιέζει καύσων, (στίχ.
3.734).

Πρβλ. καί:

. . . τοῖο δὲ θυμὸς
ἰάνθη ὡς εἶτε περὶ σταχύεσσιν ἐέρση
ληϊτοῦ ἀλδήσκοντος, ὅτε φρίσσουσιν ἄρουραι· (Ψ 597).

Ἔοσα λέγονται περὶ τοῦ Κυνός, τοῦ ἐπιφέροντος πυρετὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους:

. . . ὅτε ἄγριος ὁ Κύων ἀνατέλλει
καὶ φέρει πυρετὸν πολὺν εἰς τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους,
(στίχ. 1.418)

ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ ἐξῆς τμήμα τῆς Ἰλιάδος:

ὄν τε κύν' Ὀρίωνος ἐπικλήσιν καλέουσι.
λαμπρότατος μὲν ὄ γ' ἐστί, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
καὶ τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσι· (X 29).

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπὶ τῶν δένδρων ἄδοντος τέττιγος:

. . . ὅτε λιγυρὸς ὁ τέττιξ τερετίζει
ἐπὶ τῶν δένδρων· . . . (στίχ. 1.420)

ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Ὀμηρον:

. . . τεττίγεσσιν ἑοικότες, οἱ τε καθ' ὕλην
δενδρέφ' ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσαν ἰεῖσι· (Γ 151).

Αἱ συχναὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου παρομοιώσεις τῶν ἀλααζόντων στρατιωτῶν πρὸς τὰ κύματα μαινομένης θαλάσσης, οἶον:

Ἐν δὲ βοῇ ἐπάλληλα συνέρρεον τὰ πλήθη,
ὡς ὅτε κύματα μακρὰ ὕγρὸς κυλῖει νότος· (στίχ. 691).
Ἔως δὲ ὁ πόντος σμαραγεῖ ἀνέμων μαινομένων,
κύματα ὅτε ρήγνυνται πρὸς τὰς ἀκτὰς μεγάλα,
οὕτω βοῶντες οἱ λαοὶ ὠθοῦντο φύρδην μίγδην (στίχ. 1.073)
κινοῦνται οἱ ἀρήϊοι λαοὶ τῶν Μουσουλμάνων,
ὡς κύματα θαλάσσια τοῦ νότου μαινομένου, (στίχ. 1.738)

ἔχουν τὴν πηγὴν τῶν εἰς ἀντιστοίχους εἰκόνας τῆς Ἰλιάδος:

κινήθη δ' ἀγορὴ φη κύματα μακρὰ θαλάσσης,
. . . τὰ μὲν τ' Εὐρὸς τε Νότος τε
ῶρορ' ἐπαίξας . . . (B 144)

. . . ὡς ὅτε κύμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
αἰγιαλῷ μεγάλῳ βρέμεται, σμαραγεῖ δέ τε πόντος. (B 209).

- Ἦς ἔφατ', Ἄργεῖοι δὲ μέγ' Ἴαχον, ὡς ὅτε κύμα
ἀκτῆ ἐφ' ὑψηλῆ, ὅτε κινήση Νότος ἑλθών, (B 394).
Πρβλ. ἐπίσης: . . . οἱ δὲ ξύνισαν μεγάλην ἀλαλητῶ.
οὔτε θαλάσσης κύμα τόσον βοᾶα ποτὶ χέρσον, (Ξ 394).
Ἦ παρὰ Σταυρίδῃ εἰκῶν τοῦ διασκορπίζοντος τὰ νέφη βορέως:
Ἦς δὲ βορῆῶς ἀποσοβεῖ τὰ ὄμβροφώρα νέφη, (στίχ.2.649).
καθῶς βορῆῶς ῥίγηλός, διώκων τὰς νεφέλας, (στίχ.
3.517)
ἔχει τὴν ἀντίστοιχόν της εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα:
. . . ὄφρ' εὖδησι μένος Βορέας καὶ ἄλλων
ζαχρειῶν ἀνέμων, οἱ τε νέφεα σκιόεντα
πνοιῆσιν λιγυρῆσι διασκιδνᾶσιν ἀέντες· (E 524).
Τὴν εἰκόνα τοῦ ξέοντος τοῦς ὀδόντας κάπρου:
. . . ὁ κάπρος . . .
θῆγη πρὸς πέτραν ἀτειρῆ τοῦς κρατεροῦς ὀδόντας (στίχ.
2.938)
εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸ Λ τῆς Ἰλιάδος:
ὡς δ' ὅτε κάπριον ἀμφὶ κύνες θαλεροὶ τ' αἰζηοὶ
σεύονται, ὁ δὲ τ' εἶσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο
θῆγων λευκὸν ὀδόντα . . . (Λ 414)
Σημειοῦμεν ἐπίσης ὅτι ὁ Σταυρίδης εἰς στιχομυθίαν μεταξύ δύο ἀντι-
πάλων παρουσιάζει τὸν ἕνα ἀποδίδοντα εἰς τὸν ἄλλον τὸν χαρακτηρισμὸν
τοῦ κυνός. Λέγει ὁ «Ἰακοῦπ» εἰς τὸν Σκεντέρμπεην:
Ἐξέλθε, κύον μυσαρῆ, ἀγνώμον ἀποστάτα, (στίχ. 2.533).
Ἦ Ὁ Ἀνδρέας ὁ «Θωπίας» ἐξ ἄλλου λέγει πρὸς τὸν Σινάν:
Πάρελθε, κύον βδελυρέ, . . . (στίχ. 2.827· πρβλ. καὶ 662).
Παρόμοιον χαρακτηρισμὸν παρουσιάζει ὁ Ὅμηρος εἰς στιχομυθίαν ὄχι
μόνον μεταξύ τῶν ἡρώων τῆς Ἰλιάδος ἀλλὰ καὶ μεταξύ τῶν θεῶν ἀκόμη. Λέ-
γει ὁ Διομήδης εἰς τὸν Ἔκτορα:
ἔξ αὐτῶν ἔφυγες θάνατον, κύον· . . . (Λ 362)
ἢ ὁ Ἀχιλλεὺς εἰς τὸν Ἔκτορα:
μὴ με, κύον, γούνων γουνάζεο . . . (X 345, ἐπίσης Y
449)
ἢ ἡ Ἴρις εἰς τὴν Ἀθηνᾶ:
ἀλλὰ σύ γ' αἰνοτάτη, κύον ἀδεές, . . . (Θ 423).
Ἦ ἐκ τῆς Ἰλιάδος πάλιν ὀπωσδήποτε ἀντιγράφει ὁ Σταυρίδης τὴν εἰκόνα
τοῦ ἐμπύκτοντος εἰς ποιμνιον ζώων πειναλέου λέοντος, ὅστις ἀδιαφορεῖ
τελειῶς διὰ τοῦς ὑλακτοῦντας κύνας καὶ τὰ ὄπλα τῶν βοσκῶν:
Ἦς λέων δ' ὄρεσίτροφος πάλαι κρεάτων νῆστις
εἰσπίπτ' εἰς μάνδραν εὐρινος, οὐδὲ αὐτὸν προοῦσι

κυνῶν θρασεῖται ὑλακαί, οὔτε ποιμένων βέλη, (στίχ. 3.706).

Ἴδου καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἡ ἀντίστοιχος εἰκὼν:

βῆ ῥ' ἴμεν ὡς τε λέων ὄρεσίτροφος, ὃς τ' ἐπιδευῆς
δηρὸν ἔη κρειῶν, κέλεται δὲ ἔ θυμὸς ἀγήνωρ
μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν·
εἴ περ γὰρ χ' εὖρησι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μήλα, (Μ 299).

ὡς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
πεινῶν· μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴ περ ἄν αὐτὸν
σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροὶ τ' αἰζηοί· (Γ 23· πρβλ.
ἐπίσης Λ 548 κ.έ.)

Ἐκ τοῦ Ὀμήρου πάλιν ἐξαρτᾶται ἡ εἰκὼν τοῦ ἐξαγριωθέντος λέοντος
διὰ τὴν ἀρπαγὴν ὑπὸ κυνηγῶν τοῦ σκύμνου του:

ὡς λέων ὄρεσίτροφος, ὅπταν ἀπαντήσῃ
ἐν τῷ δρυμῶνι σύστημα θρασέων θηρητήρων,
οἵτινες ἤρπασαν αὐτοῦ τὸν πεφιλημένον σκύμνον,
σπαράττει ὠρούμενος ὄντιν' αὐτῶν συλλάβῃ' (στίχ.
2.817).

Ἴδου τὸ σχετικὸν ἐκ τοῦ Ὀμήρου ἀπόσπασμα:

. . . ὡς τε λῖς ἠϋγένειος,
ῶ ῥά θ' ὑπὸ σκύμνου ἐλαφηβόλος ἀρπάσῃ ἀνὴρ
ὑλῆς ἐκ πυκινῆς· ὁ δὲ τ' ἄχνηται ὕστερος ἐλθὼν, (Σ 318).

Περιγράφων ὁ Σταυρίδης ἐκτενῶς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Σκεντέρμπεη ὀμι-
λεῖ καὶ περὶ τοῦ ὠραιότητας κήπου του. Τὸ σημεῖον τὸ ἀναφερόμενον εἰς
ὠρισμένα ὀπωροφόρα δένδρα ἐλήφθη αὐτὴν τὴν φορὰν ἐκ τῆς Ὀδύσσειας:

ἐνθα παντοῖα ἔθαλλον ὀπωροφόρα δένδρα,
.....
ῥοιαὶ ἀδαμαντόκοκκοι, φυλλοσχιδεῖς περσέαι,
μηλέαι ἀγλαόκαρποι, καὶ ὄχνη περιμήκεις,
καὶ γαλακτόχυμοι συκαῖ, καὶ θαλεραὶ ἐλαῖαι, (στίχ.
1.477).

Ἡ ἀντίστοιχος εἰκὼν ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ:

ἐνθα δὲ δένδρεα μακρὰ πεφύκασι τηλεθόοντα,
ὄχνη καὶ ῥοιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι
συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι τηλεθόωσαι. (η 114, λ 588).

Εἰς ἓν σημεῖον τοῦ ἔπους του ὁ Σταυρίδης ὀρίζει μίαν ἀπόστασιν κατὰ
περίεργον τρόπον. Εἶναι, λέγει, τόσον μακρὰν, ὅσον ἐκσφενδονισθεὶς ὑπὸ
νέου δίσκος:

οὔτε ἐγγὺς οὔτε μακρὰν, ὅσον ἀνύει δίσκος

ὄν ἐν ἀγῶνι ἐρρίψεν ἀκμαῖος νεανίας (στίχ. 668).

Καὶ ἡ εἰκὼν αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰλιάδα:

ὄσσα δὲ δίσκου οὖρα κατομαδίιοι πέλονται,
ὄν τ' αἰζήδος ἀφήκεν ἀνὴρ πειρώμενος ἦβης,
τόσσον ἐπιδραμέτην' . . . (Ψ 431· πρβλ. Γ 12, Ο 358, Φ 251).

Τὴν παρὰ Σταυρίδῃ εἰκόνα καὶ παρομοίωσιν συνάμα τῶν ἀπαστραπτόνων ὀφθαλμῶν πρὸς φωτεινὸν σέλας:

Περὶ δὲ ἔλαμπον αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ὡς σέλας, (στίχ. 3.570)

εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα:

. . . ἐν δὲ οἱ ὄσσε
δεινὸν ὑπὸ βλεφάρων ὡς εἰ σέλας ἐξεφάνθην· (Τ 16).
. . . τῷ δὲ οἱ ὄσσε
λαμπέσθη ὡς εἰ τε πυρὸς σέλας, . . . (Τ 365· πρβλ. ἐπίσης Α 104, δ 662).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος, πιθανώτατα, ἔλαβεν ὁ Σταυρίδης καὶ τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα τοῦ ἀγαλλομένου ποιμένου:

ὡς δὲ ἀγάλλεται ποιμήν, καὶ μειδιᾷ προσβλέπων
προβάτων ποίμνιον λευκὸν κατόπιν του βαδίζον, (στίχ. 225).

Πρβλ. καί:

. . . ὡς εἰ τε μετὰ κτίλον ἔσπετο μῆλα
πίόμεν' ἐκ βοτάνης· γάνυται δ' ἄρα τε φρένα ποιμήν· (Ν 492).

Ἡ σύζυγος τοῦ Σκεντέρμπεη, Δωρική, παρουσιάζεται συνοδευομένη ὑπὸ δύο ἀμφιπόλων:

δύω δὲ ἄμ' ἀμφίπολοι εἶποντο ἔνθεν κ' ἔνθεν. (στίχ. 1.634).

Τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἀπαντῶμεν συχνάκις παρ' Ὀμήρῳ:

οὐκ οἶη, ἅμα τῇ γε καὶ ἀμφίπολοι δὺ' ἔποντο, (Γ 143,
ἐπίσης δὲ α 331, ζ 18, σ 207, πρβλ. Σ 417, Χ 450, 461).

Ὁ Ἄμουράτ καὶ ὁ Μπαλαμπάν παρῶτρυνον τοὺς στρατιώτας τῶν εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Κρότιας ἐφόδους, ἀλλὰ δὲν ἔπαυον ταυτοχρόνως καὶ νὰ ἀπειλοῦν τοὺς ριψῶσπιδας μὲ «πικρὸν θάνατον»:

ὀτρύνων τοὺς πολεμιστὰς καὶ κατὰ τῶν ὀκνοῦντων
ἠπειλεῖ θάνατον πικρὸν· . . . (στίχ. 103).

Ὅν δὲ νοήσω στρέφοντα ἐπὶ φυγὴν τὰ νῶτα,
.....

τὴν μάχαιραν τοῦ Μπαλαμπάν δὲν θέλει διαφυγεῖ. (στίχ. 3.442).

Πρβλ. καὶ ὅσα λέγει ὁ Ἀγαμέμνων εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἢ ὁ Ἔκτωρ εἰς τοὺς Τρῶας:

ὄν δὲ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης ἐθέλοντα νοήσω
 μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὐ οἱ ἔπειτα
 ἄρκιον ἔσσειται φυγέειν κύνας ἢδ' οἰωνούς. (B 391).
 ὄν δ' ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε νεῶν ἐτέρωθι νοήσω,
 αὐτοῦ οἱ θάνατον μητίσομαι, . . . (O 348).

Ἡ εἰκὼν τοῦ παρατεθέντος γεύματος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σκεντέρμπεη, νομιζομεν, ὅτι θὰ πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς ἀντίστοιχον εἰκόνα τῆς Ὀδύσσειας καὶ ὄχι πρὸς εἰκόνα λαϊκῶν συμποσίων τῆς πατρίδος τοῦ Σταυρίδου, ὡς ὑπεστήριξεν ἡ Jašar-Nasteva¹.

ἐπῆλθεν εἶτα ὁ Κοσμάς ἀκάματος θεράπων,
 . . . . .
 καὶ ὕδωρ ἀκροχλῖαρον ἐπέχεεν ἐν τάξει,
 . . . . .
 Ὡς δὲ τὰς χεῖρας ἔνιψαν καθ' ἡλικίαν πάντες,
 τράπεζαν εἶτα ἔστησαν ἐν μέσῳ καρυῖνην
 ὁ Κώνστας ὁ βαρύφθογγος κ' ὁ λάσιος Ἀνέστης.
 Ὅσα παντοῖα ἔστεφον τὰ χεῖλη τῆς τραπέζης
 . . . . .
 κ' ἐπὶ τὰ ὄψα ὄρεγον τὰς χεῖρας ἀρπαλέοι.
 . . . . .
 Ἐν δὲ φιάλαις ἀργυραῖς δῶο προθῆβαι νέοι,
 Σπυρίδων ὁ ὕγρομελής καὶ Κλήμης ὁ χαρίεις,
 ἀπὸ κρατήρων ἐρυθρὸν ἐφνοχόουν οἶνον.
 Ἀλίας δὲ ὁ ἀοιδὸς Σκενδέρμπεη τοῦ θούρου,
 εὐπρόσωπος, ἠδύστομος, ταῖς Μούσαις πεφιλμένος,
 κιθάραν ἔχων ἐν χειρὶ, ἐπτάχορδον, τελείαν,
 καὶ πληκτρον ἅμα ἀργυροῦν, ἐκάθισ' ἐπὶ δίφρου
 . . . . .
 καὶ θούριον ἀνέκρουσεν οὐρανοβάμον μέλος, (στίχ.
 1.650-1.699).

Ἴδου τώρα καὶ ἡ εἰκὼν γεύματος τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Ὀδυσσεύς:

Ἐς δ' ἤλθον μνηστήρες ἀγήγορες. οἱ μὲν ἔπειτα
 ἐξεῖς ἔζοντο κατὰ κλισμούς τε θρόνους τε.
 τοῖσι δὲ κήρυκες μὲν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευαν,

1. O. Jašar-Nasteva, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prličev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», München 1967, Heft I, σ. 47.

σίτον δὲ δμοφαί παρενήνεον ἐν κανέοισι,
 κοῦροι δὲ κρητηήρας ἐπεστρέψαντο ποτοῖο.
 οἱ δ' ἐπ' ὀνειάθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἴαλλον.

.....
 κῆρυξ δ' ἐν χερσίν κίθαριν περικαλλέα θῆκε
 Φημίω, ὃς ῥ' ἦειδε παρά μνηστῆρσιν ἀνάγκη.

ἦ τοι ὁ φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν ἀείδειν, (α 144-155).

Πρὶν ἀκόμη ἀποδοθῆ εἰς ἀγῶνα ὁ Μπαλαμπάν καὶ ὁ Σκεντέρμπεης, ὁ Σταυρίδης περιγράφει τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐνεδύετο καὶ ἐφόρει τὰ ὄπλα ἐκάτερος τῶν ἀντιπάλων. Παρομοίαν περιγραφὴν εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἰλιάδα μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Σταυρίδης προσπαθεῖ βεβαίως νὰ προσαρμοσθῆ, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἡρώων του. Ἴδου τί λέγει π.χ. διὰ τὸν Μπαλαμπάν ὁ ποιητής:

Πλουσίαν δ' ἐνεδύετο ἐσθῆτα ὁ σατράπης·
 πρῶτον μὲν κἀνδον πορφυροῦν κατὰ χρυσον καὶ μέγαν,
 ἀναξυρίδα ἔπειτα μακρὰν περὶ τὰ σκέλη,
 περὶ τοὺς πόδας πέδιλα κοκκοβαφῆ ἐκ σκύτους,
 σκυτίνην περὶ τὴν ὀσφὺν χρυσοῦ ποικίλην ζώνην
 πολυπτυχῆ· ἐν δὲ αὐτῇ πυρπνόων ὄπλων ζεῦγος. (στίχ.
 2.301).

Καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν περίπου διαδικασίαν:
 ἔξετο δ' ὀρθοθεῖς, μαλακὸν δ' ἐνδυνε χιτῶνα,
 καλὸν νηγάτεον, περὶ δὲ μέγα βάλλετο φᾶρος·
 ποσσί δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
 ἀμφὶ δ' ἄρα ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον· (B 42).

Πλησιέστερα ἀκόμη πρὸς τὸν Ὅμηρον εἶναι τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ὄπλα τοῦ Σκεντέρμπεη:

χιτῶνα μὲν χρυσόκομβον περὶ τὰ στήθη πρῶτον,
 .....

Ἄναξυρίδα ἔπειτα καλὴν περὶ τὰ σκέλη,
 ἔγχρυσον, ἐνερθεν στενήν, ὑπερθεν δὲ εὐρεῖαν·
 περὶ τοὺς πόδας πέδιλα ἐκ δέρματος βοείου,
 .....

Περὶ τοὺς ὄμους ἄλκιμον ῥομφαίαν τουρκοφόνον,
 .....

Κόρυθα τέλος ἤρμοσε περὶ τὴν κεφαλὴν του
 σκυτίνην, σιδηρόφρακτον . . . (στίχ. 2.363-2.388).

Ἴδου τώρα πῶς ἐτοιμάζεται ἀντιστοίχως ὁ Πάρις διὰ νὰ μονομαχήσῃ μετὰ τοῦ Μενελάου:

κνημίδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκε

καλάς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας·
 δεύτερον αὐθόρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν
 οἷο κασιγνήτοιο Λυκάονος· ἤρμωσε δ' αὐτῷ.
 ἀμφὶ δ' ἄρ' ὄμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
 χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε·
 κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὐτυκτον ἔθηκεν
 ἵππουριν· . . . (Γ 330, ὡς καὶ Π 131, Τ 369).

4. Ἔτερα στοιχεῖα μορφῆς καὶ περιεχομένου

Ὁ Σταυρίδης δὲν περιωρίσθη βεβαίως εἰς τὸ νὰ μεταφέρῃ ἐκ τοῦ Ὀμήρου, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἀπλᾶς μόνον εἰκόνας ἐκ τῆς ἀψύχου ἢ ἐμψύχου φύσεως. Προσεπάθησε νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ Ὀμήρου καὶ εἰκόνας συνθετωτέρας πως, ἀφορώσας δηλ. καὶ εἰς τὸν τρόπον κινήσεως τῶν ἡρώων του ἢ τῶν διαμειβομένων μεταξύ τῶν διαλόγων. Ἀναφέρομεν χαρακτηριστικῶς δύο παραδείγματα:

Εἰς ἓν κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης μεταξύ Μωαμεθανῶν καὶ Ἀλβανῶν ὁ Σκεντέρμπεης δοκιμάζει κρυφῆν χαράν, ἀντιληφθεὶς ὅτι ὁ «Τσερνοβίκ» μάχεται γενναίως ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν. Τὸν πλησιάζει λοιπὸν καὶ τοῦ λέγει «ρήματα μειλίχια», προσπαθῶν νὰ ὑποδαυλίσῃ ἀκόμη περισσότερο τὴν μαχητικότητά του, ὑποσχόμενος «τὸ ἤμισυ τῆς λείας τοῦ πολέμου». Ἡ εἰκὼν καὶ ὁ διάλογος οὗτος, περίπου, ἐλήφθησαν ἀπὸ ἀντίστοιχον χωρίον τῆς Ἰλιάδος:

Μέγα δ' ἐχάρη ἦρώα νοήσας τουρκοφόνον
 τὸν Στέφανον τὸν Τσερνοβίκ καρτερικῶς πονοῦντα,
 περιφανῆ ἐν μαχηταῖς ὡς δρῶν ἐν μέσῳ δάσει,
 καὶ ρήματα μειλίχια θαρβύρων προσεφώνει·
 «Κτεῖνε, ὦ φίλη κεφαλῇ, χεῖρ δεξιὰ μου, κτεῖνε,
 ἐὰν δὲ νίκην εἰς ἡμᾶς ὁ ὕψιστος παράσχη,
 ἀπόμοσα τὸ ἤμισυ τῆς λείας τοῦ πολέμου
 νὰ διανείμω σήμερον ἐγὼ εἰς τὸν λαόν σου
 . . . . .
 Καὶ εἶπε μεταξύ πονῶν ὁ Τσερνοβίκ ὁ ἦρωας·
 «Ἡμεῖς μὲν ὄση δύναμις μαχόμεθα, ὦ ἀναξ·
 ἐξ ὅτου ὁ τῆς ἔριδος ἀνεβρίπισθη πόνος, (στίχ. 3.087-
 3.100).

Τὰ αὐτὰ περίπου συμβαίνουν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὰ αὐτὰ διαμείβονται μεταξύ Ἀγαμέμνονος καὶ Τεύκρου:

τὸν δὲ ἰδὼν γήθησεν ἀναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων,
 τόξου ἄπο κρατεροῦ Τρώων ὀλέκοντα φάλαγγας·

στή δὲ παρ' αὐτὸν ἰὼν καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπε·
 «Τεῦκρε, φίλη κεφαλὴ, Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν,
 βάλλ' οὕτως, ...

σοὶ δ' ἐγὼ ἐξερῶ ὡς καὶ τετελεσμένον ἔσται·
 αἶ κέν μοι δῶη Ζεὺς τ' αἰγίοχος καὶ Ἄθῆνη
 Ἰλίου ἐξαλαπάξει ἐυκτίμενον πτολίεθρον,
 πρῶτῳ τοι μετ' ἐμὲ πρεσβήϊον ἐν χειρὶ θήσω,

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσεφώνεε Τεῦκρος ἀμύων·
 «Ἄτρεΐδη κύνιστε, τί με σπεύδοντα καὶ αὐτὸν
 ὀτρύνεις; οὐ μὲν τοι ὄση δύναμις γε πάρεσσι
 παύομαι, . . . (Θ 278-295, πρβλ. καὶ Δ 255).

Ἐτέρα πολεμικὴ εἰκὼν τοῦ Σταυρίδου, εἰλημμένη ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἶναι
 καὶ ἡ παρουσιάζουσα πολεμιστὴν βληθέντα εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ στήθους
 διὰ ξίφους διαπεράσαντος τὴν ὀμοπλάτην:

. . . ἐπὶ δ' αὐτῷ Σεΐδην
 πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὠθήσας,
 διήλθε δὲ ἡ ἀκωκὴ ὑπὸ τὴν ὀμοπλάτην, (στίχ. 2.630).
 βαρὺς ἐτράπη κατ' αὐτοῦ καὶ ἤλασε τὴν σπάθην
 πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζόν, τοῦ βίου τὴν ἐστίαν,
 ἐνθ' αἰδίως ὑπῶθεν δονεῖται ἡ καρδία,
 μεσοπαγῆ δὲ ἔθηκεν αὐτὴν κατὰ τὸ στήθος,
 καὶ ἐξεφάνη ἡ αἰχμὴ ὑπὸ τὴν ὀμοπλάτην, (στίχ. 3.285).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος δύο εἰκόνες, τὰς ὁποίας, φαίνεται, ὁ Σταυρίδης
 συνθέτει εἰς μίαν. Τὸν πολεμιστὴν βληθέντα εἰς τὸν μαστόν:

δοῦρι βαλὼν κατὰ μαζὸν ἀριστερόν· . . . (Λ 321).
 πρῶτον γάρ μιν ἰόντα βάλε στήθος παρὰ μαζὸν
 δεξιόν· ἀντικρὺ δὲ δι' ὤμου χάλκεον ἔγχος
 ἤλθεν· . . . (Δ 480, πρβλ. καὶ Ο 577)

Πρβλ. τὸν βληθέντα διὰ σπάθης εἰς τὸ στόμα:

Ἐπὶ δ' αὐτῷ Θεόφιλον τὸν κρατερὸν, κεντήσας
 τὸ χεῖλος τὸ ἀνώτερον κατὰ τὸ ἄκρον φίλτρον,
 χωρίσασα δ' ἡ μάχαιρα τὴν ἄνω σιαγόνα,
 εἰσέδου εἰς τὸν φάρυγγα· . . . (στίχ. 2.801).

Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Νουρῆν, ὥραϊον νεανίσκον,
 βαθέως ἐν τῷ λάρυγγι τὴν σπάθην διωθήσας, (στίχ.
 3.120).

Πρβλ. καὶ τὰ ἐξῆς τρία ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

βεβλήκει κεφαλῆς κατὰ Ἴνιον δξείι δουρί·
 ἀντικρὺ δ' ἄν' ὀδόντας ὑπὸ γλῶσσαν τάμε χαλκός· (E 73).
 . . . λευκοὺς δ' ἐπέρησεν ὀδόντας.
 τοῦ δ' ἀπὸ μὲν γλῶσσαν πρυμνήν τάμε χαλκὸς ἀτειρής,
 (E 291).

Ἰδομενεὺς δ' Ἐρύμαντα κατὰ στόμα νηλεῖ χαλκῷ
 νύξε· τὸ δ' ἀντικρὺ δόρυ χάλκεον ἐξεπέρησε (Π 345).

Ἡ εἰκὼν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ βληθεὶς πολεμιστὴς πίπτει πρηνῆς κατὰ γῆς,
 πλήττων τὴν γῆν διὰ τοῦ μετώπου του, ἐλήφθη ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας:

πρηνῆς ἐκεῖνος ἔπεσε, παντὶ δὲ τῷ μετώπῳ
 τὴν χθόνα ἐπληξε πεσών . . . (στίχ. 2.634).

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πίπτει καὶ ὁ Ἀμφινόμος, πληγείς ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου:
 δούπησεν δὲ πεσών, χθόνα δ' ἤλασε παντὶ μετώπῳ. (χ 94).
 ἤριπε δὲ πρηνῆς, χθόνα δ' ἤλασε παντὶ μετώπῳ. (χ 296).

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐκσπῶντος τὴν σπάθην νικητοῦ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ φο-
 νευθέντος ἀντιπάλου:

πρὸς τὸν εὐώνυμον μαζὸν τὴν μάχαιραν ὠθήσας,
 διῆλθε δὲ ἡ ἄκωκὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην,
 ἅμα δ' ἐξέσπασεν αὐτὴν Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος, (στίχ.
 2.631).

μεσοπαγῆ δὲ ἔθηκεν αὐτὴν κατὰ τὸ στήθος,
 καὶ ἐξεφάνη ἡ αἰχμὴ ὑπὸ τὴν ὠμοπλάτην,
 ἅμα δ' ἐξέσπασεν αὐτὴν ὁ ἦρωρ Δουκαζῖνος, (στίχ.
 3.288).

ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλιάδος:

αὐτὰρ ὁ λάξ προσβάς ἐκ νεκροῦ χάλκεον ἔγχος
 ἐσπάσατ' . . . (E 620).

. . . Ἀτρεΐδης δὲ
 λάξ ἐν στήθεσι βὰς ἐξέσπασε μείλινον ἔγχος. (Z 64).

Σημειώνομεν ἐπίσης τὴν εἰκόνα τοῦ θανασιμῶς τραυματισθέντος καὶ
 δάκνοντος τὴν γῆν μαχητοῦ:

ὁ δ' ἔπεσεν ἀλλοφρονῶν, βαρυαλγῶς στενάζων,
 . . .
 λυσσῶν δὲ ἔδακνε τὴν γῆν . . . (στίχ. 2.807-2.809).
 ὕπτ' οἱ μὲν, οἱ δὲ πρηνεῖς ὡς δάκνοντες τὴν χθόνα, (στίχ.
 2.757).

Ἡ εἰκὼν αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ὀδυσσεΐαν δὲν εἶναι
 ἄγνωστος:

πρηνέες ἐν κονίησιν ὀδᾶξ λαζοῖατο γαῖαν. (B 418).
 φῶτες ὀδᾶξ ἔλον οὐδας ἐμῷ ὑπὸ δουρὶ δαμέντες. (Λ 508,

ἐπίσης δὲ Τ 61, Χ 17, Ω 738, χ 269).

Μία εἰκὼν, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς ὀμηρικὴ τεχνιοτροπία, εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς ἕξοχος ἦρως, καὶ ἐκ τῶν δύο παρατάξεων, παρουσιάζεται νὰ φονεύῃ σειρὰν ἀντιπάλων, παρατιθεμένων τῶν ὀνομάτων τῶν τοῦ ἐνὸς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἡ εἰκὼν αὕτη συχνῆ εἰς τὴν Ἰλιάδα, χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Σταυρίδου κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον:

καὶ ἔκτεινε Χαϊριδίν, Σαδικ τὸν Δερβεδέρην,
εἶτα Σεφέρ, Ἀβδῆν, Ὀσμάν, Ταφίλ, Καραίμερην,
εἶτα Ἐτέμην, καὶ Ταχίπ, καὶ Σελαμέτην, γόνον
τοῦ μεγαθύμου Μουσταφᾶ, . . . (στίχ. 3.035).
Καὶ πρῶτον ἔκτεινεν Ἀκίτ, ἐπὶ δ' αὐτῷ Σερίφην,
καὶ Ἐλεάζ, καὶ Ἰσμαήλ, καὶ Ζελαδίην, πάντα
ἐπὶ τὴν γῆν τὴν μέλαιναν κατέβαλ' ἐπαλλήλους, (στίχ.
3.390).

. . . Ἐπὶ δὲ τούτῳ Λάμπην,
καὶ Δήμμον, καὶ Ἰωακείμ, καὶ Φίλιππον καὶ Πάνον,
καὶ ἔκραζε, . . . (στίχ. 2.809).

Ἰδοὺ καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἡ αὐτὴ σκηνή:

ἔνθ' ὃ γε Κοίρανον εἶλεν Ἀλάστορά τε Χρόμιόν τε
Ἀλκανδρόν θ' Ἀλιόν τε Νοήμονά τε Πρύτανιν τε. (Ε
677).

Ὅρσίλοχον μὲν πρῶτα καὶ Ὅρμενον ἠδ' Ὅφελέστην
Δαίτορά τε Χρομίον τε καὶ ἀντίθεον Λυκοφόντην
καὶ Πολυαιμονίδην Ἀμοπάονα καὶ Μελάνιππον (Θ 274,
ἐπίσης δὲ Π 415, 694, Φ 209).

Γνωσθέντος ὅτι ὁ Μπαλαμπάν ἐφόνευσε τὸν Δίνκον, ἀπεσταλμένον τοῦ Σκεντέρμπεη, ὁ Ἐμίν, ἀπεσταλμένος τοῦ Μπαλαμπάν, ἤρχισε νὰ φοβῆται καὶ σκέπτεται ὅτι ἔφθασε τὸ τέλος τοῦ βίου του. Ἄλλ' ὁ Σκεντέρμπεης ἀντιλαμβάνεται τὴν σκέψιν τοῦ Ἐμίν, καὶ τοῦ ὀμιλεῖ πρῶτος, καθησυχάζων αὐτόν:

Τοιαῦτα τρέμων ὁ Ἐμίν ἐν ταῖς φρεσὶν ἐκύκλου·
ἐνόησε δ' ὁ θούριος Σκεντέρμπεης, καὶ εἶπε·
«Μὴ μοι, ὦ ξένη, θορυβοῦ· οὐδὲν κακὸν θὰ πάθης.»
(στίχ. 2.141).

Παρόμοιον τι γίνεται καὶ ὅταν ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῶν Ἀχαιῶν πλησιάζῃ τὸν Ἀχιλλέα, διὰ νὰ μαλάξῃ τὸν χόλον του. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐφοβήθησαν (ταρβήσαντε), καὶ δὲν ὀμιλοῦν. Ἄλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς ἀντιληφθεὶς τὴν σκέψιν τῶν, ὀμιλεῖ πρῶτος καὶ τοὺς καθησυχάζει:

τῷ μὲν ταρβήσαντε καὶ αἰδομένῳ βασιλῆα
στήτην, οὐδέ τί μιν προσεφώνεον οὐδ' ἔρεοντο·

αὐτὰρ ὁ ἔγνω ἦσιν ἐνὶ φρεσὶ φώνησέν τε·
 «χαίρετε, κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν,
 ἄσσον ἴτ' . . .» (A 331).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν λέξεων, τῶν φράσεων, τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἄλλων στοιχειῶν, τὰ ὁποῖα εἶδομεν, ὁ Σταυρίδης λαμβάνει ἐκ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἕτερα ἀκόμη στοιχεῖα ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ὑπερανθρώπους δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι κινοῦν τοὺς ἥρωάς του.

Ὁ Σταυρίδης π.χ. μεταφέρει εἰς τὸ ἔπος του τὸ δωδεκάθεον τοῦ Ὀλύμπου, ὡς καὶ ὁ Ὀμηρος. Δὲν δύναται βεβαίως ὁ ποιητὴς νὰ παρουσιάσῃ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου ὡς ὑπαρκτοὺς εἰς τὸν Ἰθ' αἰῶνα. Τοὺς παρουσιάζει μόνον λεκτικῶς, φραστικῶς, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ὀμήρου, τὸν ὁποῖον ἀντιγράφει καὶ ὡς πρὸς τοῦτο.

Ὁ Ὀμηρος π.χ. συχνάκις δὲν λέγει «πόλεμος», ἀλλὰ «Ἄρης». Χρησιμοποιεῖ δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, διὰ νὰ δηλώσῃ τὸν πόλεμον. Ὁμοίως καὶ ὁ Σταυρίδης:

ἐδίδαξε τοὺς γεωργοὺς τοῦ Ἄρεως τὰ ἔργα, (στίχ. 55).
 ἢ τύχη εἶναι ἄστατος καὶ σφαλερὸς ὁ Ἄρης (στίχ. 314,
 γραφὴ δευτέρα).

οἴτινες ἄθურμα τερπνὸν τὸν Ἄρην ἐθεώρουν, (στίχ. 1.346,
 ἐπίσης δὲ στίχ. 1.183, 1.269, 1.364, 1.753, 2.194, 2.761,
 3.745, 3.788).

Ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρην.
 (B 381, 385, 440).

οἱ πρὶν ἐπ' ἀλλήλοισι φέρον πολύδακρυν Ἄρην
 (Γ 132, ἐπίσης δὲ Δ 352, Θ 516, 531, Λ 836, Ρ 721, Σ 209,
 264, 304, Τ 189, 237, 275, 318).

Ἐκτὸς τούτου χρησιμοποιεῖ ὁ Σταυρίδης εἰς παρομοιώσεις τῶν ἡρώων του τὸν ὀμηρικὸν θεὸν Ἄρην:

ἔσθη δ' ἐν μέσῃ τῇ σκηνῇ ὡς Ἄρης ἀνδροφόνος (στίχ.
 962).

Αὐτοὶ δ' ὡς Ἄρην φόνιον παρ' ἑαυτοὺς ἰδόντες (στίχ.
 2.623, ἐπίσης δὲ 2.765, 2.811, 3.230).

Περὶ τοῦ ὀμηρικοῦ ἐπιθέτου *ἀργίος* εἰς τὸν Σταυρίδην ὠμιλήσαμεν ἤδη.

Ὁμιλεῖ ἐπίσης ὁ ποιητὴς διὰ τὴν Δήμητραν, θεάν, ὡς γνωστόν, τῆς γεωργίας:

περιστύλιξε καλῶς τῆς Δήμητρος τὰ ὄπλα (στίχ. 494).
 τῆς Δήμητρος τὰ ὄργανα κατέχων ὑπὸ μάλης (στίχ. 501).
 βραδέως δὲ ἀπέθηκε τῆς Δήμητρος τὰ ὄπλα (στίχ. 546).

Διὰ τὰς Ἑρινύας:

κ' ἐκύκλωσε τὰς φρένας του τῶν Ἑρινύων οἶστρος· στίχ. 551).

καὶ Ἑρινύες φοβεραὶ τοῦ συνειδότος τύψεις (στίχ. 636).

καὶ Ἑρινύες μου φρικταὶ θολώσωσι τὸν βίον· (στίχ. 653).

ὡς εἰ ἐδίωκον αὐτὸν τοῦ Ἄδου Ἑρινύες, (στίχ. 3.013).

Ἵμιλεῖ ἐπίσης περὶ Ἄδου ὁ ὀρθόδοξος Σταυρίδης:

καὶ δὴ προτέρα τῆς ἑμῆς ἢ μέλαινα ψυχὴ σου

εἰς Ἄδου θέλει καταβῆ· . . . (στίχ. 569).

τὸν δορικτήτορ' Ἄμουράτ παρέπεμψεν εἰς Ἄδον, (sic) (στίχ. 830).

ὡσεὶ νεκρὸς τις ἀνελθὼν ὑπότροπος ἐξ Ἄδου. (στίχ. 980,

ἐπίσης δὲ στίχ. 1.070, 1.245, 2.386, 2.480, 2.536, 3.013).

Διὰ τὴν Δίκην:

δοστις ὠργίσθη κατιδῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων

εἰς ἡδονὰς ἐκχαυνωθέν, τὴν Δίκην ἐξυβρίζον, (στίχ. 126).

παρ' οἷς ἡ Δίκη σεβαστὴ καὶ σεβαστὸν τὸ γῆρας· (στίχ.

603, ἐπίσης δὲ 905, 3.722.)

Διὰ τὴν Κλειώ:

Πολλὰ μὲν καὶ θεσπέσια τὰ ἄθλ' αὐτοῦ κηρύττει

ἢ δικαιόσταθμος Κλειώ· . . . (στίχ. 11).

Πῖος, ὃν δευτέρον καλεῖ Κλειώ ἢ εὐθυρρήμων, (στίχ.

2.370).

Διὰ τὴν Νέμεσιν:

συχνὰ τὴν Νέμεσιν τιμῶν, συχνὰ δὲ καὶ ὑβρίζον. (στίχ.

675).

Διὰ τὴν Τύχην:

ἀλλ' ἀφ' οὗ οὕτως ὤρισεν ἡ δυσμενῆς μου Τύχη (στίχ.

1.008).

Διὰ τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὴν Ἄφροδίτην:

τὸ βῆμα Ἄρτεμις σεμνή, τὴν ὄψιν Ἄφροδίτη, (στίχ.

1.631).

Διὰ τὸν Ἐρωτα:

καλόν, ἀστέρι δμοιον, τοῦ Ἐρωτος εἰκόνα, (στίχ. 1.633).

Διὰ τὴν Ἄτην:

. . . Ἄτη δ' αὐτὸν κατέσχε (στίχ. 2.781)

Διὰ τὸν Φοῖβον:

πάλαι δ' ὁ Φοῖβος ἔδυσσε, καὶ ἡδ' ἢ νῦξ προέβη· (στίχ.

2.191).

καθὼς ὁ Φοῖβος κεκμηκὼς μετὰ μακρὰν πορείαν

ἐσπέριος ταχύτερον τὸ ἄρμα του ἐλαύνει. (στίχ. 3.581).

Διὰ τὸν Τάρταρον:

θέλεις περάσει σήμερον τὰς πύλας τοῦ Ταρτάρου. (στίχ. 2.832).

Ἄ Σταυρίδης χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ ἐπίθετον *ταρτάρειος*:

ἄμα δ' ἀγλὺς ταρτάρειος ἐπηύξανε τὴν φρικτὴν, (στίχ. 1.069).

Ἄμιλεϊ ἐπίσης περὶ τῆς Ἥουδς:

Ἄς δὲ Ἥως διέλυσε τὴν νύκτιον σκοτίαν, (στίχ. 1.216).

Αὔριον ἄμα πάγχρυσος Ἥως διαγελάσῃ, (στίχ. 1.325).

καὶ ἦδη φαίνει ἡ Ἥως, καὶ ἄχθομαι βαρέως (στίχ. 2.354).

Περὶ τῆς ἀπαντωμένης εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ Σταυρίδην φράσεως *ροδοδάκτυλος Ἥως* ὠμίλησαμεν ἤδη.

Καὶ αἱ Μοῦσαι βεβαίως δὲν ἠδύναντο νὰ λείψουν ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου:

ὄπου ἄβρὸς οἰκεῖ λαὸς ταῖς Μοῦσαις πεφιλμένος. (στίχ. 356).

ἦδον εὐκέλαδα πτηνὰ ταῖς Μοῦσαις πεφιλμένα, (στίχ. 1.491).

εὐπρόσωπος, ἠδύστομος, ταῖς Μοῦσαις πεφιλμένος, (στίχ. 1.693).

Ἄσον ἀφορᾷ εἰς τὰς Μοῦσας, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Σταυρίδης κατὰ ὁμηρικόν, γενικευθέντα κατόπιν κανόνα τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, χρησιμοποιεῖ τὰς ἐπικλήσεις πρὸς ταύτας:

Μοῦσα, ἠρώων ἀοιδέ, μελίφθογγε παρθένε,

.....

σύ ἐμπνευσόν μοι θεῖον πῦρ, καὶ πτέρωσον τὸν νοῦν μου, (στίχ. 14-48).

Μοῦσα, τοῦ ἔπους ἔφορε, τῆς λήθης πολεμία!

ὑπόμνησόν μοι εὐμενῆς τὰ ἔργα τὰ μεγάλα (στίχ. 2.609-2.614).

Εἰπέ μοι Μοῦσα λίγεια, τίς ἦρως θαρσαλέος

πρὸς τὸν μελάγχολον Σινὰν ἔστη ἀντίος τότε; (στίχ. 2.821-22).

Αἱ ἐπικλήσεις βεβαίως τοῦ Ὀμήρου πρὸς τὰς Μοῦσας ἀποτελοῦν θέμα γνωστότατον:

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδω Ἀχιλλῆος (Α 1).

Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι (Β 484, 761, ἐπίσης δὲ Λ 218, Ξ 508, Π 112, α 1 κ.ἐξ.).

Ἄν ἄλλο στοιχεῖον τεχνοτροπίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Σταυρίδης ἐκ

τοῦ Ὀμήρου εἶναι τὰ ἐπίθετα ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ πόλεων. Ὁ Ὀμηρος δηλ. προκειμένον ἔνα ἥρωα, χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομά του μετὰ τίνος χαρακτηριστικοῦ ἐπιθέτου ἢ μιᾶς φράσεως, ἢ ὁποῖα ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τοὺς θεοὺς ἢ τὰς θεάς καὶ τὰς πόλεις:

Ὁ Ὀδυσσεὺς π.χ. εἶναι *πολύμητις*: (Α 311, 440, Γ 200, 216, Δ 329, 349, Κ 148, 382, 423, 488, 554, Ξ 82, Τ 154, Ψ 709, 755, β 173, δ 763, ε 214, η 207, 240, θ 152, 165, 412, λ 354, 377, σ. 14, υ 168, 226, φ 274, χ 60, 169, 430, ψ 247, 263, ω 302, 330).

Ὁ Ἀχιλλεὺς εἶναι *πόδας ὠκός*: (Α 58, 84, 148, 215, 364, Ι 196, Π 48, Σ 78, 187, Τ 55, 145, 419, Φ 222, Χ 14, 260, Ψ 93, Ω 138).

Ὁ Μενέλαος εἶναι *ἀρηΐφιλος*: (Γ 21, 69, 90, 136, 206, 232, 307, 430, Δ 13, 150, Ε 561, Ρ 1, 11, 237).

Ὁ Διομήδης εἶναι *βοῶν ἀγαθός*: (Β 563, 567, Ε 114, 432, 596, 855, Ζ 122, 212, Η 399, Θ 91, Κ 241, 283).

Ὁ Ἀγαμέμνων εἶναι *ἄναξ ἀνδρῶν*: (Α 7, 172, 442, Β 434, 441, Γ 267, 455, Δ, 148, Ε 38, Ζ 33, Η 162, 314, Ι 96, 114, 163, 672, 677, Κ 64, 86, Ξ 64, 103, 134, Σ 111, Τ 51, 76, 146, 172, 184, 199, Ψ 49, 161, 895, λ 397).

Ὁ Ἐκτωρ εἶναι *κορυθαίολος*: (Β 816, Γ 83, 324, Ε 680, 689, Ζ 116, 263, 342, 359, 369, 440, Η 158, 233, 287, Θ 160, 324, Ο 246, 504, Ρ 96, 122, 169, 188, Σ 21, 131, 284, Τ 134, Υ 430, Χ 232, 249, 337, 355, 471).

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ Ζεὺς εἶναι *νεφεληγερέτης*, ἢ Ἀθηνᾶ *γλαυκῶπις*, ἢ Ἥρα *λευκώλενος*. Καὶ ὡς πρὸς τὰς πόλεις πάλιν ἡ Τροία εἶναι *εὐρυνάγνιος*, τὸ Ἄργος *ἱππόβατον*, ἢ Ἴλιος εἶναι *ἰρή*.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον παρουσιάζει καὶ ὁ Σταυρίδης τοὺς ἥρωάς του καὶ τὰς πόλεις καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ αὐτὸ ἐπίθετον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχαρακτήρισε ὁ μέγας ποιητὴς ἕνα ἥρωα ἢ μίαν ἡρώϊδα ἢ τέλος μίαν πόλιν.

Διὰ τὸν Σταυρίδην π.χ. ὁ Σκεντέρμπεης εἶναι πάντοτε *θούριος* ἢ *θοῦρος*, ἐπίθετον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ὀμηρος χαρακτηρίζει μόνον τὸν Ἄρην, τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Ἀντιστοίχως ὁ ἀντίπαλος τοῦ Σκεντέρμπεη εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου φέρεται πάντοτε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου *μέγας*:

ἦλθεν ἀνὴρ πελώριος ὁ Μπαλαμπᾶν ὁ μέγας (στίχ. 194).

Ἐξῆλθε δὲ μετ' οὐ πολὺ ὁ Μπαλαμπᾶν ὁ μέγας (στίχ.

273, ἐπίσης δὲ στίχ. 742, 2.526, 2.790, 2.865, 2.942,

2.963, 3.427).

Μέγας εἶναι ἐπίσης ὁ Ἀζμπιουκ (στίχ. 1.984), ὁ Χουσίμππεης (στίχ. 843), ὁ Σακίρ (στίχ. 2.635) καὶ ὁ Σουλεϊμᾶν (στίχ. 3.129).

Μέγας εἰς τὸν Ὀμηρον εἶναι ὁ Αἴας, ὁ Πρίαμος, ὁ Πελάγων, ὁ Νέστωρ: τῷ δὲ πεσόντ' ἐλέησε μέγας Τελαμώνιος Αἴας (Ε 610).

αὐτὰρ ἔπειτ' Αἴας τε μέγας καὶ δῖος Ὀδυσσεύς· (I 169, Λ 591, Ο 471, Π 358, Ρ 115, 628, 715, Ψ 708, 722, 811, 842).

Ἐπίσης καλὸς καὶ μέγας εἶναι ὁ Κιαμπί:

. . . ἦν δὲ καλὸς καὶ μέγας
πάσης τῆς ἵππου ἡγεμών, ὅσ' ἤλθεν ἐκ Περσίας,
Κιαμπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ . . . (στίχ. 2.719).

ὅπως ἐξ ἄλλου καλὸς τε μέγας τε εἶναι ὁ Ἀχιλλεύς καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ἢ ἡθεὶς τε μέγας τε ὁ Τληπόλεμος, ὁ Ἀκάμας, ὁ Ἀντηνορίδης, ὁ Φιλητορίδης, ὁ Τηλέμαχος:

οὐχ ὀράας οἶος καὶ ἐγὼ καλὸς τε μέγας τε; (Φ 108, ζ 276).
Τληπόλεμον δ' Ἡρακλεΐδην, ἦν τε μέγαν τε, (Ε 628).
υἶὸν Ἐυσσώρου, Ἀκάμαντ' ἦν τε μέγαν τε. (Ζ 8, ἐπίσης δὲ Λ 221, Υ 457, γ 199, ι 508).

Ἡ σύζυγος τοῦ Σκεντέρμπεη εἶναι ἴφθιμος:

ἐνθα κατῴκει ἔπειτα ἡ ἴφθιμος Δωρική, (στίχ. 1.532),

ὅπως ἡ Ἀδρηστίνη, ἡ σύζυγος τοῦ Διομήδους, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλκινόου ἢ ἡ Πηνελόπη:

ἴφθιμη ἄλοχος Διομήδεος ἵπποδάμοιο. (Ε 415)
ἴφθιμη βασίλεια τέρεν κατὰ δάκρυον εἴβοι. (π 332, ο 364 ψ 92).

Ἡ Κρόϊα εἶναι πετρώδης:

Μηδὲ πορεύου σὺ αὐτὸς εἰς Κρούην τὴν πετρώδη, (στίχ. 1.869).

Πετρήεσσα παρ' Ὀμήρω εἶναι ἡ Αὐλὶς, ἡ Πυθῶν, ἡ Καλυδών:

οἱ θ' Ὑρίην ἐνέμοντο καὶ Αὐλίδα πετρήεσαν (Β 496).
οἱ Κυπάρισσον ἔχον Πυθῶνά τε πετρήεσαν (Β 519, 640).

Αἱ τρεῖς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐδώρησεν ὁ Φερδινάνδος εἰς τὸν Σκεντέρμπεην εἶναι εὐράγνια:

καὶ ἅμα τρεῖς λαοπληθεῖς εὐραγυῖους πόλεις· (στίχ. 2.391).

ὡς ἡ Τροία ἢ ἡ πόλις τῶν Μυκηθῶν:

οὐ γὰρ ἔτι Τροίην αἰρήσομεν εὐράγνια. (Β 141, ἐπίσης δὲ Β 12, 66, 329, Ξ 88).

Ἄργος τε Σπάρτη τε καὶ εὐράγνια Μυκίην· (Δ 52)

Τὸ Ἴλιον εἶναι εὐτύχουν, καὶ ἡ Κρόϊα εὐπυργος:

Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτύχουν ἀπονέεσθαι, (Β 113, 288).
μόνος δὲ σὺ μεγάθυμε ἐκ τῆς εὐπύργου Κρούης
ἄνδρα ἐξώγησας . . . (στίχ. 836).

Ἐν ἄλλο στοιχείον καθαρῶς ὀμηρικόν, τὸ ὅποιον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Σταυρίδης εἰς τὸ ἔπος του, εἶναι ἢ ἐκ τῶν προτέρων ἀποκάλυψις τῶν ὄσων θὰ συμβοῦν ἀργότερον. Πολλάκις δηλ. ὁ ποιητὴς προλέγει τὴν ἐκβασιν ὠρισμένων γεγονότων ὡς καὶ ὁ Ὅμηρος. Λέγει ὁ Σταυρίδης περὶ τοῦ Δίνκου:

Ἄ ἤρωσ! οὐδὲ ἔμελλες νὰ ἐπανεἴθης σῶος,
ἀλλὰ φαιδρὸς ἀπέθνησκες ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. (στίχ. 485).
καὶ ἐμειδίασεν ὠμόν· οὐδ' ἠλπίζεν ὁ τλήμων,
ὅτι δι' ὄπλον τοῦ αὐτοῦ Σκενδέρμπεης ὁ θούρος
τὴν ἐπιούσαν ἐμελλεν αὐτὸν νὰ ἀποκτείνῃ, (στίχ. 685).

Ἡ περὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Θεοῦ:

Ὁ ὕψιστος ὁ πανδερκὴς νοήσας οὐρανόθεν
τὸ φόνημα τὸ εὐσεβές, πάρα πολὺ εὐφράνθη,
καὶ μόνους ἐμελλεν αὐτοὺς νὰ σώσῃ ἐκ τοῦ φόνου
ἐν κραταιῷ βραχίονι τὴν ἐπιούσαν, . . . (στίχ. 725).
παννύχιος δὲ ἤστραπτε δεινὰ θεὸς ὁ μέγας,
ὅτι μυρίας εὐγενεῖς ψυχὰς ἀνδρῶν ἠρώων
τὴν ἐπιούσαν ἐμελλεν εἰς Ἄδου νὰ προπέμψῃ. (στίχ.
2.255).

Ἴδου ἐκ τῆς Ἰλιάδος ὠρισμένα μόνον σχετικὰ παραδείγματα:

τὰ φρονέοντ' ἀνά θυμὸν ἄ ῥ' οὐ τελέεσθαι ἐμελλον· (B 36).
ἀλλ' ἐδάμη ὑπὸ χερσὶ ποδώκεος Αἰακίδαο
ἐν ποταμῷ, ὅθι περ Τρῶας κεράϊζε καὶ ἄλλους. (B 860,
873).

ἔσεται ἡμαρ ὅτ' ἄν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρή (Δ 164,
ἐπίσης δὲ O 64, 612, Π 460, 707, 852, Σ 96, 330, T 409,
417, X 359, Ω 85).

Ἄλλ' ὑπάρχει μία ἀκόμη στενοτάτη σχέσις μεταξὺ τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου καὶ τῆς Ἰλιάδος: Ὁ Σταυρίδης δηλ. ἐκ τοῦ πολυετοῦς πολέμου μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων ψάλλει ἐν μόνον γεγονός, τὴν ἐξουδετέρωσιν δηλ. τοῦ Μπαλαμπάν ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη.

. . . ἐγὼ θὰ ψάλλω μόνον
πῶς ἤσχυνε τὸν Μπαλαμπάν σατράπην μαιφόνον.
(στίχ. 12).

Ὅμοίως καὶ ὁ Ὅμηρος ἐκ τοῦ πολυετοῦς πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τρώων ψάλλει μόνον ἐν γεγονός, τὴν μῆνιν δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως:

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος (A 1)

Ἄλλ' ὅπως εἰς τὸν Ὅμηρον ψάλλονται ἐμμέσως καὶ ἀναφέρονται γεγονότα, τὰ ὅποια συνέβησαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, κυρίως δὲ ἡ διὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου ἐκδίκησις τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ μονομαχία τοῦτου πρὸς τὸν Ἔκτορα, τὸν ὅποιον καὶ φονεῖει, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον

καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου ψάλλονται καὶ ἀναφέρονται γεγονότα, τὰ ὅποια ἔλαβον χώραν πρὶν ἀπὸ τὴν μονομαχίαν Σκεντέρμπεη καὶ Μπαλαμπάν, ἀλλὰ τὸ κυρίως θέμα εἶναι ἢ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Δίνκου ἐκδίκησης τοῦ Σκεντέρμπεη, καὶ μονομαχία τούτου πρὸς τὸν Μπαλαμπάν, τὸν ὅποιον καὶ φονεῦει. Πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν ἄριστον τῶν Ἀχαιῶν, ἀντιστοιχεῖ Σκεντέρμπεης ὁ *θοῦρος*. Πρὸς τὸν Ἐκτορα τὸν *μέγα*, ἀντιστοιχεῖ ὁ Μπαλαμπάν ὁ *μέγας*, ὁ ἄριστος τῶν Τούρκων.

Ἐτερον πρόσωπον τοῦ ἔπους τοῦ Σταυρίδου κατ' εἰκόνα τῆς Ὀμήρου Ἰλιάδος εἶναι ὁ Καραχασάν, ὁ ὅποιος ἀντεγράφη κατὰ τὰ μέτρα καὶ τὸν τύπον τοῦ Νέστορος. Ὁ Νέστωρ, ὡς γνωστόν, εἶναι ὁ συνετός, ἴδια δὲ ὁ *ἠδυεπής* Ἀχαιός, ὁ ὅποιος, παρὰ τὴν ἡλικίαν του, διαπρέπει καὶ εἰς τὰς μάχας:

. . . τοῖσι δὲ Νέστωρ

ἠδυεπὴς ἀνόρουσε, λιγὺς Πυλίων ἀγορητῆς,

τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδῆ· (Α 247).

Μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν τύπον τοῦ Νέστορος παρουσιάζει ὁ Σταυρίδης τὸν Καραχασάν:

ἠγέρθη ὁ Καραχασάν πρεσβύτης λευκοπώγων,

ἴστωρ ἀρχαίων πράξεων, μελίρρυτος τὸ στόμα,

πολύτροπος μὲν ἐν βουλαῖς, δεινὸς δὲ κ' ἐν πολέμῳ,
(στίχ. 582).

Ὁ Καραχασάν ἔχει προσέτι καὶ μαντικὰς τρόπον τινὰ ἰκανότητος:

ὅπως βουλευώμαι νοῶν τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω,

ἵνα ὡς ἄριστ' ἀποβῆ τὸ τέλος τοῦ πολέμου· (στίχ. 596).

Ἡ ἰδιότης αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως ἄγνωστος καὶ εἰς ἥρωας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν:

οἷς δ' ὁ γέρων μετέησιν, ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω

λεύσει, ὅπως ὄχ' ἄριστα μετ' ἀμφοτέροισι γένηται.
(Γ 109).

. . . ὁ γὰρ οἷος ὄρα πρόσω καὶ ὀπίσω· (Σ 250, ω 452).

Ὁ Ὀμηρος εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη τῆς Ἰλιάδος (Β) δίδει μίαν περιγραφὴν τῶν δύο ἀντιμαχομένων παρατάξεων, Ἑλλήνων δηλ. καὶ Τρώων. Παρομοίαν πρόθεσιν περιγραφῆς τῶν δύο στρατευμάτων του εἶχε καὶ ὁ Σταυρίδης, ὡς φαίνεται ἐκ τινος ὑποσημειώσεώς του εἰς τὸ κείμενον (μεταξὺ τῶν στίχ. 2.315-2.316 καὶ 2.528-2.529). Τελικῶς ὁμοῦ φαίνεται δὲν ἐπραγματοποίησε τὴν ἰδέαν του ταύτην. Εἶχεν ἐπίσης κατὰ νοῦν ὁ ποιητῆς νὰ παρουσιάσῃ μίαν ἀποχαιρετιστήριον συνομιλίαν μεταξὺ Σκεντέρμπεη καὶ Δωρικής, κατὰ τὸ ὁμηρικὸν πρότυπον τοῦ Ἐκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ὑπεδήλωσε χωρὶς νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ποτὲ (βλ. στίχ. 2.407-2.408).

Ἐτερον στοιχεῖον τὸ ὅποιον ἔλαβεν ὁ Σταυρίδης ἐκ τοῦ Ὀμήρου, παρὰ

τάς ιστορικάς ειδήσεις, τὰς ὁποίας ὀπωσδήποτε εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ ποιητής, εἶναι καὶ ὁ δι' ἐκσφενδονίσεως λίθου ὑπὸ τοῦ Σκεντέρμπεη θάνατος τοῦ Μπαλαμπάν. Ὁ Βρετὸς, εἰς τὴν Ἱστορίαν Γεωργίου Καστριώτου, τὴν ὁποίαν ὁ Σταυρίδης εἶδεν ὀπωσδήποτε, ἀναφέρει ὅτι «ἐν ᾧ δὲ ὁ Μπαλαμπάν ἠγωνίζετο μυριοτρόπως ἐγκαρδιῶν τοὺς στρατιώτας του... Ἄλβανὸς τις στρατιώτης σταθμίσας αὐτὸν μὲ τὸ πυροβόλον του, τὸν ἐκτόπησε θανατηφόρως εἰς τὸν λαϊμόν, καὶ ὁ ἵππος του τὸν ἔφερον ἔτι πνέοντα εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου ἔπεσε νεκρὸς ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του»¹. Σημειώνει ἐπίσης ὁ Βρετὸς ὅτι ὁ Ἄλβανὸς οὗτος στρατιώτης ὀνομάζετο Γεώργιος Ἀλέξης².

Ἐν τούτοις ὁ Σταυρίδης λέγει ὅτι ὁ Σκεντέρμπεης λαβὼν πελώριον λίθον ἔπληξε τὸν Μπαλαμπάν θανατηφόρως εἰς τὸ στήθος:

. . . καὶ κόψας εἰς τὴν χθόνα
 ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀπορῥῶγα,
 ἐγγύθεν κείμενον ἰδῶν ὀπίσω τῶν φαλάγγων,
 τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδ' ἤθελον κινήσει
 τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἄκμῃ τῆς ἥβης,
 οἷους ἐν ὄκῳ καὶ τρυφῇ ὁ νῦν αἰὼν παράγει·
 ἐκεῖνος δ' ἔπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
 ἐν δὲ δυνάμει κραταιᾷ ἐδίνησε τὸν λίθον
 εὖ διαβάς, καὶ ἤλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
 τοῦ μαιφόνου Μπαλαμπάν, κ' ἐπλάτυνε τὸ στήθος,
 (στίχ. 3.471).

Ὁ τρόπος οὗτος συμπλοκῆς ἐπανέρχεται πλειστάκις εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅπου παρουσιάζονται ὄχι μόνον ἥρωες νὰ μάχωνται διὰ λίθων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ θεοί: Συγκεκριμένως εὐρίσκομεν καὶ ἀντίστοιχον εἰκόνα τῆς ὡς ἄνω τοῦ Σταυρίδου εἰς τὴν Ἰλιάδα, σχετικὴν μὲ τὸν Ἀχιλλεῖα:

Τυδεΐδης, μέγα ἔργον, ὃ οὐ δύο γ' ἄνδρε φέροισιν,
 οἷοι νῦν βροτοὶ εἰς· ὁ δὲ μιν ρέα πάλλε καὶ οἶος.
 τῷ βάλεν Αἰνεῖαο κατ' ἰσχίον . . . (Ε 303).
 ἀλλ' οὐδ' ὡς ἀπέληγε μάχης κορυθαίολος Ἔκτωρ,
 ἀλλ' ἀναχασσάμενος λίθον εἴλετο χειρὶ παχείῃ
 κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα, τρηχὺν τε μέγαν τε·
 τῷ βάλεν Αἴαντος δεινὸν σάκος ἑπταβόειον
 μέσσον ἐπομφάλιον· περιήχησεν δ' ἄρα χαλκός.
 δεῦτερος αὐτ' Αἴας πολὺ μείζονα λαῶν αἰείρας
 ἦκ' ἐπιδινήσας, ἐπέρεισε δὲ Ἴν' ἀπέλεθρον, (Η 264,
 ἐπίσης δὲ Δ 518, Ε 580, Θ 321, 327, Λ 541, Μ 154, 380,

1. Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου..., Ἀθήναι 1848, τόμ. Β', σ. 126.

2. Αὐτόθι, σ. 163, σημ. 33.

445, 453, Ξ 410, Ο 250, 411, 578, 587, 735, 774, Υ 285, Φ 403).

Ἄλλ' ἴσως ἡ σημαντικώτερα ἐξάρτησις τοῦ Σταυρίδου ἐκ τοῦ Ὀμήρου συνίσταται εἰς δύο δυνάμεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ ποιητής, καὶ αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκβασιν πάσης ἐνεργείας του, εἶναι δηλ. ἡ Μοῖρα καὶ ἡ ἐκάστοτε ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ. Ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι περίεργος ὄντως, ἐντελῶς δὲ ἐκτὸς πραγματικότητος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Κοδόν ὁ ὁποῖος λέγει ἐν προκειμένῳ: «Εἰς τὸ ποίημα τοῦτο οὐδὲν περὶ Θεῶν ἀναφέρεται, μηδὲ περὶ πεπρωμένου καὶ ἀπολύτου προορισμοῦ... Τὰ νήματα τῆς κινήσεως εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι τῶν Θεῶν. Οἱ ἥρωες εἶναι κοινοὶ θνητοί, δὲν εἶναι παίγνιον εἰς χεῖρας τῶν Θεῶν»¹.

Πάντα ταῦτα οὐδόλως ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὴν ἔκθεσίν του, τὴν δημοσίευσεν τῆς ὁποίας, ὡς εἶπομεν ἤδη, ἀγνοεῖ ὁ Κοδόν, ἔψεξε τὸν Σταυρίδην κυρίως διὰ τὴν ἀνεπιτυχῆ προσπάθειαν ἀπομιμήσεως τοῦ Ὀμήρου εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν Μοῖραν καὶ τὸ πεπρωμένον, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς εὐμενοῦς ἢ δυσμενοῦς διαθέσεως τοῦ Θεοῦ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου².

Σχετικῶς μὲ τὴν Μοῖραν ὁ Σταυρίδης παρουσιάζει ὅτι αὕτη «ὀρίζει», «χαλκεύει» ἢ «ἐπικλώθει», ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος θά ἐπιτελέσῃ εἰς τὴν ζωὴν του. Οὐδεὶς θνητὸς δύναται νὰ ἀποφύγῃ ὃ,τι ὀρίσει ἡ Μοῖρα, διότι τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι «ἄφυκτον». Ἰδοὺ ὠρισμένα παραδείγματα ἐκ τοῦ ἔπους, τὰ ὁποῖα πιστοποιοῦν τὴν γνώμην μας:

οὐδέ τις δύναται θνητὸς τὴν Μοῖραν νὰ ἐκφύγῃ· (στίχ. 657).

κ' ἐξεδεχόμην σταθερῶς ὃ,τι ὀρίσ' ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.249).

Ἄλλὰ τί λέγω; ἄφυκτον ὃ,τι ἡ Μοῖρα γράψῃ· (στίχ. 1.259).

ὃ τέκνον, οὔτε μόνον σὲ ἐμίσησεν ἡ Μοῖρα, (στίχ. 1.268).

ὃτι πολλοὺς ἀγριωπὴ κατέδραμεν ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.274).

. . . οὕτω γὰρ ἐπέκλωσεν ἡ Μοῖρα. (στίχ. 1.299).

ἢ ἐκλώσε κακόδαιμον τὸ νῆμα τῆς ζωῆς μου

τῆς Μοίρας χεῖρ παμμέλαινα . . . (στίχ. 1.354)

Ἄλλ' ἄλλαι ἦσαν αἱ βουλαὶ τῆς Μοίρας· οὐδ' ὁ πλάστης νὰ παρατρέψῃ δύναται ὃ,τι αὕτη διέγων, (στίχ. 1.782).

. . . εἶτα δ' ἐξελθὼν τῆς Κρούης θέλεις πάθει

1. Βλ. «Δελτ. Σλαβ. Βιβλιογραφίας», τεύχ. 25, ἔ.α., σ. 33.

2. «Πανδώρα», 15 Ἰουνίου 1862, φύλλ. 294, σ. 124-125.

ὄσα σ' ἡ Μοῖρα ἐκλωσεν ὁπότε ἐγεννήθης. (στίχ. 2.146).
 ὁ θούριος Σκενδέρμπεης διηνεκῶς φονεύων
 ὄσους ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ πεπρωμένον ἦγε, (στίχ. 2.653,
 ἐπίσης δὲ στίχ. 1.818, 1.821, 3.075, 3.136, 3.457, 3.774).

Ἐκ τοῦ Ὅμηρου σταχυολογοῦμεν τὰ ἐξῆς σχετικά μὲ τὴν Μοῖραν καὶ τὸ ἀνθρώπινον πεπρωμένον:

. . . οὐδέ τοι ἡμεῖς
 αἴτιοι, ἀλλὰ θεός τε μέγας καὶ Μοῖρα κραταιή. (Τ 409).
 μοῖραν δ' οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν, (Ζ
 488).

. . . τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλοσδε,
 σοί, Μενέλαε, δαμῆναι ἐν αἰνῇ δηϊοτήτι. (Ν 602, ἐπίσης
 δὲ Δ 517, Ε 83, 613, 629, Η 52, Ο 117, Π 334, 434, 849,
 853, Ρ 421, 478, 672, Σ 119, 120, Υ 477, Φ 83, 110, Χ 5,
 303, 436, Ψ 80, Ω 49, 132, β 100, γ 238, 269, δ 475, ε 345,
 ι 532, λ 292, τ 145, 592, υ 76, χ 413, ω 29, 135).

Ἄλλ' ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίᾳ δὲ ἡ καλὴ ἢ κακὴ ἔκβασις τῶν ἐνεργειῶν του, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς ὀργῆς ἢ τῆς ἀγάπης του. Ὁ Θεὸς τοῦ Σταυρίδου δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ὁ ὀμηρικὸς Θεός, ὁ ὁποῖος εὐχαριστεῖται καὶ βοηθεῖ, ὅταν τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν σκέπτονται, ὀργίζεται δὲ ὅταν τὸν παραμελοῦν ἢ τὸν ὑποβιβάζουν ὡς πρὸς τὴν τάξιν! Ὁ Θεὸς προσέτι χρησιμοποιεῖ πολλακτικῶς ὀρισμένους ἀνθρώπους ἀπλῶς ὡς «ὄργανα πιστὰ τῆς ἐκδικήσεώς του», ὁπότε τοὺς ὀπλίζει μὲ δύναμιν ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὁ Θεὸς π.χ. ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἠθικὴν πτώσιν τῶν Βυζαντινῶν, ἐχρησιμοποίησε τὸν «Ἄμουράτ» ὡς «ὄργανον πιστὸν τῶν ἐκδικήσεών του» ἐναντίον των. Ἡ δοξασία αὕτη βεβαίως ὑπῆρξε κοινὴ εἰς τοὺς Ἑλληνας κατὰ τοὺς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως χρόνους.

καὶ ἐτελοῦντο αἱ βουλαὶ αἱ ἄφκτοι τοῦ πλάστου,
 ὅστις ὀργίσθη κατιδὼν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
 εἰς ἡδονὰς ἐκχαυνωθέν, τὴν Δίκην ἐξυβρίζον,
 .....
 ταῦτα κατεῖδεν ἐπὶ γῆς βαρυθυμῶν ὁ πλάστης
 καὶ ἀφ' ἡμῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ὀργίλος
 καὶ Ἄμουράτ τὸν δοῦλον του ἐκάλεσε, . . . (στίχ. 125-
 133).

Λέγει λοιπὸν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἄμουράτ:

Παραλαβὼν σου τὸν στρατὸν παρόρησον εἰς μάχαις
 τοὺς ὑβριστάς μου πάταξον, ἐκφόβισον τὰ ἔθνη,

- πρῶτον τὸν πλάνον Μουχαμὲτ ὠνόμαζεν ὀμνῶν
ὁ μαιφόνος Μπαλαμπάν· κ' ἐν τῷ ἀφθάρτῳ θρόνῳ
ἔσεισθη, καὶ ἐκλόνισε τὸν οὐρανὸν τὸν μέγαν,
3.451 βαρυθυμῶν δ' ἐφθέγγετο, βροντὴ δὲ ἦν ὁ φθόγγος·
«Ἄ, δεΐλαιε! Δὲν ἤρκεσαν ὅτι ἐξώμοσάς μου
τὸν μονογέννητον υἱὸν ἀντὶ ψευδοπροφήτου,
καὶ ἔνοπλος ἐπάταξας γενέτειραν πατρίδα,
3.455 καὶ ἄκακον ἀπέκτεινας ἀγγελιώτην ἄνδρα,
ἀλλὰ καὶ τῶν Δυνάμεων τὸν Κύριον ὑβρίζεις·
ἰδοὺ σοι σήμερον ἐγὼ κακὴν ὀρίζω Μοΐραν,
κᾶν σε μυρίαὶ φάλαγγες πολεμιστῶν φρουρῶσι».
3.460 Ταῦτα εἰπὼν ἐπέθηκε τὴν χεῖρα τὴν μεγάλην
ἐπὶ τὴν ἄκραν κόρυθα Σκεντέρμπεη τοῦ θούρου,
κράτους δ' ἐνέπλησεν αὐτοῦ τὰ μέλη, ἀφαιρέσας
τὸν κάματον τὸν ἀτερπῆ, καὶ εἰς τὰ ὄμματά του
3.464 σπινθῆρας μένους θεϊκοῦ διέχεε φλογίνους·
ρίγος δὲ ἅμα ἱερὸν ἐβρίγησεν ὁ ἦρωσ,
καὶ ἀνωρθώθησαν αὐτοῦ αἱ τρίχες πανταχόθεν
περὶ τὸ σῶμα φρίσσουσαι· ἕξαλλος τότε ἔστη
3.468 ὡς οἴστρω ἔλαυνόμενος, καὶ ἐκθαμβος συνείδε
τὸ μένος του διάπυρον, καὶ νεαρὰ τὰ μέλη
ὡς πρὶν ἐπὶ νεότητος, κ' ἐνόησεν αὐτίκα
ὅτ' ἦψατο αὐτοῦ ἡ χεὶρ Κυρίου τοῦ ὑψίστου,
3.472 καὶ ἠὲ χαρίστησεν αὐτῷ, καὶ κύψας πρὸς τὴν χθόνα
ἐπῆρε λίθον, τῶν κρημνῶν τῆς Κρούης ἀποβῶγα,
ἐγγύθεν κείμενον ἰδὼν ὀπίσω τῶν φαλάγγων,
τραχὺν καὶ μέγαν· τοῦτον δὲ οὐδ' ἠθέλον κινήσει
3.476 τέσσαρες νέοι θαλεροὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἥβης,
οἴους ἐν ὄκῳ καὶ τρυφῇ ὁ νῦν αἰὼν παράγει·
ἐκεῖνος δ' ἐπαλλεν αὐτὸν ἄνευ σπουδῆς καὶ μόνος·
ἐν δὲ δυνάμει κραταιᾷ ἐδίνησε τὸν λίθον
3.480 εὐ διαβάς, καὶ ἤλασε κατὰ τὸ μέσον στέρνον
τοῦ μαιφόνου Μπαλαμπάν, κ' ἐπλάτυνε τὸ στήθος,
συνθλάσας πάσας τὰς πλευράς, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ ἵππου,
ὡς ὄλμον ἐβρίψε χαμαί· . . .

Τὴν ἐνίσχυσιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐνὸς ἥρωος, τῇ παρεμβολῇ ἐνὸς
θεοῦ, ἀπαντῶμεν πολλάκις εἰς τὴν Ἰλιάδα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος βεβαίως
καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν:

(Ἡ Ἄθηνᾶ): . . . ἐν δὲ σθένος ὤρσεν ἐκάστῳ

- καρδίη ἄλληκτον πολεμίζειν ἠδὲ μάχεσθαι. (B 451).
 Ὡς ἔφατ' εὐχόμενος· τοῦ δ' ἔκλυε Παλλὰς Ἀθήνη,
 γυῖα δ' ἔθηκεν ἑλαφρά, πόδας καὶ χεῖρας ὑπερθεν· (E 121).
 (Ὁ Ἄρης): Ὡς εἰπὼν ὄτρυνε μένος καὶ θυμὸν ἐκάστου. (E 470).
 . . . καὶ ἐν στήθεσσι μένος βάλε ποιμένι λαῶν. (E 513).
 (Ὁ Ζεὺς): . . . μάλα γὰρ ἔθεν εὐρύοπα Ζεὺς
 χεῖρα ἔην ὑπερέσχε, τεθαρσήκασι δὲ λαοί. (I 686, ἐπίσης
 δὲ A 55, Γ 395, E 1, 290, 563, 675, 792, K 482, Λ 10, N 61,
 468, O 59, 232, 240, 262, 567, 594, P 118, 176, 206, 456,
 582, 596, Σ 203, 311, Υ 110, Φ 145, 304, 547, Ψ 771, ζ
 139, θ 15, φ 1, ω 520, καὶ α 89).

Πάντα ταῦτα καταδεικνύουν, νομίζομεν, σαφῶς τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἐξήσκησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐπὶ τὸν Σταυρίδην, τὴν ἐξάρτησιν δὲ τοῦ ποιήματός του ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἠντλησε λέξεις, φράσεις, εἰκόνας καὶ πολλὰ ἄλλα οὐσιαστικὰ στοιχεῖα μορφῆς καὶ περιεχομένου, προσαρμοσας, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀκόμη καὶ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔργου του πρὸς τὸ ἀθάνατον μνημεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος¹.

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἐν ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον διέφυγε τῆς προσοχῆς τῶν μελετητῶν τοῦ ἔπους τούτου: Τί ἀκριβῶς δηλ. ἀντιπροσωπεύει διὰ τὸν Σταυρίδην ὁ ἀγὼν τοῦ Σκευτέρμπεη ἐναντίον τῶν Τούρκων, ποίας δὲ ἐθνικότητος θεωρεῖ ὁ ποιητὴς τὸν ἥρωά του ἢ τὸν λαὸν αὐτοῦ; Ἐσημειώσαμεν ἤδη ὅτι εἰς τὸ πρῶτον ἔπος του ὁ ποιητὴς παρετήρησεν ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ Ἑλληγες, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τῆς ἱστορίας. Τὴν ἴδιαν ἀντίληψιν ἐξηκολούθει νὰ ἔχη καὶ νὰ ἐκφράζῃ ὁ ποιητὴς καὶ καθ' ὃν χρόνον συνέθετε τὸ δεύτερον ἔπος του, δηλ. τὸν «Σκευδέρμπεην». Τοῦτο ἀναφέρει ὁ Σταυρίδης ἐμμέσως εἰς ἓν σημεῖον τοῦ ἔπους:

Λέγει δηλ. ὁ Σταυρίδης ὅτι ὁ Μπαλαμπάν εἰς τὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ Σκευτέρμπεη εἶχε μαζί του καὶ ἐν τμήμα Περσῶν στρατιωτῶν. Τὸ τμήμα λοιπὸν τοῦτο τῶν Περσῶν «ἐκλονεῖτο», διότι ὁ Ἀριαμνῆς ὁ Κομνηνὸς ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας του λέγων ὅτι δὲν πρέπει νὰ τοὺς φοβίζῃ τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, καθ' ὅσον κάποτε οἱ πρόγονοὶ τῶν ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Πέρσας «εἰς πολυκρότους μάχας κατὰ τε πόντον καὶ ξηράν», ὑπενθυμίζων δηλ. τοὺς ἑλληνο-περσικοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρχαιότητος:

3.239 Ὅμοίως δὲ ἐτέρωθεν οἱ Πέρσαι ἐκλονοῦντο,
 ὅτι ἐβόα συνεχῶς θαρρύνων τοὺς ἱππότητας

1. Συνεπῶς δὲν εὐσταθεῖ πλέον ἡ γνώμη ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο τοῦ Σταυρίδου εἶναι «πρωτότυπον», ὡς ὑπεστήριξεν ἡ J a š a r - N a s t e v a, Scanderbeg nella letteratura macedone, εἰς «V Convegno Internazionale di Studi Albanesi, Atti», Palermo 1968, σ. 261.

- Ἄριαμνης ὁ Κομνηνός: «Τί ἐτι κατοκνεῖτε
ὦ τέκνα, καὶ ἀνέχεσθε πολεμιστὰς ἀχρεῖους;
3.243 Δὲν βλέπετε ἀπάντοθεν νικῶντας τοὺς ἐταίρους;
ἜΩ! εἶθε νὰ κατέπινεν ἡμᾶς ἡ γῆ χανοῦσα,
ἄν πάντων ἔσχατοι ἡμεῖς κερδάνωμεν τὴν νίκην.
Μὴ τῶν ἀνδρῶν τὸ μέγεθος, ὦ τέκνα, σᾶς ἐκπλήττη!
3.247 Τοῦτων ἡ ὄψις μὲν καλὴ, τὸ θάρσος δὲ ὀλίγον·
τούτους οἱ πρόγονοι ἡμῶν εἰς πολυκρότους μάχας
κατὰ τε πόντον καὶ ξηρὰν κατήσχυαν πολλάκις,
εἰς ἐναντίον ἑκατὸν ταττόμενοι ἀόκνως.
3.251 Ὁρμᾶτε, τέκν' ἀγαπητά, ἐπὶ σφαγὴν καὶ νίκην,
μηδὲ μοι καταισχύνητε τὸ γένος τῶν κατέρων.
.....
3.257 Ἀκούοντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ γέροντος τοὺς λόγους,
ἐν τῇ καρδίᾳ ἔβαλλον καὶ ὠτρυνον ἀλλήλους,
ἵνα ἀνδρείως μάχωνται κ' ἀξίως τῶν προγόνων,

Ὡστε θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ κανεὶς ὅτι εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου Ἕλληνες μάχονται, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σκεντέρμπεην, ἐναντίον τῶν Ἀσιατῶν (Τούρκων-Περσῶν). Ὁ Σταυρίδης, δι' ὅσων ἔχομεν εἰς τὸν οἰκεῖον χῶρον σημειώσει, εἶδε πιθανώτατα καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ Γ. Καστριώτου, τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα» (εἰκ. 8), εἰς τὴν ὁποίαν βιογραφίαν, ὡς ἔχομεν ἀναφέρει, ὁ Σκεντέρμπεης θεωρεῖτο Ἕλληνα τόσο ὅσον καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Πάντως ὁ Α. Ραγκαβῆς, ὁ ἀναγνώσας καὶ πιθανώτατα συντάξας τὸ κείμενον τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, ἀνέγνωσεν ὅπωςδὴποτε τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη, ὄχι μόνον διότι ὡς εἰς τῶν τριῶν συντακτῶν τῆς «Πανδώρας» θὰ εἶδεν ὅπωςδὴποτε τὸ κείμενον τοῦ συνεργάτου αὐτῆς Δραγούμη, ἀλλὰ καὶ ἕκ τινος φράσεως τοῦ κειμένου τῆς ἀποφάσεως, ἀναφερόμενης εἰς τὸ ἔπος τοῦ Σταυρίδου, καὶ μάλιστα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σκεντέρμπεη, καταφαίνεται ὅτι ἐξελάμβανε καὶ ὁ Ραγκαβῆς τὸν ἥρωα ὡς Ἕλληνα. Λέγει ὁ Ραγκαβῆς: «Ἀλλὰ καίτοι ὄρθη καὶ γόνιμος ἡ πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐκλέξῃ ὡς ἥρωα τῶν ἐπῶν του ἕνα τῶν τελευταίων καὶ ἐνδοξοτέρων προμάχων τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας...»¹. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Ραγκαβῆ ἐνθυμίζουν τὸ ἐξῆς σχετικὸν τμήμα ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Σκεντέρμπεη, τυπωθεῖσης ὑπὸ τοῦ Ν. Δραγούμη: «...ἐπιχειρῶ νὰ σχεδιαγραφῆσω τὴν ἀρβενωπὸν εἰκόνα τοῦ τελευταίου μὲν ἀντιπροσώπου τῶν ἡμιθέων τῆς ἀρχαίας... Ἑλλάδος...»².

1. «Πανδώρα», ἔ.α., σ. 124.

2. Ν. Δ ρ α γ ο ὕ μ η, Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου..., ἐν Ἀθήναις 1861, σ. β'.

Εἰς τὴν ἐποχὴν λοιπὸν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες συνέχισον διὰ νὰ ὀλοκληρώσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ μορφή τοῦ Σκεντέρ-

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΟΥ

ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΗ.

Ἐπεξεργασθεῖσα

ΚΑΤΑ

ΠΑΓΑΝΕΑ

ΥΠΟ

Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗ.

Εἰς τὴν ἐπιπέδου καὶ ἰσχυρῆς καὶ μακροῦ
κατὰ τὸν ἴδιον ἑκδοτικὸν οὐκ ἔστιν

ΚΥΡΙΩΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ,

ΟΔΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ, ΑΡΙΘ. 226.

1864.

*Εἰκ. 8. Προμετωπίς τῆς τρίτης εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιογραφίαν
τοῦ Σκεντέρμπεης*

μπεη προσεφέρετο εἰς τὸν Σταυρίδην διὰ νὰ προβληθῆ ὁ ἦρωσ οὗτος ὡς
σύμβολον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, πολὺ περισσότερον
ἐπειδὴ ὁ Γ. Καστριώτης εἶχεν ἤδη ἀποτελέσει ἀντικείμενον καὶ ἐτέρων ἐλ-

ληνικῶν ἔργων προηγουμένως, τῆς τραγωδίας δηλ. τοῦ Ι. Ζαμπελίου καὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ι. Καρασούτσα καὶ τοῦ Α. Δανδόλου. Ὁ Σταυρίδης ζῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ ὅπου ἡ μικρὰ ἀκόμη Ἑλλάς παρηκολοῦθει ἐντόνως καὶ συνεχῶς τὸ θέμα τῆς πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ πλέον δὲ ζῶν εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐθνικὴ ὑπόθεσις ἐδέσποζεν ἐπὶ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ἔχων ἀναγνώσει προσφάτως τὴν ἑλληνικὴν βιογραφίαν τοῦ Σκεντέρμπεη τυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ, καταγόμενος ὁ ἴδιος ἐκ περιοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ διητρεῖτο μία ἐνθύμησις διὰ τὸν θρυλικὸν ἦρωα¹, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Σκεντέρμπεην, μορφὴν ἡ ὁποία ἀνταπεκρίνετο γενικώτερον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀγωνιζομένων κατὰ τῶν Τούρκων λαῶν τῶν Βαλκανίων², καὶ ὡς τὴν εἶχεν αἰσθανθῆ ὁ Σταυρίδης καὶ ὡς τὴν ἠσθάνετο καὶ ὁ κύκλος τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ἐνημονίζετο καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν κριτῶν τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος³, οἱ ὅποιοι εἰς τὸν προγενέστερον ποιητικὸν ἀγῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Σταυρίδης εἶχε λάβει τὸ πρῶτον βραβεῖον, ἀνεκοίνωνον ὅτι «ἐκ τῶν παρουσιασθέντων δεκατεσσάρων ποιημάτων, εὐχαρίστως παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἐπτὰ ὑπόθεσιν ἢ ἀφορμὴν ἔχουσι τὸν ἀγῶνα, ἢ καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται. Ποῖον τῶ ὄντι οἰκειότερον θέμα εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν, ἦν πανηγυρίζει τὸ Πανελλήνιον; Ἀλλὰ ποῖον συγχρόνως καὶ προσφορώτερον ὅπως ὑψώσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ;»⁴.

Τὸ ἔπος συνεπῶς τοῦ Σταυρίδου γίνεται κατανοητὸν καὶ ἐρμηνεύεται, μόνον ἂν τοποθετηθῇ καὶ θεωρηθῇ ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπήδησεν, ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ διὰ τοῦ δευτέρου ἔργου του ἐπεβεβαίωσε ὅσα εἶχεν αὐθορμήτως⁵ ἐκθέσει εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ πρῶτου ποιητικοῦ του ἔργου καὶ εἰς τὴν ἀφιέρωσιν αὐτοῦ, ὅτι δηλ. εἰργάζετο καὶ ἐμόχθει χάριν τῆς Ἑλλάδος ἔχων κατὰ νοῦν τὸ μέγα ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΤΙΤΟΣ Π. ΓΙΟΧΑΛΑΣ

1. O. J a š a r - N a s t e v a, Die Verserzählung «Skenderbeg» von Grigor Prlićev, εἰς «Zeitschrift für Balkanologie», 1967, Heft I, σ. 39-40.

2. V. G e o r g i e v, La figure de Scanderbeg dans la poésie de Grigor Perlićev, εἰς: «Studia Albanica», 1968, τεύχ. 1, σ. 236. O. J a š a r - N a s t e v a, ἑ.ἀ., σ. 38.

3. D. K a d a c h, Die Darstellung Skanderbegs und der Albaner in Prlićevs «Skenderbeis» und «O Armatolos», εἰς «Studia Albanica Monacensia», München 1969, σ.130, σημ. 8.

4. «Πανδώρα», 15 Ἀπριλίου 1860, σ. 26.

5. Ὡς ἐρμηνεία τῆς μετέπειτα ἐθνικῆς ἀσυνεπείας τοῦ Σταυρίδου δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὅσα ὁ Δ. Πετρόπουλος ἀναφέρει διὰ τὴν ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀσυνεπείαν τοῦ Κ. Φωτεινῶφ ἢ Φωτειάδου, συγχρόνου τοῦ Σταυρίδου, γράψαντος ἑλληνιστὶ καὶ βουλγαριστὶ. Βλ. Δ η μ. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Πνευματικὲς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 11 κ.ἑ. (Ἡ παροῦσα σημείωσις κατεχωρήσθη ἐνταῦθα ἀντὶ εἰς τὴν σελίδα 184).

RÉSUMÉ

Titos P. Jochalas, Le poème épique «Scanderbeg» de Grégoire Stavridis (Prličev) d'Ohrid.

Dans cette étude l'auteur traite le problème des sources historiques et littéraires du poème épique «Scanderbeg», composé par Grégoire Stavridis (Prličev), poète originaire de la ville d'Ohrid. Ce poème, soumis en 1862 à un concours poétique à Athènes, restait inédit jusqu'au jour où, suivi d'une traduction bulgare en prose, fut publié par H. Kodov d'après un manuscrit trouvé dans une bibliothèque de Bulgarie (édition de l'Académie des Sciences de Sofia, 1962, 1969²). Les philologues bulgares ont considéré le poème en question comme appartenant à la littérature bulgare, tandis que pour les chercheurs de l'université de Skopje celui-ci doit faire partie de la production littéraire de la langue de leur république autonome. Cependant aucune recherche efficace n'a pas eu lieu jusqu'à présent dans le but de préciser de manière convaincante les sources et mettre en évidence la structure profonde de cet œuvre poétique. Le résultat d'un travail de ce genre aurait en plus déterminé croit-on, la valeur littéraire du poème.

L'auteur de cette étude croit avoir prouvé que Stavridis a puisé ses renseignements sur la vie et l'activité de Scanderbeg dans «l'Histoire de Georges Kastriotis» publiée à Athènes par A. Papadopoulos - Vretos en 1848, c'est-à-dire une année avant l'arrivée du poète en Grèce, tandis que, quant à la langue et le style de son poème il a imité l'Iliade de Homère. En effet, Stavridis, a emprunté aux épos homériques des formes grammaticales, des mots, des phrases entières et en a imité même le style de sorte que son «Scanderbeg» se présente comme une imitation du texte d'Homère.

L'épos «Scanderbeg», composé à une époque où son auteur soutenait dans ses écrits son origine grecque, porte l'empreinte du style grec et de la culture grecque de celui-ci. Il doit par conséquent être considéré comme faisant partie de la production littéraire grecque de son époque.